

драже

Обрад
Ненезић

1884

ДРАМЕ

***ОБРАД
НЕНЕЗИЋ***

Muňy

**JELENA
SAVOJSKA**

2000

Драма која заслужује књигу и позорницу

Драма Јелена Савојска најављује појаву једног младог писца, великог дара, са већ формираном литерарном, поетичком и интелектуалном мишљу, посебно заинтересованог за параисторијску или историјску драму, уснут полемишући са временом којим се бави, дајући му лични печат кроз артикулисани поглед на свет, пишући, у ствари, о нашем времену и о нама данас

По свом хабитусу, комад Јелена Савојска, готово да је архетип романтичарског поимања драме и то у оном најизворнијем моделу о каквом говори и сам родоначелник романтизма Виктор Иго. Дакле, ради се о усковитланим страстима, сукобима унутар самих драматис персона, где се свом жестином сударају емоција и осећај дужности и части, и где ће, као у свакој доброј драми таквог типа, трагични исход уследити као неминовност.

Обрад Ненезић показује изузетан смисао за причу, а то је једини, или можда једини сегмент драме који се не може научити. Дакле, прича

Јелене Савојске је течна, логична и незаустављива. Она је богата и разуђена и, што је најважније, потпуно препричљива. Будући читалац ове драме или њен гледалац у позоришту, моћи ће је сасвим препричати својим пријатељима. А такву причу творе драматис персоне са формираним разлозима свог драмског постојања, потпуно ослоњена на своја биографска, биолошка или социолошка утемељења. И радило се о Јелени или Луки, дакле главним лицима ове успеле драме, или пак о Иву Врани или неком другом ко ће тек неколико пута проговорити у драми, ти карактери су заокружени, специфични, мотивисани и упечатљиви, а самим тим памтљиви и, што је најважније, потпуно игриви. Поготову ако се томе дода изворни дијалекат којим лица говоре и који писац воли, познаје и вешто користи. Речју, ради се о драми која свакако заслужује да се нађе између корица које ће је учинити књигом и која свакако заслужује да буде упризорена на некој од наших сцена, што и јесте основни разлог писања драма и сврха њиховог постојања. А ко први постави неки комад Обрада Ненезића имаће за извесни период година право на самохвалу и ону у позоришним круговима драгоцену реченицу: Знате, ја сам га први играо.

Синиша Ковачевић

У овој драми је историја у служби љубави

ЛИЦА:

КЊАГИЊИЦА ЈЕЛЕНА, кћер Николина

ЛУКА, перјаник

КЊАЗ НИКОЛА ПЕТРОВИЋ, црногорски књаз

КЊАГИЊА МИЛЕНА, жена Николина

КЊАГИЊИЦА АНА, кћер Николина

КЊАГИЊИЦА МИЛИЦА, кћер Николина

СУЛА, народни филозоф

СЕРДАР МАКСИМ

ВОЈВОДА РАДЕ

НОВАК

ИВО ВРАНА, дворски забављач

САВА, Лукин брат од стрица

ФОН МАНЕРХАЈМ, официр и фински дипломата

АРСЕН КАРАЂОРЂЕВИЋ, српски принц

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА, руски цар Никола Други

ЦАРИЦА МАЈКА, баба царевића Николе

ЦАРИЦА, мајка царевића Николе

КНЕЗ ЈУСУПОВ

ЛАКЕЈ

ПРИНЦ ВИКТОР ЕМАНУЕЛ, краљ Италије

и свјетина

ВРИЈЕМЕ РАДЊЕ:

Крај деветнаестог вијека.

ПРВИ ЧИН

ПРВА СЛИКА

(Цетиње. Испред манастира народ пјева и игра. Неко се циква, неко игра камена са рамена, неко хвали и разгледа оружје, а неко се удвара... Иво Врана, нечемуран и запуштен, сваком се намеће и скреће пажњу на себе, разним несташлуцима. Момци почињу црногорско коло. Лука, највиђенији међу иступљенима, започиње пјесму.)

ЛУКА:

Мјесец пита звијезду Даницу
Ој, Данице, моја љубавнице
Ђе си била док сам у рат био
Ђе си била, ком си љуба била
(Дјевојке улазе у коло. Пјевају хорски.)

ДЈЕВОЈКЕ:

Ја сам била, тебе преварила
Кад јавише да си погинуо
Бол ме студи, а младост ме грије
Грешница сам, боље да ме није...
(Колу прилази неколико старијих Црногораца. Окићени су оружјем и медаљама.)

СЕРДАР МАКСИМ: Што је ово, Црногорци?
Некад се пјевало о јунаштву, а сад о љубави?

ВОЈВОДА РАДЕ: Још цупу обуците, соколови,
па запексините ка' женетине!

(Свјетина се смије. Момци излазе из кола... једино на мјесту остају Лука и Сава, Лукин брат од стрица, голобрадо и још ненаоружано момче.)

ЛУКА: Час' вам и чес', прваци и главосјековићи, али није све тако ка' што причате, а понајмање ка' што мислите! Све у своје вријеме. И ми би пјевали о јунаштву... али, главари боја не замећу!? Није моје да кажем, али ми се чини да су вам слава и медаље у главу удариле, па не видите Турке на крајини, нити у сред Црне Горе!

(Настаје тајац.)

ВОЈВОДА РАДЕ *(крсти се)*: Даће Бог и господар да од сјутра у Никшићу и Спужу буде Турака ка' данас на Цетињу! Није нас, зар, окупио да нас види, но да нас води на Турке, ка'што је обећа'!

ЛУКА: Обећава он откад сам припаса' сабљу...

СЕРДАР МАКСИМ: Да си на сабљи ка' на језику, момче, био би међу биране Црногорце!

ЛУКА: Наопако вријеме, сердаре. Умјесто да чувам језик за твоје године, кад ми ништа друго без он- не остане, ја чувам сабљу! А добро знамо, и ја и ти, да се ни сабља, ни чо'јек од рђе не могу сачувати!

(Мук. Пауза. Главари се погледују. Лука их дрско гледа. Сердар Максим засикта.)

СЕРДАР МАКСИМ: Сиктер, балавче! Није ископан дом ђе их нема, него ђе су такви!

(Лука се испрси. Ставља руку на сабљу. Сава се испрси поред брата.)

ЛУКА: Не уздај се у године, сердаре! Него у срце и у руку! Ако немам бојева и мегдана колико ти... ма, ваистину, имам срца... а и времена наодмет да те престигнем!

(Сердар Максим вади сабљу и заузима став за борбу. Свјетина зажагори, узмичући. Из масе излази Новак, коичат и погурен старац, окићен медаљама. Стаје између Луке и сердара.)

НОВАК: Куд ти се јутрос ђела- памет, сердаре? А теби, синовче- поштовање? Ако вам је до крви и мегдана, ево вам старог Новака, па сијеците обојица!

СЕРДАР МАКСИМ: Није ово више она Црна Гора, ни омладина ка' што је била у наше вријеме, Новаче!

(Лука прилази Новаку и са поштовањем га љуби у руку.)

ЛУКА: Слуша' сам о теби, Новаче. Не знам је ли више из пјесама, или од људи?

(На те ријечи се засмије Сула, Црногорац средњих година, из ћошка, одбијајући димове из дугог чибука.)

СУЛА: Ваистину, више из пјесама. Мало је који Црногорац мога' у боју Новака замотрити!

НОВАК: Новака је мога', али твоју мисао, Сула, није ниједан и неће!

СЕРДАР МАКСИМ: У наше вријеме, Новак и Сула су ми јемци, није се овако смјело поступати са старим Црногорцима. Кад бих срео старог Црногорца, нијесам зна' кад сам га час прије у руку пољубио. А да сам га којим случајем у очи погледа', или, не дај Боже, нешто се побунио, из истих стопа би ми чибук о главу сломио... и још ми прислонио двадес'пет по туру, пред свим Црногорцима!

СУЛА: Било је свакаквијех и онда, ка' што их има и данас, сердаре, и ка' што ће их бити док се сунце у море топи.

СЕРДАР МАКСИМ: Можда их је било, али ја их не памтим?!

СУЛА: Страх очи нема, сердаре!

СЕРДАР МАКСИМ: Шта 'оћеш да кажеш, Сула?

СУЛА: Гледа' бих и ја у сунце... чо'јек већег пријатеља нема, али ме страх да не ослијепим.

(Сердар збуњено блене у Сулу. Новак се обраћа Луки.)

НОВАК: Рекох ти ја, синовче... ваздан би се воли' са Турцима по пољу ћерати, но са Сулом диванити и надмудривати се. Него, чији си, и окле си?

ЛУКА: Лука, попа Радоја. Из Брда сам... Из далека.

СУЛА: Нијеси из далека, него из близа. Сва Брда и Црна Гора су једно. Из једнога... ка' ови прсти...

(Сакупља три прста као да ће да се прекрсти.) Ова три прста су: Црна Гора, Брда и господар. Макни један прст... и шта остаје? *(Лука збуњено слијезе раменима.)*

Сиротиња, мој Лука. Самоћиња и инокоштина. Без брата је у свијету и у вијеку ка' без очињег вида. Нити шта видиш, нити те ко види.

СЕРДАР МАКСИМ: Нијесам ти чуја' за оца, Брђанине?

ЛУКА: Ни ја за твога, сердаре.

СЕРДАР МАКСИМ: А чуо си за мене?

ЛУКА: И ти за мене данас, па задовијек, сердаре.

(Једно момче долази са калицом пуном јабука. На крају платоа набија јабуке на пушчане цијеве које чине ограду.)

ВОЈВОДА РАДЕ: Да гађамо биљегу, Црногорци? Морамо се и ми мало забавити, не може само Иву Врани вазда Божић бити!

ИВО ВРАНА: Какав си стријелац на твоју ћу биљегу ја станути, војводо!

(Народ се смеје. Војвода вади револвер и нишани у Ива, који спас налази у маси.)

ВОЈВОДА РАДЕ: Ајде, Иво, за послом. Јесен је... Бар с јесени вране имају посла. Родио кукуруз!

(Иво провирује.)

ИВО ВРАНА: Колико је жита у Црној Гори, нема врапцима за доручак, а камоли вранама за зимницу.

(Народ зажамори. Војвода са рукама на леђима љутито шета по платоу, лупкајући се лиснатом граном по туру.)

ВОЈВОДА РАДЕ: Доћи ћеш ти, Врана, на врућ качамак!

(Иво уперује прст у војводу.)

ИВО ВРАНА: Знате ли, људи, зашто војвода лупа прутом по туру?

СВЈЕТИНА: Зашто, Иво?

ИВО ВРАНА: Ћера магарца испред себе!

(Иво бјежи, а војвода за њим са исуकаним револвером. Свјетина се смеје.)

ВОЈВОДА РАДЕ: Долијаћеш, Врана, магарцу на врућу варенику!

(Потрчи ка њему. Сула долива уље на ватру.)

СУЛА: Знате ли чему се смејете, људи?

СВЈЕТИНА: Чему, Сула?

СУЛА: Магарац ћера муву што га је ујела!

(Окупљени се још гласније смију. Сердар пита Луку, показујући на јабуке.)

СЕРДАР МАКСИМ: Који ће први? ‘Оћеш ли ти, момче?

ЛУКА: Ако велиш, сердаре, ‘оћу!

(Вади револвер. Нишани. Опаљује. Погађа јабуку. Народ кличе дивећи се Луки.)

СВЈЕТИНА: Алал вјера, Брђанине!

(Лука се обраћа сердару.)

ЛУКА: Ајде ти, сердаре, ако си капац држати левора?

СЕРДАР МАКСИМ: Јесам, зар, још коју годину.

(Вади револвер. Нишани. Опаљује. Погађа јабуку. Свјетина зажамори одушевљено.)

СВЈЕТИНА: Алал вјера, сердаре!

(Сердар се шепури по сцени. Прилази Новаку.)

СЕРДАР МАКСИМ: Ајде, Новаче, покажи овим немрчипушкама како то ради стара гарда.

НОВАК: Немојте мене... нијесам кадар.

(Окупљени зажагоре. Новак вади револвер. Нишани. Опаљује. Јабука остаје нетакнута. Маса изненађено заћути. Само се Сула смјешка.)

СУЛА: Предалеко је то за Новака!

НОВАК: Ваистину предалеко, Сула! Никад Новак са оволике раздаљине није Турчина гађа’, него вазда- брк у брк!

(Прилази на неколико корака од јабуке, нишани и опаљује. Погађа. Народ ћути. То изазва још већи подсмјех код Суле.)

СУЛА: Шта је, Црногорци? Не вјерујете Новаку?

ЛУКА: Ја вјерујем Новаковим грудима! Сви ође да се искупимо немамо мегдана и медаља колико сам Новак!

СУЛА: Не гледа се шта је на грудима, него шта је у грудима! Нек иступи онај што је више глава од Новака посјека’?

(Сви се погледују и спуштају погледе. Одједном народ почиње да се размиче. На плато долази књаз Никола са пратњом, кћерима и перјаницима. Сердар прилази књажевој руци. Остали слиједе његов примјер.)

КЊАЗ НИКОЛА: Ваистину, није нико бољи главосјековић од Новака. Ако је Новак остарио, нијесу Новакова сабља и дјела!

(Новак покушава да књаза пољуби у руку, али га књаз загрли и љуби се са њим три пута.)

НОВАК: Хвала ти, господаре. Твоје ми ријечи подмлађују душу и варају ми тијело што је ка’ сува сламка, што чека потоњи снијег да га покрије и да иструне.

КЊАЗ НИКОЛА: Црногорци, да’ ми Бог па ми сви били ка’ Новак! Онда би Црна Гора била ка’ и колико и Русија!

СУЛА: Не дај боже, господаре! Нашој памети је велика и Црна Гора, а нашем јунаштву таман-доста.

(Књаз га попримјеко погледа, па се окреће осталима.)

КЊАЗ НИКОЛА: Има ли ође, међу вама, иједан Црногорац који никад главе турске није посјека’?

(Настаје мук. Излази Лука.)

ЛУКА: Имам ја, господаре.

КЊАЗ НИКОЛА: Нек си жив и здрав, још си млад, имаш кад. Него што си тако дрчан и поносит, а нијеси главе посјека’?

ЛУКА: Зато што нијесам једини, господаре!

КЊАЗ НИКОЛА: А који је тај други, за име Бога, што нема људскости и храбрости да се сам јави, но морамо ми да га прозивамо?

СУЛА: Грдни се најприје наруга.

КЊАЗ НИКОЛА: Мораш ли ти, Сула, свакој чорби бити запршка? Ну, момче, смијеш ли нам именговати тог јунака?

ЛУКА: Смијем!

КЊАЗ НИКОЛА: Па, који је, чоче?

ЛУКА: Ти, господаре!

(Народ зајамори. Господар се мршти.)

КЊАЗ НИКОЛА: Или си змија или ћорак, младићу?

(Новак ставља руку на Лукино раме.)

НОВАК: Змија, господаре!

СУЛА: Змија змију не уједа.

КЊАЗ НИКОЛА: Али он мене за срце уједе, Сула.

СУЛА: Да ти њега не уједе, не би ни он тебе, господаре! Правда носи силу на плећима.

КЊАЗ НИКОЛА: Имаш право, Сула. Који си и чији си, момче?

ЛУКА: Лука, син попа Радоја из Брда.

КЊАЗ НИКОЛА: Нијесам ти за оца чуја’?

ЛУКА: Далеко од очи, далеко од срца, господаре. Нијесу Брда нахије, па да ти кучку на шљеме

ишћерујемо, него на крајине, свакоме вјетру на помету!

КЊАЗ НИКОЛА: Чини ми се, младићу, да ниско сједиш, а крупно бесједиш?!

СУЛА: Не иди загоном, господаре, него законом.

КЊАЗ НИКОЛА: Вазда много причаш а мало кажеш, Сула. Више те ни слушати ни гледати не могу! Реци ми ође, пред свим Црногорцима, има ли на цијелом свијету ишта грђе и ружније од тебе?

СУЛА: Има господаре, но су слијепцу све боје једнаке.

КЊАЗ НИКОЛА: Кад има, онда нам кажи- шта?

СУЛА: Турски Никшић на крајини и турски Спуж на сред Црне Горе, књаже!

(Књаз се, од љутине, заирвени.)

КЊАЗ НИКОЛА: Доскочи ми, Сула?! Али, неће ни твоја задуго, таман колико ће Спуж и Никшић бити турски! Знаш ли ко се задњи смије, Сула?

СУЛА: Луди, господаре.

КЊАЗ НИКОЛА: А зашто, Сула?

СУЛА: Нити му је из цепа, нити у цеп, а вазда по рбату!

(Књаз се осмјехује.)

КЊАЗ НИКОЛА: Чувај рбат, Сула, за старос'. Са тим језиком се старос' не зарађује. *(Окреће се Луки.)* Брђанине, видим да си храбар и паметан... Ако 'оћеш у перјаничку службу- примљен си.

(Лука, обрадован, прилази књазу и љуби га у руку.)

ЛУКА: Зато сам и доша' на Цетиње! Много ти хвала, господаре. Нећеш зажалити.

КЊАЗ НИКОЛА: Виђећемо сјутра кад ударимо на Спуж и на Никшић, Брђанине! *(Народ одушевљено кличе узвикујући господарово име. Књаз чека да се стишају, па наставља гороломним гласом.)* Црногорци, пун вјере у праведну и свету народну ствар нашу, пун непоколебљиве вјере у помоћ Бога свемогућег и пун најјачег повјерења у јунаштво ваше, ја вам саопштавам и наређујем- Да ступамо у рат против Турске! У рат најсветији! У рат за ослобођење земље наше! У рат за ослобођење браће наше, неправедно гажене вјековима од необуздане силе турске. Ја ступам данас пред вас, Црногорци, ступам на чело храбре војске црногорске, које велико славне и велике побједи величанствено пожртвовање и јунаштво историја вјечном помену предала. Ја не сумњам да ћете се ви и овог пута, под вођством Мојим, показати достојни витештва предака својих, јер нећете ни часа заборављати чврсту и једину одлуку- Ослобођење и уједињење народа нашег! *(Свјетина опет кличе и шенлучи.)* Црногорци, ми ћемо гинути, јер велика цијел, тражи жртава великијех, али ко погине, родиће се и живјеће вјечно, јер ће га ослобођени народ славити довијека! А ми ћемо побједити, ако Бог да!

СВЈЕТИНА: Даће Бог!

(Све се заори од плотуна и одушевљења. Књаз крену са пратњом. У пролазу поред Луке књагињици Јелени испада

марамница. Лука се, на запрепаићење свих Црногораца, хитро сагиње и подиже марамницу. Кратко се погледају и поцрвене обоје. Јелена промуца.)

ЈЕЛЕНА: Хвала.

(Пожурује да стигне остале. Народ љуби књаза у руке и благосиља.)

ВОЈВОДА РАДЕ: Поједе говно син попа Радоја!?
Нијесу му овакви стари били.

СЕРДАР МАКСИМ: Имаш право, војводо, стари Црногорци нијесу дизали крпе женама.

САВА: Вала си без овога мога', Лука. Кад за ово стрико чује, а чуће, јер у сву Црну Гору и Брда нема ува што није издато под кирију, нема нам пута кући.

(Лука плану.)

ЛУКА: Па што ти оно не уради 'мјесто мене? Ти си млађи, теби нико не би замјерио?

САВА: Ко? Ја? А ја сам има' од срамоте и стида умријети кад си јој ти подига', а не још да сам ја.

ЛУКА: Простаци и буздовани, црногорски!? Ја сам чита' у књигама, што је лањске године владика донио тати из Беча, да нема ништа чо'јечније но женском чељадету какву помоћ учињети.

СЕРДАР МАКСИМ: Досле је било најчо'јечније: ранити се или погинути!?

ВОЈВОДА РАДЕ: Поједе говно син попа Радоја, људи, и не трепну!?

(Свјетина се засмије. Сердар гледа презриво у Луку.)

СЕРДАР МАКСИМ: Ти ајде сад у Беч... Велики ти срећни пут, па по ваздан намигушама и калијежницама подижи врцулете, само нас не учи како треба са женама.

ВОЈВОДА РАДЕ: Ни од чега ме није страх, и ништа неће на зли пут Црну Гору оћерати- ка' те књиге што пишу беспосличари и лезиљебовићи по свијету и трују оmlадину.

СЕРДАР МАКСИМ: Имаш право, војводо, ја бих књиге забранио, таман да о мени пишу.

ИВО ВРАНА: Не би, душе ми, но би је сваки Црногорац мора' знати напамет ка' Оче наш.

НОВАК: Ја би, људи, са књазем поприча' о томе да књагињице врати са школовања из Русије.

СЕРДАР МАКСИМ: А зашто, Новаче?

НОВАК: Све се бојим да ће нам какав белај из свијета донијети!

ВОЈВОДА РАДЕ: Нама свијет ништа не треба.

СУЛА: Ми свијету још мање! *(Сула узима Луку испод руке и главом показује у правцу књаза и пратње.)*
Књагињицу гледаш, ништа мање?

ЛУКА: Ко? Ја? Боже сачувај!

СУЛА: Ако се окрене твоја је, Брђанине, па да је вила Равијојла.

(Јелена се у том моменту окреће. Лука се окреће ка Сули, са побједничким изразом.)

ЛУКА: Окренула се!

(Сула му се смије у лице.)

ЛУКА: Шта се смијеш?!

СУЛА: Е мој синовац... Шта би људи да није бестија?

ЛУКА: Па, ти си сам река'!?

СУЛА: Да ти кажем- скочи у јаму! Би ли скочио?
(*Врти главом.*) Ко високо лети ниско пада, синовац.
(*Полазе за осталима.*)

ДРУГА СЛИКА

(*Плато испред манастира. Сула сједи и разгрће жар. Са друге стране ватре се опраштају Лука и Сава.*)

ЛУКА: Поздрави моје, Сава. И на образ ти она два гроба док ја не дођем.

САВА: Ништа се ти за њих не брини. Кога ћу причувати, ако стрица и стрину нећу?

ЛУКА: Поздрави их. Реци им да ћу доћи на славу. Прије нећу моћи. И то ако се жив вратим са Спужа и Никшића.

САВА (*смјеје се*): И ако те пушти књагињица?

ЛУКА: Не бестијај, Сава! Знаш да се не калемим бор на дријен.

САВА: Ни дријен на бор! (*Лука му разбарушује косу. Сава се осмјели.*) Нешто сам хтио да те питам... него, знам да ми то нећеш жив допустити?

ЛУКА: Питај? Знаш да ћу за тебе све учињети, па да имам још двадесторо браће, а не тебе једнога.

САВА: Пушти ме, онда, сјутра у бој. Никад ме нијеси од себе одваја', немој ни сјутра.
(*Лука га зачуђено гледа.*)

ЛУКА: Ти си навршио тек петн'ес' година!?

САВА: То ти до сада није сметало. Нема игранке ни вашара на који ме нијеси водио?

ЛУКА: Сјутра није вашар, него рат!

САВА: Ево, кунем ти се свим на свијету, да се сјутра од тебе нећу одвајати. Ће ти, ту и ја.

ЛУКА: Мућни том тиквом, Сава. То је рат, ту се сјеку главе.

(Сава клекну испред њега.)

САВА: Ако и једну главу посијечем без твога знања, ти ме са истих стопа врати кући.

ЛУКА: Сачекај док ти брци ударе па ћеш за сјечу имати кад.

САВА: Их, док мени брци ударе, отпрцаћете ви Турке назад у Азију.

СУЛА: Не бој се, синовац, Црна Гора Турака и камења има вазда на претек.

(Сава се љути.)

САВА: Кад је тако... ја одох. Али, да сте ме пуштили, Новак би за мене био мало дијете! *(Они се смију. Он се дури. Одлази неколико корака, па се враћа и снажно загрли брата.)* Чувај се, Лука!

ЛУКА: Чега, чоче, неће гром у коприве.

СУЛА: Господства! Црногорце метак и сабља посвете, али господство нагрди.

САВА: То сам хтио да ти кажем, но ме Сула предахитри.

ЛУКА: Ајде, ти, још коју годину за овцама и чобаницама, па онда дођи ође да памет солиш, заједно са Сулом!

СУЛА: Не режи, ако ти не баста ланути.

(Лука и Сава се смију. Још једном се загрле и Сава одлази уз литице иза манастира. Лука сједа поред ватре. Иво Врана долази пјевајући.)

ИВО ВРАНА:

Ој, најљепша у катуњу

У тебе се људи куну

(Застаје изнад Луке и загледа се у њега. Лука погледа низ себе, па кад не нађе ништа чудно, зачуђено запита Ива.)

ЛУКА: Што ме тако гледаш, Иво?!

ИВО ВРАНА: Да те запамтим.

ЛУКА: Што? Нешто си ми грдно снијева'? Значи, посрећило ми се да сјутра погинем на бедем никшићки?

ИВО ВРАНА: Е, да је то, пјевали би ноћас и ја и ти.

ЛУКА: Него каква је друга зла срећа?

ИВО ВРАНА: Видим, како ће ти двор узети памет и душу, таман ка' и мени.

(Иво се окреће и са пјесмом одлази. Лука збуњен скочи и поче да га дозива.)

ЛУКА: Иво... Иво... *(Одмахује руком.)* Луђи сам ја што те зовем!

СУЛА: Све кажу- луд Иво!?

ЛУКА: Немају шта да веле, кад је тако!

СУЛА: Здравом био да поживиш, да себе у лаж ућераш.

ЛУКА: Шта 'оћеш да кажеш, Сула?

СУЛА: Ја ништа. Све је река' аветни Иво Врана.

(Лука хтједе нешто да каже, али га прекиде дјевојачки кикот. Кад позна књажевске кћери устаје као опарен и

стаје у став "мирно". Сула се смјешка и пуши. Јелена прилази Луки.)

ЈЕЛЕНА: Хвала ти за оно данас.

ЛУКА: Нијесам ти главу спаса', него марамицу подига'.

ЈЕЛЕНА: Баш зато. Од Црногораца прије можеш очекивати да погину за тебе, него да ти марамицу подигну!?

ЛУКА: И јес' часније.

ЈЕЛЕНА: Па зашто си је, онда, подигао?

ЛУКА: Тако ми дошло.

ЈЕЛЕНА: То до сада није био обичај Црногораца. Ти си први почео. Црногорке ћете славити!

(Кад зачу Сулин грохот Лука плану.)

ЛУКА: Није ни досад било да Црногорке саме вршљају по ноћи!

ЈЕЛЕНА: Ја сам књажева кћер.

ЛУКА: И ја син попа Радоја!

ЈЕЛЕНА: Шта се инатиш? Ти као да прије нијеси причао са ђевојком?

ЛУКА: Има сам са ким паметнијим причати, да са женетинама не дангубим!

ЈЕЛЕНА: Зашто онда причаш са мном?

ЛУКА: Ти си господарева шћер.

ЈЕЛЕНА: Ето видиш, све је како ја кажем. Онда да ти кажем да се данас нијеси осрамотио кад си ми марамицу подигао.

ЛУКА: Знам.

ЈЕЛЕНА: Како знаш?

ЛУКА: Чита' сам у књигама.

(Јелена се подиже обрве, иненађено. Дјевојке, које су се до тада стално кикотале, престају са смијехом.)

ЈЕЛЕНА: Књиге!? Значи, писмен си?

ЛУКА: Отац ми је поп, па ме научио писати и читати. У почетку је он мене ћера да пишем о људима и догађајима, а сад ја ћерам њега да ми прича... Ваљаће потомцима...

(Дјевојке се сашаптавају. Сула одбија димове.)

ЈЕЛЕНА: Онда знаш да ни писање није срамота?

ЛУКА: Толико знам .

ЈЕЛЕНА: Ја сјутра полазим бродом за Трст, па онда за Беч... До краја мјесеца ћу бити у Смољном Институту у Петрограду. Чекаћу твоје писмо.

(Јелена, и сама збуњена својим ријечима, поцрвени, окреће се и брзо одлази. Ана и Милица полазе за њом. Лука остаје збуњен, па сједа и разгрће жар. Напокон, баци бијесно грану у ватру. Варнице сијевају и пуцкетају.)

ЛУКА: Проговори, Сула, за име Бога?

СУЛА: Понекад је ћутање рјечитије...

ЛУКА: Добро, ћути онда.

(Сула га удара дугим чибуком по глави. Исколачи очи на Луку, који се болно чеше.)

СУЛА: Да ти кажем, онда - ја већег зврндова и празнова од тебе нијесам видио!

ЛУКА: Шта се љутиш? Ако ти се прича, причај!

СУЛА: Са ким? Са зврндовом и празновом!?

ЛУКА: Онда ме убиј, али ме не мучи више! Ти мислиш да ја не знам да сам погријешио данас?

СУЛА: Нијеси погријешио! Обрадова' си ме. Онако би требало сваки Црногорац да уради, да

има ишта у глави! Но им је сва памет у јуначко срце и задњицу.

(Заћуте.)

ЛУКА: Не ваља- кад знаш. Не ваља- кад не знаш. Не знам- кад ваља?

СУЛА: Вазда се бој незнања. А знање ти само добро може донијети.

ЛУКА: Како то, Сула, ти сваком речеш и сваког увриједиш... И господара. А неће ти нико ништа?

СУЛА: Хтјели би они мени, али не смију истини!
(Баца грану на огњиште и лијеже поред ватре.) Спавај, лудо, и памет у главу. Сјутра идеш у бој, а не на вашар.

ДРУГИ ЧИН

ПРВА СЛИКА

(Институт Смољни, Петроград. Балкон. Јелена гледа у даљину узаслоњена на ограду балкона, обраслу бршљаном. Ана улази пјевушећи неку руску романсу.)

ЈЕЛЕНА: Забога, Ана, како то улазиш, као силан Турчин?!

АНА: А зашто си ти загледана у ноћ, драга? Као да те море неке бригае?

ЈЕЛЕНА: Можда нијесмо требале напуштати Цетиње, док све не прође!? То ме мучи, од када

смо стигле. Они тамо доље гину, а ми са бала на бал.

АНА: Не осуђуј себе. Не гину жене и дјевојке. Ми им ништа не можемо помоћи. У бојеве иду и гину они који су одувијек гинули. Мушкарци, Јело.

ЈЕЛЕНА: А тата? А Данило?

АНА: Па не мислиш да су они тамо гдје се гине!?

(Јелена слијеже раменима и уздише. Ана јој прилази, и лукаво се осмјехује.)

АНА: А за Луку бринеш?

ЈЕЛЕНА: Па, и за Луку. Ја једнако бринем и жао ми је сваког Црногорца.

(Разговор прекида Милица која долази са букетом ружа.)

АНА: Господе, како су лијепе. За кога су?

МИЛИЦА: Ајде, погоди?

АНА: За Јелену, опет?

МИЛИЦА: Онај Финац је стварно ријешо да те поведе на сјевер, Јело.

(Јелена узима руже.)

ЈЕЛЕНА: Лијепе су. Фон Манерхајм је врло драг и пажљив.

МИЛИЦА: И добра прилика.

АНА: Стари балтички племић.

МИЛИЦА: Официр најелитније јединице руске коњичке гарде.

ЈЕЛЕНА: Али, фон Манерхајм не зна како пјева вјетар каменим морем. Како киша умива наше горе. Како је слатка вода са Иванових корита. Како је опијајућа тишина Скадарског језера...

АНА: Немој да си патетична, молим те... Много је пропуштио што то не зна? Не будите смијешне! Он бар једе виљушком и ножем, не касапи месо зубима као звјерка. Не спава са двадесеторо у некој земуници од прућа. И не суши турске главе као пршуте.

ЈЕЛЕНА: Ма гдје покушала да побјегнеш од Црне Горе, нећеш моћи. Ако успијеш да побјегнеш од ње... побјегла си од себе.

АНА: Звучиш као цетињске пијанице! (*Уздихе.*) Од толико лијепих мјеста на овој планети, ја сам се баш морала родити у Црној Гори. Замислите само да сам напуљска, хабзбуршка, орлеанска или хесенска принцеза... Ех, гдје би ми крај био!

ЈЕЛЕНА: У кревету, драга моја принцезо, поред неког остаралог, ћеловог и дебелог принца- рођака и престолонаследника.

МИЛИЦА: Јелена, какав ти је то рјечник!?

ЈЕЛЕНА: То је истина, Милице. Што је прије буде свјесна ова млада дама, то боље по њу. Шеснаесте... ех, у тим годинама сам била спремна побјећи и са црним ђаволом, само да не спавам у катунским појатама, са козама и овцама.

АНА: А сада?

ЈЕЛЕНА: Љепше је и часније и у њима, док вјетар по сву ноћ дува и разгони дим и пепео са огњишта, него се ујутро пробудити поред брата од стрица, стрица или ујака!

МИЛИЦА: О каквим глупостима ти размишљаш, Јело?! Престани, молим те. *(Уздише.)* Стигла је пошта.

(Тек тада им пружа писма.)

АНА: Је ли од маме?

ЈЕЛЕНА: Од тате?

МИЛИЦА: Од обоје.

(Ана зграби писмо. Отвара га на брзину и почиње да чита, док Милица наставља да се хлади другим писмом као лезом.)

АНА: “Голубице наше, знамо да у далеком свијету зебете за нашу судбину и судбину Црне Горе, али вам пуног срца јављамо да уз помоћ Бога сведржитеља и војске наше, уз мале, али по наша срца, велике губитке, ослободисмо Никшић и Спуж, до сада турске а сад наше узданице. Ваши мама, тата, сестре и браћа.”

(Сестре се радују, циче и играју од среће. Међутим, Милица показује друго писмо.)

МИЛИЦА: Јело, од кога ти је ово писмо? Рукопис ми је непознат?! Овај швракопис бих сигурно запамтила, ако ни по чему, онда, по неписмености.

(Јелена зграби писмо. Ана вири да прочита од кога је.)

АНА: Само ми немојте рећи да се онај брдски зврндов усудио да пише Јелени!?

ЈЕЛЕНА: Па шта? И није зврндов! Зврндов је онај твој Батенберг!

МИЛИЦА: За оног Брђанина бих рекла, осим што је храбар, да је врло срачунат и паметан. Види своју прилику да преко тебе, Јело, уђе на велика

врата двора Петровића. А такви су најопаснији. Ако уђе на двор Петровића, тај се неће зауставити док не изађе на двор Романових.

ЈЕЛЕНА: Зашто сте тако злобне?! Зар у читавој Црној Гори нико нема права на снове и жеље, осим Петровићи?

МИЛИЦА: Наравно да имају сви, драга, али ови се снови тичу нас. Тај никоговић жели да искористи тебе за остваривање својих снова.

ЈЕЛЕНА: Молим те, Милице, не претјеруј. Ја сам овог младића, кога ви тако жустро и безразложно осуђујете, видјела само два пута у животу и то у истом дану.

АНА: Љубав на први поглед... *(Закикоће се.)* Како је то романтично!

МИЛИЦА: Језик прегризла, дабогда! Вјерујте, овај никоговић није наиван. Њему не смета да ти одмах пише, Јело? И то коме, својој књагињици? *(Врти главом.)* Момак је врло опасан.

АНА: Јесте... замислите само, без стида пише својој господарици!? Безобразно, у најмању руку!

ЈЕЛЕНА: Молим вас, обуздајте бијес према овом јадном младићу. Ако ћемо искрено, ја сам га замолила да ми пише, и то врло срачунато, драге моје... Црна Гора је у рату, па не очекујете ваљда да ће нам тата и мама, писати истину о стању на фронту? Али, он хоће, зар не?

(Јелена се лукаво осмјехује.)

АНА: Лукавице!

ЈЕЛЕНА: Па нијесте, зар, мислиле да бих своје срце и руку дала полуписменом перјанику, који као што видите не умије ни да се потпише. Не потцјењујте вашу сестру, драге моје.

АНА: Баш сам се била уплашила да ћеш завршити у неком брдском савардаку, са буљуком барусаве и чупаве дјеце.

МИЛИЦА: Памет у главу, па нећете ни ти, ни она. *(Лакеј улази. Добоко се клања и предаје поруку Милицы, која је чита, док оне шичекују.)* Драге моје, позване смо на велики јесењи бал код кнеза Јусупова.

АНА: Дивно! Надам се да ће тамо бити кнез Франц Јосиф. Ох, како ме је само одушевио када ме позвао да посјетимо његову драгу рођаку краљицу Викторију.

МИЛИЦА: Прво прстен, па путовања.

АНА: Злобнице.

ЈЕЛЕНА: Уколико се мама и тата сложе, иди, зашто да не?

(Ана пољуби Јелену.)

АНА: Јело, ти си права сестра. Сад ти морам признати да је онај Брђанин згодан, али било ми је криво што мени није испала марамица. Господе, шта ћу обући?

(Ана одлази сва забринута. Милица врти главом.)

МИЛИЦА: Немој то да јој радиш. Њој је тек шеснаест.

ЈЕЛЕНА: А теби као да је педесет?! Она је жена и има права на осјећања, без обзира којем сталежу припада.

МИЛИЦА: О Ани има ко одлучивати. Нећемо ја и ти.

(Бијесна одлази са балкона. Јелена провјерава да ли су отишле, па тек онда на брзину отвора писмо и почиње га шапатам читати.)

ЈЕЛЕНА: "Никада и никакво вријеме неће побиједити Вашу љепоту и судбину којом сте задојени рођењем. Нити моју гордост којом ме проклео искон. Пишем Вам, али као да ријечи просипам у вјетар. Он ће ме бар помиловати. Мислим на Вас, али као да мислим на сунце. Никада га нећу дотаћи. Носим Вас у срцу, али као да носим мјесец. Никада ме неће огријати. Ваш Лука "

(Јелена притиска писмо на груди. Замисли се. Улази Милица са хаљином за бал у рукама, и прене је из размисљања.)

МИЛИЦА: Шта пише, ако можеш прочитати тај ужасни рукопис?

ЈЕЛЕНА: Писмо је писао у рову, није ни чудо што је рукопис ужасан.

МИЛИЦА: Чудно да је за то имао времена?

ЈЕЛЕНА: Човјек за пријатеља увијек нађе времена.

МИЛИЦА: Сад сте још и пријатељи? До мало прије сте били тек случајни познаници?

ЈЕЛЕНА: Док гине за нашу књажевину, даваш себи за права да вријеђаш тог часног момка? Стиди се!

(Милица је загрли.)

МИЛИЦА: Шта пише? Је ли страшно?

ЈЕЛЕНА: Од барута и дима ништа не види. Од топова и пушака, ништа не чује. Али је, ипак, међу првима ускочио у никшићки бедем.

МИЛИЦА: Хвалција! Таквима никад не вјеруј. А још мање онима што се куде! Ајде, спремај се. Кочија ће брзо. Код Јусупових се увијек окупи европско племство. Тај бал је добра прилика. А, вјероватно, прилику да те види, неће пропуштити фон Манерхајм. Пожури!

ЈЕЛЕНА: Пажња тог Финца често ме оптерећује.

МИЛИЦА: Такав терет би једва дочекале све европске принцезе. Пожури.

(Милица одлази.)

ДРУГА СЛИКА

(Палата Јусупових. Свечана сала, испуњена господом у бираним тоалетама. Лакеј најављује сестре.)

ЛАКЕЈ: Књагињице од Црне Горе: Милица, Јелена и Ана Петровић.

(Окупљени се стишавају и почињу оговарање. Љубазни домаћин кнез Јусупов срдачно љуби руке гошћама и проводи их кроз госте. Сестре се час љубазно, а час усиљено осмјехују присутнима. Кад спази Јелену, фон Манерхајм се пробија до њих.)

ФОН МАНЕРХАЈМ: Мало је да кажем да сам срећан што вас опет видим, Јелена.

ЈЕЛЕНА: Драги Карле, ни ја, све и да хоћу не могу скрити задовољство што вас видим. Ваше руже, које ми сваког дана пожелеле добро јутро, нешто су најљепше на свијету. Упознали сте се са мојим сестрама?

(Књагињице се дубоко клањају. Финац им љуби руке.)

ФОН МАНЕРХАЈМ: Сестре Петровићке су познате читавој Европи.

ЈЕЛЕНА: Како да схватимо вашу опаску, фон Манерхајме?

ФОН МАНЕРХАЈМ: Ја, лично, то доживљавам као привилегију.

ЈЕЛЕНА: Колико чујем, има и другачијих мишљења?

ФОН МАНЕРХАЈМ: Зли језици науде само глупима, зар не?

ЈЕЛЕНА: Увијек сам се радовала вашем здравом расуђивању.

(Лакеј излази на балкон и громким гласом најављује.)

ЛАКЕЈ: Његово царско Величанство- царевић Никола!

(Млади царевић улази у салу. Љубазно отпоздравља свима. Једним погледом прелази преко гостију. Очи му се задржавају на Јелени. Осмјехује јој се. Па се предаје својим улицицама и поштоваоцима.)

ФОН МАНЕРХАЈМ: Можда да посједујем круну, добио бих и ваше срце?

ЈЕЛЕНА: Забога, срце се не задобија титулама и крунама, већ дјелима.

ФОН МАНЕРХАЈМ: Шта, онда, да урадим да га задобијем? Да скинем звијезде са неба?

ЈЕЛЕНА: Ништа слично, драги Карле. И ништа посебно. Срце задобијају мале и обичне ствари.

ФОН МАНЕРХАЈМ: Значи звијезде су прениске за вашу љубав и наклоност?

ЈЕЛЕНА: Да...

(Милица начепи Јелену. Јелени се лице згрчи од бола.)

ЈЕЛЕНА: Збуњују ме ваша питања, драги фон Манерхајме. Мислила сам- не.

ФОН МАНЕРХАЈМ: И мене ваши одговори.

МИЛИЦА: То је баш дивно, када двоје лутају и истражују духовним лавиринтима.

ЈЕЛЕНА: Не, ја мислим да је смијешно када двоје у част и славу куртоазије, покушавају да се сретну на својим духовним раскрсницама.

ФОН МАНЕРХАЈМ: Молим!?

(Ана спази принца Арсена Карађорђевића, који улази у салу.)

АНА: Да ли је то принц Арсен Карађорђевић?

ФОН МАНЕРХАЈМ: Немојте, молим вас, та скитница- принц?

(Сестре машу Арсену. Арсен прилази у моменту када оркестар засвира.)

ЈЕЛЕНА: Драги Карле, дозволите да вас упознам са дјевером наше сестре Зорке- принцом Арсеном Карађорђевићем.

(Двојица мушкараца се хладно поздрављају.)

АРСЕН КАРАЂОРЂЕВИЋ: Надам се, да ће ми моја сестра по сунцу, вери и земљи, поклонити овај плес?

ЈЕЛЕНА: Са задовољством.

(Фон Манерхајм стаје између њих.)

ФОН МАНЕРХАЈМ: Жао ми је, господине, али је књагињица мени обећала овај плес.

АРСЕН КАРАЂОРЂЕВИЋ: Не бих рекао. Јелена никада не би направила такав изгред- да пристане на већ обећани плес?

МИЛИЦА: Ја сам свједок, драги принче, Јелена се заборавила.

ЈЕЛЕНА: Ником ја нијесам обећала плес!

АРСЕН КАРАЂОРЂЕВИЋ: Јесте управо мени, зар не?

ЈЕЛЕНА: Наравно, само вама, драги Арсене.

ФОН МАНЕРХАЈМ: Само преко мене мртвог!

АРСЕН КАРАЂОРЂЕВИЋ: Господине, молим вас, не будите примитивни и обуздајте своју срџбу и бес, бал је тек почео. Биће времена за плес.

ФОН МАНЕРХАЈМ: Ја- примитиван!? Господе!? Одлазите, ви свргнути принче, у вашу биједну и сељачку Србију и гајите свиње! Балове и дворове оставите нама, правим племићима!

(Оркестар престаје да свира. Салом лебди мучна атмосфера шичекивања. Јелена ставља руку на раме Арсену.)

АРСЕН КАРАЂОРЂЕВИЋ: Јелена, без обзира на све, знам да у дубини душе прижељкујете да

убијем овог племићког црва! Што ћу управо и са задовољством урадити!

(Скида рукавицу и њоме жестоко удара фон Манерхајма по образу. Настаје вриска. Принц Арсен и фон Манерхајм ваде сабље и заузимају позе за борбу. Прилази им кнез Јусупов.)

КНЕЗ ЈУСУПОВ: Господо, кад је већ дошло до овог немилостивог чина, молим вас да се придржавате својих витешких и часних обавеза, које вам налажу достојанствену и поштену борбу. Нека борба почне, а вама, господо, нека је Бог у помоћи!

(Борба почиње. Чују се уздихања и вриска присутних. Арсен фон Манерхајму задаје тежак ударац у слабинцу. Финац се са болним вриском пада на под. Арсен му ставља врх сабље на грло. Настаје тајац. Сви очекују да Арсен зада смртоносни ударац фон Манерхајму. Арсен се, напослетку, широко осмјехује и враћа сабљу у корице. Чује се уздах олакшања.)

АРСЕН КАРАЂОРЂЕВИЋ: Господо, живот овог безвредног и лајавог пса поклањам књагињици Јелени. *(Показује на Јелену која постиђено сагиње главу.)* А сада, уз сво поштовање и извињење, дозволите једном прогнаном принцу да се повуче из вашег задовољства и благостања!

(Наклони се свима, а потом достојанствено одлази из сале. Сви прилазе рањеном Финцу. Јелена остаје сама и замисљена.)

ТРЕЋА СЛИКА

(Институт Смољни. Соба. Ана се дотјерује пред огледалом. Јелена нервозно шета.)

ЈЕЛЕНА: Каква сујетна будала онај фон Манерхајм!? Не могу да вјерујем да ми се ово дешава!? Баш немам среће.

АНА: Мани се тих мисли. Удри бригу на весеље. Искрено, и ја и свака присутна госпођица, дале би све да смо биле на твом мјесту. Зато не буди повријеђена, већ радосна. Јело, данас ти у Петрограду свака жена завиди!

ЈЕЛЕНА: Тата ће полудјети када чује за двобој.

АНА: Ја мислим да ће бити поносан и срећан.

ЈЕЛЕНА: Због овог могу бити срећни само злуради и надобудни. Ово је брука за наш двор.

АНА: Не бих рекла. Јеси ли примијетила како нас сада и дјевојке из Института другачије посматрају. Још само да је Арсен докрајчио онога скота!

ЈЕЛЕНА: Шта то причаш!?

АНА: Сад га ти браниш!? Могу ти рећи да ми се никада није допадао. Превише је лицемјер и љигавац. Али сам га трпјела због Милице.

(Милица улази и чује посљедње ријечи.)

МИЛИЦА: Лијепо, нема шта... Ко би се надао да двије даме причају крволочније од Црногораца за огњиштем!?

АНА: Ово су чињенице. Фон Манерхајм је добио оно што заслужује.

МИЛИЦА: Фон Манерхајм је фини и углађени господин. То што је желио да научи памети и лијепом понашању једног балканског дивљака и силецију, имао је потпуно право. А то, што није имао среће, није он крив, већ Господ, који га није заштитио у његовој часној намјери, на којој треба да смо захвалне све три и читава наша књажевина!

АНА: Причам ти причу... Арсен је имао потпуно право што је оног љигавца научио памети.

МИЛИЦА: Нећу дозволити да се у мом присуству тако говори о припаднику старог балтичког племства, који је био спреман за нас три саме у свијету, и да положи свој живот.

АНА: Па није баш био спреман за све три, него само за Јелену.

МИЛИЦА: То није битно, битно је да је показао вољу и спремност. Је ли тако, Јело?

ЈЕЛЕНА: Није тако! Показао је надменост и неваспитање. На силу му је одговорено истом мјером. И не могу се ишчудити, откуд такво неразумијевање и кривљење стварности!? Свима је више него јасно да је Арсен био прво увријеђен, а потом изазван!

МИЛИЦА: Да си урадила, онако како сам ти говорила, до овога не би ни дошло!

ЈЕЛЕНА: Да понизим Арсена?

МИЛИЦА: Велика ствар. Ко је Арсен?

ЈЕЛЕНА: Ако нико, онда дјевер наше сестре Зорке.

МИЛИЦА: Али не заборави, без пребијене паре у цепу, без круне на глави и без дома и земље.

ЈЕЛЕНА: Господе, је ли могуће да си ми ти сестра?!

МИЛИЦА: Јело, памет у главу. Нијеси овдје дошла по љубав, већ по будућност. По цијели живот. Од љубави се не живи.

ЈЕЛЕНА: Као, ми смо богате? Знаш и сама да прије овог рата нијесмо имале пребијене паре у прћији, а тек сад смо без ичега, када је све дато за олово и џебану.

МИЛИЦА: Управо о томе причам. А фон Манерхајм је ријетка прилика. Разговарала сам са великим кнезом Петром Николајевичем, фон Манерхајм не тражи прћију, већ само твоју руку.

ЈЕЛЕНА: Најљепше захваљујем. То је врло љубазно од тебе и великог кнеза, поготово ме је дирнула хуманост фон Манерхајма, али ја имам друге планове за будућност.

МИЛИЦА: Ја се искрено надам да се ти о томе нећеш превише питати. Добродушни Петар Николајевич ће узети ту слободу, да преко руског изасланика на Цетињу, разговара са татом.

ЈЕЛЕНА: Милице, то је ниско! Желиш да читав живот будем несрећна?

МИЛИЦА: Не, драга моја, већ срећна. Али ти си још увијек млада и неке ствари не разумијеш.

АНА: Кад си већ тако забринута сестра, зашто не разговараш са добрим Петром Николајевичем о

Јелени и царевићу? Зашто си запела за фон Манерхајма?

(Заћуте.)

ЈЕЛЕНА: Ана, не причај свашта.

АНА: Сви су на балу код Јусупових примијетили да царевић са симпатијама посматра Јелу.

ЈЕЛЕНА: Ја нијесам примијетила.

АНА: Зато што си скромна.

МИЛИЦА: Ни ја.

АНА: Зато што си злобна, драга сестро. Чак се само Јели и осмјехнуо.

ЈЕЛЕНА *(збуњено):* Тако му дошло...

АНА: Са тобом је желио и да отвори бал, али га је двобој спријечио.

ЈЕЛЕНА: Ана, молим те, престани више са тим досадним нагађањима.

АНА: Добро, видјећете сјутра на традиционалном балу у Институту. Сви, већ, знају да ће са тобом отворити бал.

ЈЕЛЕНА: Ја и нећу ићи на бал.

МИЛИЦА: Хоћеш!

ЈЕЛЕНА: Живо ме интересује за кога си ме сјутра резервисала?

МИЛИЦА: Прво да провјеримо неке приче, па ћемо размислити.

(Лукаво се осмјехује и креће ка излазу.)

ЈЕЛЕНА: Она је стварно неуморна.

(Милицу на вратима сретла Лакеј са ружама и писмом, које преузима и враћа се назад у собу.)

ЛАКЕЈ: Руже и пошта за госпођицу Јелену.

АНА: Боже, само ми немојте рећи да су од фон Манерхајма?

МИЛИЦА: А од кога би биле, драга? Ја никада не причам у празно.

ЈЕЛЕНА: Понесите их управитељевој жени. У мени изазивају непријатно сјећање на мучан догађај.

МИЛИЦА: Онда да и ово писмо однесем у смеће? *(Јелена притрчава и узима писмо.)* Чини ми се да те писма оног Брђанина враћају у живот?

ЈЕЛЕНА: Она су бар искрена.

МИЛИЦА: Ана, драга, хоћеш ли ми помоћи око чипке на хаљини, морам се спремити за бал.

ЈЕЛЕНА: Милице, драга, позови великог кнеза да ти помогне. Хуманиста његовог ранга, то не би могао одбити.

МИЛИЦА: Лајавице!

(Љутито одлази. Ана се закикоће, намигује Јелени, па полази за Милицом. Јелена, пошто се увјери да су отишле, брзо отвора писмо и почиње да чита.)

ЈЕЛЕНА: "Више и не примјећујем како дани осипају године. За мене, живот је превазиђен. У смрти је нада. Бол никада пропјевати неће, ни радост осјетити туга." *(Ана улази. Застаје.)* "Знам, ако кажем- Волим Вас, да ће ме презирати посна, али моја, земља горштака, вјетрова и курјака".

АНА: Немој ми рећи, да ти је то написао онај блентави Брђанин!?

ЈЕЛЕНА: Немој рећи Милици!

(Ана узима писмо.)

АНА: Па да пукне од зависти? Нијесам луда!

(Смију се. У том тренутку улази Милица у балској тоалети.)

МИЛИЦА: Нешто је смијешно?

АНА: Да ... овај ... да... Брђанин пише као што поп Мићо чита у Горском вијенцу! Ну... на... ми... ша... ра...

(Јелена зграби писмо. Све три се смију и излазе.)

ЧЕТВРТА СЛИКА

(Свечана сала Института Смољни. Дјевојке поређане у низу. Са друге стране гости. Лакеј улази и најављује.)

ЛАКЕЈ: Њихово царско Величанство, царица мајка Марија Александровна, царица Марија Фјодоровна и царевих Никола престолонаследник Русије!

(Гости праве шпалир. Сви се дубоко клањају царској породици, која пролази између и сједа на почасна мјеста. Царевих узима ријеч.)

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Захвалимо Господу Богу, оцу нашем сведржитељу, на пажњи државе наше, моћне Русије и народа нашег. Помолимо се заједно за здравље и дуг вијек цара нашег, Александра Трећег, који због болести није могао доћи на овај традиционални бал, али вам преносим искрене поздраве.

(Неко из масе узвикну: ЖИВИО ЦАР АЛЕКСАНДАР! Маса узвикује: ЖИВИО! Оркестар засвира. Царевих прилази Јелени.)

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Ваша љепота, књагињице, може се мјерити једино величином и љепотом Русије.

ЈЕЛЕНА: Не претјерујте, молим вас.

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Волио бих када бисте били љубазни да са мном отворите бал.

ЈЕЛЕНА: Биће ми задовољство.

(Играју. Присутни се сашаптавају и оговарају. Царице, такође.)

ЦАРИЦА: Књагињица је изузетно лијепа.

ЦАРИЦА МАЈКА: Да. И лијепо игра.

ЦАРИЦА: Штета што је из мале књажевине.

ЦАРИЦА МАЈКА: Мали људи чине велика дјела.

ЦАРИЦА: Али велики, још већа.

(Лакеј даје знак. И остали заиграју. Царице настављају са причом не мичући погледа са Јелене и царевиха.)

ЦАРИЦА МАЈКА: Шта мислите, драга, како би се ова расна и млада гранчица примила на стару и уморну лозу Романових?

(Царица се усиљено осмјехује.)

ЦАРИЦА: Не бих да оспорим, или не дај Боже да потцијеним љепоту горске књагињице, али моје је мишљење да хесенску лозу, која већ вјековима рађа руске престолонаследнике, не треба мијењати. А да будем искрена, помало би ми сметало да мој син буде ожењен једном од сестара Петровићких... Не знам да ли сте чули, али те дјевојке зову- најбољом удадбеном европском партијом, или- црним мноштвом.

ЦАРИЦА МАЈКА: Свакако, драга, али нијесам могла одољети видјевши овај прекрасан пар.

ЦАРИЦА: Да, заиста прекрасан. А да ли сте чули за тај несрећни двобој због ове младе даме?

ЦАРИЦА МАЈКА: Да, врло дивно....

ЦАРИЦА (*запрепаићено*): Дивно?!

ЦАРИЦА МАЈКА: Па, зар није дивно? Ех, та прекрасна и дивља младост. Мало дјевојака доживи такву част. Ипак, дало би се размислити о овој дјевојци. Имам утисак да вриједи пуно више од једног двобоја!

ЦАРИЦА: А ја имам утисак да књагињица носи са собом неко проклетство.

ЦАРИЦА МАЈКА: Не будите смијешни, драга моја, и сами знате да је њено једино проклетство њена љепота.

(Плес се завршава. Царевић са Јеленом прилази царицама. Јелена учини наклон пун поштовања и дивљења својим добротворкама. Царице љубазно одговарају књагињици, што изазива сашаптавање присутних, који не мичу очи са њих.)

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Дозволите да вам представим моју лијепу плесну партнерку-књагињица Јелена од Црне Горе.

ЦАРИЦА МАЈКА: Гдје сте се крили читаво вријеме, драга дјевојко?

ЈЕЛЕНА: Захваљујући вашој неизмјерној доброту у овом институту, Ваше Величанство.

ЦАРИЦА: Ја никада нијесам чула да постојите. Никола, убудуће ме подробније обавјештавајте о нашим драгим гошћама.

ЦАРИЦА МАЈКА: Ја сам, напротив, чула много о вама, драго дијете. Чак вам и завидим на том дивном двобоју.

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Бако, како двобој може бити диван?

ЦАРИЦА МАЈКА: И те како може, драги. Има ли шта узвишеније, него дати живот за љубав?

(У том тренутку их прекида Лакеј који донеси букет ружа.)

ЛАКЕЈ: Извињавам се, Ваша Висости... руже за књагињицу Јелену.

(Сви изненађено гледају у Јелену, која поцрвени.)

ЈЕЛЕНА: За мене?

ЛАКЕЈ : Од фон Манерхајма.

(Царевић побијесни.)

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Могли сте да сачекате!

ЛАКЕЈ: Господин је инсистирао. Рањеном руском официру се не смије ништа одбити, Ви сте нас томе научили, Ваше Величанство.

(Лакеј се наклони и одлази, али га на крају сале зауставља други Лакеј и нешто му шапуће. Царевић и даље негодује.)

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Том Финцу заиста треба прочитати лекцију из лијепог понашања. Баш је изабрао вријеме кад да шаље његове јефтине руже.

ЦАРИЦА МАЈКА: Љубав не бира- ни мјесто, ни вријеме, драга дјецо. Љубав је као гром, гдје пукне ту и погоди.

ЦАРИЦА: Ипак је мало претјерао.

ЦАРИЦА МАЈКА: Напротив. У љубави се не може претјерати. Јелена, шта ви мислите?

ЈЕЛЕНА: Слажем се са вама. Ја мислим да се само може изабрати погрешан човјек или жена.

ЦАРИЦА МАЈКА: Дивно, дијете моје. Дивно размишљате. Е, па драги моји, ове забаве више нијесу за моје године, на жалост.

(Устаје. Тог тренутка Лакеј прилази царевићу и нешто му шапће на уво. Царевић направи болну гримасу. Лакеј диже руку, и оркестар престаје да свира.)

ЦАРЕВИЋ НИКОЛА: Управо ми је стигла вијест у коју не могу и нећу да повјерујем. Најдражи и одани моји, наш драги цар Александар испустио је своју племениту душу, остављајући велику Русију мени у аманет! Као што смо у добру и у срећи велики, молим вас, да и у злу и несрећи будемо још већи. *(Плач и јецаји полако испуњавају дворану. Гости изводе царице које ридају. Царевић пољуби руку Јелени.)* У овом ужасном болу мислићу на вас! Моја једина утјеха ће бити ако ви будете мислили на мене.

(Журно излази из свечане сале. Остали као по команди полазе за царском породицом. Милица и Ана прилазе Јелени. Милица плаче док се Ана задовољно осмјехује.)

АНА: Шта сам вам рекла? Царевић је лудо заљубљен у нашу Јелену.

МИЛИЦА: Како можеш да се смијеш?

АНА: Срећна сам због Јеле, лудо! Зашто да се не смијем?

МИЛИЦА: Цар је умро!

АНА: Па шта? Није корњача па да живи триста година. То је за Јелену и боље. Прва брачна ноћ, па царица руска!

МИЛИЦА: Безобразнице! Дивно цвијеће Јелена, од кога је?

АНА: Од царевића? *(Јелена одмахује главом.)* Молим те, само ми немој рећи да је од...

ЈЕЛЕНА: Јесте, Ана, од фон Манерхајма.

(Смију се. Милица им ставља руке на уста и умирује их. Излазе.)

ПЕТА СЛИКА

(Институт Смољни. Соба. Јелена пише писмо. Не полази јој за руком, па се нервира и гужва хартију. Потом пише, па чита.)

ЈЕЛЕНА : "Ако постоји ријеч њежна као вилина коса, шаљем ти руковет. Осјећањима сам највише вјеровала, издала су ме. Ријечима сам се најрадије предавала, напустиле су ме. Пиши ми, Лука, и како вјетар дува, и како киша лије, и како сунце грије, нека бар ријечи миришу на завичај..."

(Зачује гласове пред вратима, па брзо и неспретно крије недовршено писмо. Потом устаје да дочека госте. Улази Ана.)

АНА: Јело, види ко је дошао?

(Улази књаз Никола. Јелена га грли и љуби.)

КЊАЗ НИКОЛА: Чо'јек вас пошаље на неколико мјесеци, а ви се претворите у праве европске даме.

Кад се вратите на Цетиње, тешко да ће вас ко препознати.

ЈЕЛЕНА: Откуд ти овако изненада?

КЊАЗ НИКОЛА: Мој и црногорски добротвор, цар руски је умро, зар то није довољан разлог?

ЈЕЛЕНА: За некога јесте, али за тебе није. И откуд ти овако брзо? Дошао си другим послом... и налетио на готову штету? Нијеси толико наиван.

КЊАЗ НИКОЛА: Зар бих од вас нешто крио?

ЈЕЛЕНА: Не брине ме што кријеш од нас, него оно што кријеш и од себе. Бар тебе добро познајем.

(Књаз се смјешка и пали лулу. Милица уноси чај и служи.)

КЊАЗ НИКОЛА: Свашта се прича, моје даме... Црна Гора јес' на крају свијета, али добар глас се далеко чује.

МИЛИЦА: Лош, још даље.

АНА: Теби је све лоше. Постајеш досадна и злосутна као гавран.

КЊАЗ НИКОЛА: Изгледа и да сте постале причљиве ка' Европљанке? То се Црногорцима неће допасти.

МИЛИЦА: Кад су Црногорци почели да пишу љубавна писма, није ни чудо што су Црногорке проговориле.

АНА: Било је и вријеме.

(Милица се лукаво осмјехује и излази са тацном у руци.)

КЊАЗ НИКОЛА: 'Оће ли ми неко објаснити, о чему се ође прича?

АНА: Милица, као и увијек, прича глупости.

КЊАЗ НИКОЛА: Шћери, како то говориш о старијој сестри?

АНА: То... овај, то је посљедња мода у Паризу. Слобода говора, је ли тако Јело?

(Јелена одобрава сестрину лаж, климањем. Књаз заврти, сумњичаво, главом.)

КЊАЗ НИКОЛА: Ја се надам да ће та мода заобићи Црну Гору.

ЈЕЛЕНА: Зашто, тата? Слобода говора је право новог, савременог човјека.

КЊАЗ НИКОЛА: Знам ја то, шћери, но не познајеш ти Црногорце. Ено какви су на сабљи, на ријечи су још оштрији и бржи. А ништа не посијече и не заболи ка' ријеч.

ЈЕЛЕНА: Долазе таква времена. А времену не можеш ништа. Ако му не можеш ништа, придружи му се.

КЊАЗ НИКОЛА: Да, да... добар владар се боји и спрема за будућност, а лош слави и биште стара времена. Него, шта то чујем, Јело, због тебе 'оће да се искрви пола Европе?

ЈЕЛЕНА: Не претјеруј, тата.

(Милица улази у собу, носећи колаче на таџни.)

МИЛИЦА: Јелена је тврдоглава и наивна. Зато је прокоцкала једну дивну прилику, господина фон Манерхајма.

КЊАЗ НИКОЛА: Окле је тај јунак?

МИЛИЦА: Из Финске.

КЊАЗ НИКОЛА: А је ли та Финска већа од Русије?

МИЛИЦА: Није.

КЊАЗ НИКОЛА: Никаква штета, онда.

АНА: Ако је пропустила Финца, није царевића.

КЊАЗ НИКОЛА (*као изненађен*): Шта то чујем, Јело?

ЈЕЛЕНА: Царевић је био само љубазан и добар према мени.

АНА: Толико да је упознао са царицама... и ...

ЈЕЛЕНА: Ана!? Више ти ништа нећу испричати!

КЊАЗ НИКОЛА: Милице, је ли ово истина?

МИЛИЦА: Јесте, али су тада јавили да је цар умро...

АНА: Онда је царевић рекао....

ЈЕЛЕНА: Ана?!

АНА: Баш је нашао кад ће да умре!

КЊАЗ НИКОЛА: То је река'!? Не могу да вјерујем!?

МИЛИЦА: Није то... Ана прича свашта.

АНА: Можда би је и запросио, да се није оно десило.

ЈЕЛЕНА: О чему причате? Он је сад цар Русије.

КЊАЗ НИКОЛА: И ти си књагињица Црне Горе!

Ако су већи, нијесу бољи, нити од бољег!

ЈЕЛЕНА: Али тата, царице Русије су одувијек биле хесенске принцезе.

КЊАЗ НИКОЛА: Све у своје вријеме, Јело. Није како је речено, него како је суђено.

(Тада улази Лакеј и поклони се.)

ЛАКЕЈ: Поштовани књаже, дозволите ми да вас у име Његовог величанства престолонаследника

Русије позовем на вечеру, која ће бити организована у част вјеридбе престолонаследника и принцезе Алисе од Хесена.

(Вијест их изненађује. Књаз устаје и, невјешто скривајући љутину, саопштава Лакеју.)

КЊАЗ НИКОЛА: Најљепше захвалите Његовом величанству на љубазном позиву, али му пренесите да ме вијест о смрти његовог оца цара, црногорског добротвора, врло тешко погодила и да сам своју земљу оставио тешко рањену од рата у који сам ушао по наговору његовог оца, за част, славу и слободу Црне Горе и Русије... те да се још вечерас враћам да видам ране своје књажевине и свог народа! *(Лакеј се наклони и одлази. Књаз љутито тресну лулом о под. Настаје мук.)* Увијек тражите и пријатеља и непријатеља себи равног. Да не би сте пријатељу били терет, а непријатељу лак залогој. *(Прилази Јелени и загледа је.)* Не пати, Јело. У животу није битно колико си богат и славан, него колико си срећан.

ЈЕЛЕНА: Ја мислим да због овога највише пати Милица!

(Милица је попријекно погледа. Ана зајеца.)

АНА: А ја? Ја сам већ била изабрала собе, послугу и друштво на руском двору! Баш немам среће... И уопште не знам зашто ће му она спарушена оштроконца?

ЈЕЛЕНА: Ана, молим те, то је непристојно!

АНА: А пристojно је ожени се исти дан кад си оца сахранио?

МИЛИЦА: Та женидба је за добро Русије.

АНА: То мора да ти је у повјерењу рекао добродушни кнез Петар Николајевич?

МИЛИЦА: Ако баш хоћеш да знаш, и јесте!

КЊАЗ НИКОЛА: Забога, како то разговарате!?

МИЛИЦА: Она је једно размажено и злурадо дериште!

АНА: А она уво и око великог кнеза, и једна већ препозната усједјелица.

МИЛИЦА: Ко ми каже? А тебе се господа клони као сврабежа.

АНА: Али зато тебе зову гдје год кога засврби!

КЊАЗ НИКОЛА: Доста! Доста више са тим препуцавањем!

(Заћуте. А потом се књаз осмјехује.)

КЊАЗ НИКОЛА: То и није тако лоше. Видим, добро и брзо учите. Ако ништа оно европске манире и рјечник. Једино ми ти, Јело, мало заостајеш?

ЈЕЛЕНА: Није ово за мене, тата. Уморна сам од свега.

КЊАЗ НИКОЛА: Нешто сам мислио да се вратиш са мном на Цетиње, док се све ово не слегне и дође на своје мјесто.

(Ана и Милица се погледују изненађено.)

МИЛИЦА: Зашто, тата, побогу? Па и сам знаш колико су јој изгледи за удају овдје бољи .

АНА: Јела је залудјела и царевића, а не кога другог!

КЊАЗ НИКОЛА: Баш зато. Ако има ишта од те приче, није она далеко ни на Цетињу!

АНА: То није фер! Зашто и њу не питаш шта она мисли о томе?

КЊАЗ НИКОЛА: Јело, изабери сама.

(Сви гледају у Јелену. Јелени се осмјехује.)

ЈЕЛЕНА: Па шта чекамо? Морам да се спакујем. Воз полази сјутра!

(Излази, док се сестре запањено гледају.)

АНА: Хајде да се кладимо да ће је фон Манерхајм и на Цетињу наћи?

КЊАЗ НИКОЛА: Да се кладимо!? Је ли и то париска мода?

(Ана се постиди. Улази Лакеј са ружама. Сестре се смију, а књаз их гледа збуњено.)

ТРЕЋИ ЧИН

ПРВА СЛИКА

(Цетиње. На платоу испред манастира наоружан народ разговара. Има доста рањеника.)

СЕРДАР МАКСИМ: Нијесу Руси луди, знају они са киме ће и окле цара женити. Ја мислим да су је лучем тражили не би љепшу и бољу од Јелене нашли.

(Новак заплаче.)

НОВАК: Је ли то могуће, људи? Да ми је то виђети не би ми било жа' умријети!

СЕРДАР МАКСИМ: Ја сам вам јемац! Ајде, руку на срце, па ми реците- која је то принцеза у Европи љепша и паметнија од наше Јелене?

СУЛА: А ти бијаше много пропутова' па знаш?

СЕРДАР МАКСИМ: Знам им ја биљега! А и пропутова' сам и видио и Енглезе и Њемце и Шпанце... кад сам у Дубровник пратио књаза. Било је ту више раса људи, него коња!

НОВАК: Боготи, сердаре, како си их разликова'?

СЕРДАР МАКСИМ: Лако? Њемци жути и грдни, ка' да их је јазавац у лисицу правио. Енглези, сувогузи и нечемурни ка' да су их Марковљани зимили. Шпанци, гарави и гурбетасти ка' да испод сача не излазе. А Јелена, баница женска. Није она ни за кога него за Руса. А и ако ћемо право, Русија није ни спрема кога без спрема нас! Па, је ли?

(Народ кличе: ЖИВЈЕЛА РУСИЈА! ЖИВИО ЦАР НИКОЛА ДРУГИ! ЖИВЈЕЛА ЈЕЛЕНА ЦАРИЦА РУСКА! Све се ори од узвика, шенлучења и одушевљења. Лука устаје и одлази са платоа.)

СУЛА: Не вршите пуно жита на мало гувно, Црногорци!

СЕРДАР МАКСИМ: Кајаћеш се ти Сула због тих ријечи. Знаш да господар дозна и ће си се почеша' а не шта си река'.

СУЛА: Како неће дознати, кад сте ми ти и твој друг вазда вашке за свраб били.

СЕРДАР МАКСИМ: Да си мање прича' више би глава из бојева доносио.

СУЛА: О боју највише неваљали прича.

СЕРДАР МАКСИМ: А и капетанство ти је прича одузимала више пута!

СУЛА: Моје нам капетанство највећа штета била. Да ти видиш ишта испод господарева скута, зна' би, сердаре, да срдиту попу крче цријева.

ИВО ВРАНА: Вала, сердаре, ако ти све ово баста прошпијати што је Сула река', сјутра ћеш у сенат.

СЕРДАР МАКСИМ: Него шта ћу, Иво, него у сенат, нећу у луде ка' и ти!

СУЛА: Зна господар да се камилавка ћуку не даје!

СЕРДАР МАКСИМ: Вала ће господар дати вама по туру, обојици!

(Лука долази са сукненом торбом о рамену и прилази Сули.)

ЛУКА: Да се поздравимо Сула.

СУЛА: Куд ћеш на срећни пут?

ЛУКА: Ја кући. Није ова служба за мене...

(Књаз Никола са перјаницима долази на плато. Црногорци му прилазе и љубе руке.)

НОВАК: Кажите ми, господаре, да је Јелена царица Русије, па да срећан умрем?

КЊАЗ НИКОЛА: Никад вам ништа нијесам крио, Црногорци, па нећу ни овај пут. Све моје и ваше наде и очекивања да Јелена буде царица Русије, пале су у воду. Исти дан, кад му је отац сахрањен, цар се вјерио хесенском принцемом, ка' сви руски цареви. Али без обзира на све, не заборавите, да ће Русија увијек остати наша драга мајка!

НОВАК: Није до тога дошло- да руски цар лаже, ни да' Бог, господаре?

КЊАЗ НИКОЛА: Јес', Новаче, светог ми Петра!

ИВО ВРАНА: Људи, поједоше Руси говно!

КЊАЗ НИКОЛА: Иво, због вријеђања браће Руса, наређујем да ти се сјутра удари двадес' пет по туру!

НОВАК: Како пушти, господаре, да нам се тако наругају, кумим те Богом?

КЊАЗ НИКОЛА: Сила Бога не моли, Новаче.

ВОЈВОДА РАДЕ: Ја им то не би пуштио тако!

КЊАЗ НИКОЛА: Шта сам треба' да радим? Да објавим рат Русији?

НОВАК: Рат! Него шта, него рат, господаре!

(Свјетина кличе: РАТ! ЖИВИО РАТ! РАТ РУСИЈИ! Књаз се збуњен осмјехује.)

СЕРДАР МАКСИМ: Дај ми, господаре, неколике 'иљаде момака. И ако за неђељу дана не будемо под Москвом, ево главе! Сва ће ми Русија под опанак станути!

ИВО ВРАНА: Са твојом памети, сердаре, за неђељу дана не би ни у Даниловград стига', но би залута' неђе око Загарача!

(Народ се смије.)

КЊАЗ НИКОЛА: Још двадес' пет, Иво.

СУЛА: Топовски глас а пушчано зрно. Знаш ли ти, сердаре, колика је Русија?

СЕРДАР МАКСИМ: Ако ја не знам не знам, ко би зна'?

СУЛА: Знам твоје знање, сердаре, но да ти још једном притврдим да не заборавиш- да сву Црну Гору испеглаш не би Русију утрунио.

СЕРДАР МАКСИМ: Нека не би. Ко је за рат нека стане иза мене и књаза!

(Сви пролазе иза њих осим Суле, Луке и Ива. Књаз се осмјехује.)

КЊАЗ НИКОЛА: Куд ћеш ти, Новаче, на зли пут са седамдесет година и исто толико рана на себи?

НОВАК: Нећу сјутра, господаре, да ми унук кунеш и прекоријеваш како Новак није иша у бој на Русију.

КЊАЗ НИКОЛА: На какву Русију, Бог са вама Црногорци!? Нема веће бруке но мајку ударити?

ВОЈВОДА РАДЕ: Има, господаре, вјеруј добро. Кад мајка остави своје дијете!

КЊАЗ НИКОЛА: Вратиће му се она брзо. И она и многе друге.

СУЛА: Нијесу мале јасле за много коња, књаже.

КЊАЗ НИКОЛА: Зависи шта је у јаслама, Сула.

СУЛА: Бог те чуо, господаре, само једна листра не држи шљеме.

ВОЈВОДА РАДЕ: Ја предлажем да се не креће прије свете неђеље док на глас не учинимо свијем Црногорцима у свијету.

СЕРДАР МАКСИМ: А ја предлажем да ударимо од Пљеваља, пошто ће нас они очекивати путем од Бијелог Поља.

ИВО ВРАНА: Живио сердар Максим, војсковођа и главосјековић!

(Свјетина прихвати : ЖИВИО!)

КЊАЗ НИКОЛА: Иво, још двадес' пет.

ИВО ВРАНА: Хвала ти, господаре, што и мене учиње првим Црногорцем, бар у нечему.

КЊАЗ НИКОЛА: У чему то?

ИВО ВРАНА: Бићу први Црногорац, што ће душу на тур испуштити!

КЊАЗ НИКОЛА: Још двадес' пет, Иво, да се не мучиш на самрти! А ви, Црногорци, кунем вам се ћивотом светог Петра, ко ми још једном помене рат против Русије, сваком ћу ударити двадес' пет по туру, да неће моћи до постеле отићи, а не до Русије.

(Срдито се окреће и одлази. Пратња за њим.)

СЕРДАР МАКСИМ: Само да ме пуштио, не бих им за неђељу дана камен на камену оставио.

СУЛА: Још кад би ударио са бока- од Пљеваља?

(Свјетина се смије.)

ДРУГА СЛИКА

(На платоу Сула сједи и пуши. Лука му прилази.)

СУЛА: Откуд ти? Зар нијеси отиша'?

ЛУКА: Нешто сам размишља'... боље да останем још који мјесец на плати, не би ли што сакупио да купим имање... *(Сула га удара чибуком по глави. Лука се болно чеше.)* Зашто, Сула, за име Бога?

СУЛА: Зато што ме лажеш! Јединац си и поповски син... Имаш имања и више него што ти треба.

ЛУКА: Добро... нешто ми тако дошло. Одједном ми се све згадило и дошло ми да одем... *(Реченицу му прекида још један ударац... Чеше се и гледа Сулу испод ока.)* Добро, добро... мајка ми је на смрти... *(Сула га поново одалами. Лука скочи и дрекну.)* Добро, Сула, волим Јелену и нијесам мога' да се помирим са тим да је више нећу виђети!

СУЛА: Шта се дереш, магарче? Мога' си то и прије да кажеш, да не ломим чибук без потребе!

ЛУКА: Било ме је срамота да признам.

СУЛА: Од кога?

ЛУКА: Од тебе и од осталих Црногораца.

СУЛА: Зашто? Па то и ја радим. И они сви.

ЛУКА: Али ја нијесам никога чуо, ни видио?

СУЛА: Ако ми не вјерујеш, ти се завуци под сердаров и књажев кревет па ћеш чути и виђети.

(Јелена улази и чује задњу реченицу.)

ЈЕЛЕНА: Скупе ријечи, Сула.

(Лука скочи збуњен. Сула устаје и загрли Јелену.)

СУЛА: Нијесу него јефтине, Јело. Коштају највише двадес' пет по туру. Добро дошла.

ЈЕЛЕНА: Боље те нашла. *(Љубе се три пут у образ.)* Рекао ти је тата да навратиш, има с тобом нешто да разговара. *(Окреће се и пружа руку Луки, који се, стидно, рукује.)* Нијесам ни слутила када сам полазила, колико ћеш ми недостајати.

(Лука погледује стидљиво Сулу.)

ЛУКА: Ослободисмо Никшић и Спуж и све што се могло ослободити...

ЈЕЛЕНА: Не причам о ослобођењу, него о нама!?

ЛУКА: Веле да сам се борио ка' поједан јунак...

ЈЕЛЕНА: Зашто ми онда нијеси писао о томе, него о ономе?

ЛУКА: Јес' ме господар одликова', али је било изреда бољих Црногораца од мене...

СУЛА: Понекад је боље свашта радити, него свашта причати.

ЛУКА: А и Турци су се борили мимо људе...

ЈЕЛЕНА: Изгледа да сам погрешно мислила и радила цијело вријеме. А ја сам се надала...

СУЛА: Дугачке пости вјеру омразе. А од тешке приче уши заболе.

(Јелена креће. Лука полази журно за њом и сустиже је на другом крају платоа, довољно далеко од Суле.)

ЛУКА: Куд причаш о ономе пред Сулом, Јело, да му сјутра не могу на очи изаћи.

ЈЕЛЕНА: А зашто си онда писао онолика писма, кад се свега одричеш?

(Вади сноп Лукиних писама.)

ЛУКА: Зато што сам аветиња, ето зашто! Мачка и миш заједно у воденицу не иду.

ЈЕЛЕНА: Кад је тако, сад ми је криво што сам ја онолика писма писала.

(Бијесно покупи крајеве хаљине и креће ка излазу.)

ЛУКА: Како то да ја нијесам ниједно добио?

ЈЕЛЕНА: Још си неваспитан и безобразан!

ЛУКА: А ти лажива и зла, па да си по сто пута књажева шћер! Говориш да си ми слала писма, а ја ниједно нијесам добио.

ЈЕЛЕНА: Како то?! Редовно сам их слала.

ЛУКА: Можда, али неком другом? Добро су ми људи говорили: не тражи ‘љеба преко погаче.

ЈЕЛЕНА: Ти исти су ти напунили главу, па сад се правиш да ме не познајеш.

ЛУКА: И ја сам био луд што сам поред толико царевића и престолонаслѣдника, мислио да ћеш мени писати!

ЈЕЛЕНА: Писала сам ти, Лука! *(Лука се горко осмјехује. Јелена плану.)* Поред толико удварача ја сам нашла да губим вријеме са једним безобразним Брђанином, који не види даље од свог носа? Ја сам луда!

ЛУКА: Што, да нијесу они бољи? Они нијесу од крви и меса ка’ ја?

ЈЕЛЕНА: Ако нијесу бољи, сигурно су много васпитанији и пажљивији!

ЛУКА: Па, ето ти их тамо! Нађи неког нек те усрећи!

ЈЕЛЕНА: И хоћу да знаш!

(Једно другом окрећу леђа и одлазе свако на своју страну. Јелена са платоа, а Лука код Суле.)

ЛУКА: Што ме гледаш тако, Сула?

СУЛА: Гледам тебе, а видим магарца!

ЛУКА: Значи, прислушкива’ си?

СУЛА: Ја нијесам хтио, но сте ви викали, па ме приморали. Али ме сад срамота колико сам, сиромах, будалаштина од тебе чуо. Она о љубави, а ти о Турцима!?

ЛУКА: Како те није срамота да слушаш и да сметаш? Нијесам од тебе мога’ ријеч изговорити.

СУЛА: Шта сам треба'? Да оставим ђевојку у поноћ саму са момком, да је сјутра не може опрати ни вода ни гора?

ЛУКА: Ако си заборавио, Сула, тај момак сам био ја. А и не треба да питам, по теби је она у праву?

СУЛА: По мени- она је женско, а то је довољно да је у праву.

ЛУКА: Па ко није писа', ја или она?

СУЛА: Не дијеле ође голубови пошту, него дворјани, зврндове брдски!

(Удара га чибуком.)

ТРЕЋА СЛИКА

(Дворски салон. Књагиња Милена сједи на отоману и везе. Јелена улази љутито у салон.)

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Што је, шћери? Жени нема већег непријатеља од година и љутине.

ЈЕЛЕНА: Како нећу бити љута кад сте сва моја писма склонили.

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Каква писма?

ЈЕЛЕНА: Писма Луки.

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Којем Луки?

ЈЕЛЕНА: Питаћу тату, можда он зна нешто о томе.

(Креће ка излазу.)

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Не зна тата о томе ништа.

ЈЕЛЕНА: А ни ти, претпостављам?

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Што се мање прича о томе, боље је. *(Одлаже вез и из једне фиоке вади хрпу писама. Предаје их Јелени.)* Нијеси, зар, мислила да ћу допустити да се један брдски манитов хвали по Цетињу како му црногорска књагињица пише љубавна писма. Но, ја ти опраштам, Јело. Млада си и не знаш што чиниш. Али младост прохуји, шћери, ка' бура са Ловћена и ако јој се препуштиш, направи пустош.

ЈЕЛЕНА: Мајко, како можеш тако да причаш?

КЊАГИЊА МИЛЕНА: То је природа тако уредила. Ту се ја и ти не питамо.

ЈЕЛЕНА: Питаћемо се!

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Свака 'тица своје јату лети.

ЈЕЛЕНА: Ја волим, Луку! Како си могла?

(Јелена зајеца. Књагиња одлаже вез и загрли је.)

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Сјутра ћеш ми бити захвална.

(Улази књаз Никола. Јелена крије сузе.)

КЊАЗ НИКОЛА: Имам једну новост и муштулук за вас. Управо ми је љубазни амбасадор Нигра уручио писмо италијанског краља Умберта у ком ме моли да у госте примим једног угледног италијанског племића, који ће, ка' страствени ловац, провести у нашим брдима извјесно вријеме. Али то није случајан, ни обичан лов, ка' што није ни посјета... *(Осмјехује се задовољно.)* Река' сам ја, Јело, да ти нијеси ни на Цетиње далеко...

КЊАГИЊА МИЛЕНА: То је права и ријетка прилика која ти се ође може пружити.

ЈЕЛЕНА: Да ли је тај угледни гост дошао у лов на дивљач или у лов на жену?

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Али, Јело, он је угледни италијански племић.

ЈЕЛЕНА: Па шта? И да је главом краљ Умберто... Што је мене то брига? Испаде да сам у читавој Европи ја једина заинтересована за удају, пошто-пото! Лијеп ме глас бије, нема шта.

КЊАЗ НИКОЛА: На нашу радост, шћери, скоро си погодила. Није краљ Умберто, него његов син престолонаследник Виктор. *(Књаз Никола се љуби са књагињом.)* Срећан ти зет, Милена!

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Благо мени данас, па задовијек!

(Књаз озарен креће ка Јелени, али она зајеца.)

ЈЕЛЕНА *(гура књаза од себе):* Ако имате право на мој живот и одузимате ми срећу, немате право на моје срце.

(Излази из салона. Књаз збуњено гледа за њом)

КЊАЗ НИКОЛА: Шта јој би?

КЊАГИЊА МИЛЕНА *(лукаво):* Знам ја шта је... Младост, господару мој. Сјећам се тебе у њеним годинама... Није било куће, кафане, па ни цркве на Цетињу у коју нијеси на коњу ујаша'!

КЊАЗ НИКОЛА: Младост-лудост!

(Улази Сула.)

СУЛА: Зва' си ме, господару?

КЊАЗ НИКОЛА: Јесам, Сула, сједи.

СУЛА: Којим добром?

КЊАЗ НИКОЛА: Да поразговарамо.

СУЛА: Кад год смо разговарали, вратио сам се без грба и капетанства.

КЊАЗ НИКОЛА: Имаш поган језик, Сула.

СУЛА: А ти имаш ближих и паметнијих од Суле, па што њих не зовеш на разговор?

КЊАЗ НИКОЛА: Они ми неће право рећи.

СУЛА: Чо'јеку је све речено, од када очи отвори док их затвори, само треба знати гледати и читати судбину.

КЊАЗ НИКОЛА: Чуо сам, Сула, да хушкаш оног Брђанина на моју Јелену?

СУЛА: Нијеси добро чуо, књаже.

КЊАЗ НИКОЛА: Увијек си био честит, искрен и поштен. Много те пута то скупо коштало, па буди и сад.

СУЛА: И јесам, господаре, али ти више вјерујеш твојим улицима и пошишњарама, него мени.

КЊАЗ НИКОЛА: Сула, због тих ријечи можеш зажалити.

СУЛА: Више бих, господаре, зажалио да сам прећута' оно што мислим.

КЊАЗ НИКОЛА: Знаш, Сула, да он није прилика за моју Јелу.

СУЛА: Јес' за Јелену, али није за тебе и твој двор!

КЊАЗ НИКОЛА: Не ћерај са мном мак на конац!

СУЛА: Ни ти се не играј са мном мачке и миша, господаре.

КЊАЗ НИКОЛА: Добро де, Сула... Али, оне су одгојене у раскоши, у великим идејама и жељама, у складу са својим књажевским рођењем на пријестолу, те тако не могу ни виђети, ни замислити себе у неком црногорском савардаку и колиби. Оне би сматрале да су понижене када би их дао за каквог младог кућића са малим имањем и никаквим школовањем...

СУЛА: Не прави ме слијепа код очију, господаре. И не замотавај ми трице у кучине, кад си ме већ зва' да разговарамо. Могле би оне себе замислити кад се заљубе и на голој ледини, него не би могли ти, двор и Европа. *(Књаз љутито дуну дим из луле.)* Израчуна' си ти то добро, и на вријеме, књаже, колико би те коштали црногорски зетови.

КЊАЗ НИКОЛА: Ако сам те зва' да разговарамо, нијесам да ми солиш памет!

СУЛА: Не био ме вући за језик. И још да ти кажем- да би Црну Гору више коштали, него тебе! Ти си смртан, а Црна Гора није! Кад би се толики зетови раширили по књажевини и почели са супарништвом и интригама, растргли би земљу на комаде. Толико зетова не би хранила ни Русија, а не Црна Гора.

(Књаз скочи на ноге, видно љутит, завиче.)

КЊАЗ НИКОЛА: Гарда! *(Улазе перјаници.)* Водите Сулу у тамницу због вријеђања књажевске породице. *(Један перјаник одлази са Сулом, а другог зауставља. Књаз вади неколико новчаница и пружи их перјанику.)* Држите га док добро не промрзне и

огладни, па му дајте новац. И кажи сердару да уђе.
(*Перјаник одлази а књаз заврти главом.*) Није ми што
ми рече, него што погоди, оца му очинскога!

(*Улази сердар. Љуби књазу у руку.*)

СЕРДАР МАКСИМ: Зва' си ме, господаре.

КЊАЗ НИКОЛА: Знаш онога Брђанина, што си
ми прича' да облијеће око Јелене.

СЕРДАР МАКСИМ: Како не бих зна', па ја сам
ти прописа' и да јој писма пише...

КЊАЗ НИКОЛА: Шта ћемо са њим, сердаре?

СЕРДАР МАКСИМ: Да си ме онда послуша',
данас нам не би смета'!

КЊАЗ НИКОЛА: Како ћу ја, са вама таквим у
Европу? Кољу се вуци на кијамету, а не браћа,
сердаре. Него, на којој крајини има највише
невоља?

СЕРДАР МАКСИМ: На херцеговачкој највише,
господаре. 'Оће Турци да свете Никшић!

КЊАЗ НИКОЛА: Са ових стопа га шаљи тамо!
Неће ли га, ако Бог да, срести турска освета!

СЕРДАР МАКСИМ: 'Оће, ако Бог да!

КЊАЗ НИКОЛА: Љубав је највећи непријатељ
политике, сердаре. Многима је рачуне помрсила.
Али се чо'јек на туђим грешкама учи! Ако шта
предосјети, убиј говна и баци у безданицу да га
пашчад по Цетињу не разносе.

СЕРДАР МАКСИМ: Шта да кажем његовима и
Сули? Од Суле се не раздваја ка' да је сраста' са
њим.

КЊАЗ НИКОЛА: Његовима пошаљи који орден и кажи да се јуначки борио, а Сули припријети да држи језик за зубима да и њега не би са њим нашли!

СЕРДАР МАКСИМ: Биће како ти кажеш, господаре!

ЧЕТВРТА СЛИКА

(Дворски балкон. Јелена сједи у љуљаици и чита неку књигу. Лука, опремљен за одлазак, тихо улази.)

ЛУКА: Јело, ја сам... не бој се.

ЈЕЛЕНА: Ух, баш си ме уплашио! Откуд ти?

ЛУКА: Доша' сам да се поздравимо.

(Јелена полако устаје.)

ЈЕЛЕНА: Зашто? Гдје идеш?

ЛУКА: Шаљу ме у прекоманду. На границу са Херцеговином.

ЈЕЛЕНА: Али, тамо се пушкара... Тамо је још рат.

ЛУКА: Баш зато, морамо ојачати границе.

ЈЕЛЕНА: Али, зашто баш ти?

ЛУКА: Неко мора.

ЈЕЛЕНА: Ти не мораш! Разговараћу са татом.

(Креће, али је Лука задржава.)

ЛУКА: Не обрукај ме данас, Јело, кумим те Богом!

ЈЕЛЕНА: Нема ту никакве срамоте. Од толико војника и регрута, мораш баш ти, перјаник, да идеш?! То нешто није у реду.

ЛУКА: Јес', Јело, све је у реду. Мени је част, што су баш мене изабрали. Али...

ЈЕЛЕНА: Шта, али?

ЛУКА: Река' бих ти, да се нећеш смијати?

ЈЕЛЕНА: Мени се плаче, не смије ми се!

ЛУКА: Некако... овај... бићу далеко од тебе!

ЈЕЛЕНА: Сад ћу ја то да средим!

(Опет креће ка излазу.)

ЛУКА: Немој ме, Јело, без образа оставити!

ЈЕЛЕНА: Доста више са тим смијешним црногорским образом! Што ви мислите да остали народи немају образа? Да само Црногорци имају чојство и јунаштво? Не буди смијешан и луд, Лука! Шта ћеш у некој херцеговачкој недођији?

ЛУКА: Сад кад сам те видио, свеједно ми је. Мислио сам да си љута због оних писама?

ЈЕЛЕНА: Ти треба да си љут! Све ми је мама признала. Она их је склонила. Сачекај, одмах ћу ја. *(Одлази. Лука почиње разгледати балкон. Јелена се брзо враћа са хромом писама.)* Ево, увјери се. *(Предаје му писма.)* Датуми су на њима и жиг.

ЛУКА: Вјерова' сам ти ја, али...

ЈЕЛЕНА: Али није Црногорац у теби, је л' да?

ЛУКА: Тако некако... Знам ја да нијесам за тебе, али ме, опет, нешто вуче теби.

(Јелена га милује по лицу.)

ЈЕЛЕНА: То се зове- љубав... Да извиниш!

ЛУКА: Не шали се, Јело. Откуд љубав у ове сунтулије? Ође не живе осјећања, само ријечи и обичаји!

ЈЕЛЕНА: Гдје год има људи, има љубави.

ЛУКА: Кад је тако, ајде са мном у Брда.

(Јелена се трже. Пауза. Одлази од њега. Шета до оgrade балкона и загледа се у даљину.)

ЈЕЛЕНА: Хтјела сам да ти кажем... *(Окреће се.)*

Обећали су ме италијанском престолонаслѣднику.

ЛУКА: Ето видиш, Јело, нема ође љубави. Љубав је тамо где је боље и где је лакше!

ЈЕЛЕНА: Ко каже? Идем са тобом у Брда!

ЛУКА: Куд ћеш, Јело, у Брда? Нијесу Брда за тебе.

ЈЕЛЕНА: Зашто нијесу? И ја сам од крви и меса.

ЛУКА: Ти си, Јело, сан сваког Црногорца... И да те не волим, повео бих те овог тренутка са мном у Брда, па кад би ме то главе коштало.

ЈЕЛЕНА: Па... што ме не поведеш?

ЛУКА: Зато што са мном и са Брдима нећеш бити срећна!

ЈЕЛЕНА: Само ми не причај бајке, молим те! Наслушала сам их се у Петрограду до миле воље.

ЛУКА: Нијесу то бајке, Јело... То је живот. Сјутра ћеш ми бити захвална на томе.

ЈЕЛЕНА: До када ћете ви, Црногорци, живјети за то сјутра и оно јуче? Не постоји ни сјутра, ни јуче, без данас, Лука! Ви сте, Црногорци, у ствари, једне велике кукавице. Само вас очај и безумље тјерају на велика јунаштва и дјела. Али је све то ништа, без љубави!

ЛУКА: Нијесам ја кукавица! То могу и да докажем!

ЈЕЛЕНА: Како ћеш ми доказати? Тако што ћеш ускочити у најближи турски град и донијети ми крваву турску главу на дар? Је ли тако? *(Лука сагиње главу. Јелена засикта.)* Не треба ми такав доказ. То понеси мом оцу, он ћете одликовати због тога. Ја тражим да ме поштујеш, да ме волиш, без обзира шта ко мисли и шта ко каже, без обичаја и традиције, само искрено, вјерно и заувјек! Мени не треба неко ко ће улудо погинути да докаже је ли кукавица или није, већ неко ко ће бити и у добру и злу са мном!

ЛУКА: Ово је Црна Гора, Јело, није роман. Ми смо задовијек гинули за крст часни и слободу златну.

ЈЕЛЕНА: Видиш, то си научио. Али нијеси, да волиш. А зашто ће ти таква слобода кад у њој нећеш моћи да слободно волиш?

(Лука ћути. Загледа се у Јеленино, сузама обливано, лице. Прилази јој и брише сузе.)

ЛУКА: Немој да се на мене љутиш, Јело. Да те поведем у Брда, шта ће рећи господар?

ЈЕЛЕНА: Значи, ти се бојиш господара?

ЛУКА: Не бојим се ја господара, ја га поштујем! Послије Бога, ја од књаза немам старијега!

ЈЕЛЕНА: Онда испроси књаза, и води га у Брда!

ЛУКА: Шта то причаш?! Књаз ти је отац! Тебе су школе и свијет потпуно искварили. *(Гледа на запад.)* Сунце је ниско, ускоро ће заћи. Морам се у зору јавити на дужност.

ЈЕЛЕНА: Иди! Далеко ти лијепа кућа од мене!

ЛУКА: Немој тако, Јело, нијесам ти крвник!

ЈЕЛЕНА: Је ли теби јасно да ће ме отац дати Италијану?

ЛУКА: Господар зна што чини...

ЈЕЛЕНА: Господар зна, али ти не знаш!

ЛУКА: Све од мене можеш тражити, али ме не окрећи против господара, кумим те Богом!

(Улази књагиња Милена носећи у рукама три хаљине.)

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Изабери, Јело? Јуче су стигле из Париза. *(Изненађује се кад види Луку.)* Шта ти тражиш ође?

ЛУКА: Ја... овај... ништа...

ЈЕЛЕНА: Позвала сам Луку да ме посјети. Нијесмо се одавно видјели.

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Шта има да се гледаш са овом брдском ништаријом?

ЈЕЛЕНА: Мама, шта то говориш?

ЛУКА: Госпођо, и да нијесте Јеленина мајка, и моја књагиња, те бих вам ријечи опростио што сте жена.

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Ко ме ти да опрашташ и не опрашташ!? Напоље из двора! Окопа' си се око Јеле, ко крпељ, не даш јој ока отворити! Напоље!

ЈЕЛЕНА: Прекини, мама, молим те! Није се он окопао око мене, него ја око њега. Али ми је све узалуду, кад ме не воли.

ЛУКА: Ко те не воли? Ја бих за тебе и главу да'!

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Не би зна', празнове брдски! Мислиш да се шепуриш и башкариш по двору Петровића?

ЛУКА: Не бој се, књагињо! Ја одлазим одма' на херцеговачку границу... и никада се више нећу вратити на Цетиње! Поготово не на двор, који презирем! А за који сам био спреман, ка' сви моји преци, и живот да дам!

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Ти и твоји преци!? Јамари и земуничари! 'Оћеш да моја Јела живот проведе у вашим траповима без прозора, у вашим постељама од сламе, сијена и прућа? Њену руку ће затражити принц Виктор Савојски, италијански престолонаследник. Спремај се, Јело, принц ће стићи сваког трена.

ЈЕЛЕНА: Негдје и некеме су слама и пруће, мириснији и удобнији од свиле и кадифе.

ЛУКА: Колико ми се чини, књагињо, и ти си рођена у таквом трапу са таквом постељом.

КЊАГИЊА МИЛЕНА *(забезекнуто):* Шта?!

ЛУКА: Нијеси, књагињо, из Рима и Беча, но из сиротињске Катунске Нахије! *(Прилази Јелени и узима је за руку.)* А тебе, Јелена, волим. И није ме страх да то признам, било кад и било ће. Али, ти немаш права на моју љубав и оданост овој земљи, ка' што ја немам права да ти одузmem срећу!

(Одлази. Јелена прекрива лице рукама. Књагиња плану.)

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Боже, какав простак и безобразник!?

(Улази књаз у пратњи првака и главара. Јелена пролази мимо њих. Књаз се збуњено окреће за њом.)

КЊАЗ НИКОЛА: Јело... Што је ово са њом?

КЊАГИЊА МИЛЕНА: Знаш ти њу. Дрчна и поносна. Права Црногорка. Не може да помири са тим да мора вјеру промијенити, ако ће да буде краљица Италије.

(Главари се гледају у књаза и књагињу.)

ГЛАВАРИ: Краљица Италије ?!

КЊАЗ НИКОЛА: Зато сам вас и окупио, добри моји Црногорци. Да вам саопштим нашу новост, која ће највише добра донијети Црној Гори. Колико је вечерас долази принц Виктор Савојски, престолонаслједник Италије, да испроси моју Јелену!

(Сердар љуби књаза, који се опире, али узалуд.)

СЕРДАР МАКСИМ: Срећан зет и теби и нама, књаже!

КЊАЗ НИКОЛА: Хвала ти, сердаре. Учињех ли добро- што дадох моју Јелу за краљицу Италије?

(Главари кличу: ЖИВИО КЊАЗ! ЖИВИО ПРИНЦ ВИКТОР! ЖИВЈЕЛА РЕЂИНА ЈЕЛЕНА! Неки од главара ћуте.)

НОВАК: Зар нема момка оће за твоју Јелену, но је даваш туђој вјери, господаре?

КЊАЗ НИКОЛА: Иста смо ми вјера, Новаче. Сви смо ми стадо Христово. Ја учињех што учињех, Црногорци. Прво за добро моје Јелене, а друго за добро Црне Горе. Па вас молим ка' црногорске прваке и главаре да ноћас будете гости двора кад принц Виктор стигне.

НОВАК: Не учиње добро, књаже!

(Књаз шета до ограда и загледа се у даљину.)

КЊАЗ НИКОЛА: Ко на брдо, ако и мало, стоји,
више види но онај под брдо.

ПЕТА СЛИКА

(Плато испред манастира. Свјетина у свечаним ношњама игра црногорски оро. На степеништу на столицама сједе: књаз Никола, књагиња Милена, књагињица Јелена и принц Виктор; окружени главарима и првацима, посматрају црногорске игре. Принц устаје и запљеска играчима. Књаз прво прихвати аплауз, па онда и остали, осим Јелене и Суле. Лука улази на плато, са грчем на лицу, и загледа се у Јелену. Сула, по први пут, пун страха и слутње, скочи као опарен и стаје испред Луке.)

СУЛА: Не чини, ако не знаш шта ћеш учињети!
Кајаћеш се и мртав!

ЛУКА: Кајаћу се ако не учиним што сам наумио.
Не живи се сто живота, него један, Сула! *(Пролази кроз играче који праве пирамиду у црногорском колу, али их Лука поремети. Принц се чуди. Сердар се испријечи са исуканом сабљом. Лука га одгурну.)* Да сам по крв доша', не бих је од тебе попио, сердаре, осим да се обрукам и отрујем! *(Прилази Јелени и клекне испред ње. Сви пренеражено гледају у њих.)* Јело, да нијеси шћер чија јеси, била би моја или божија- Бог ми је свједок!

(Прекрсти се, па приљуби усне на њену руку. Принц запљеска.)

ПРИНЦ ВИКТОР: Дивно! О, како је то дивно!
(Лука се усправља и полази. Принц га сустиже и пружа му

руку.) Ви сте најхрабрији човјек кога сам срео!
Част ми је!

*(Лука се неколико тренутака загледа у принца а потом
прихвати његову испружену руку.)*

ЛУКА: И најнесрећнији!

ПРИНЦ ВИКТОР: На жалост, два човјека која
воле исту жену не могу бити пријатељи.

ЛУКА: Али, не морају бити ни непријатељи.

(Лука одлази. Књаз плану.)

КЊАЗ НИКОЛА: Пјесма!

ПРИНЦ ВИКТОР: Дивно! Невјероватно дивно!?

*(Књаз зове сердара Максима и нешто му шапће. Сердар
позива неколико перјаника и војводу Рада, који одлазе за
њим кроз излаз на који је Лука изашао. Јелена устаје и
полази. Књагиња покушава да је заустави, али се она
отрже. Принц је пристиже на излазу. Њежно је узима за
руку.)* Ништа на свијету није узвишеније од туге. Ја
саосјећам са вама.

ЈЕЛЕНА: Не разумијете ви ову тугу, принче!

ПРИНЦ ВИКТОР: И те како разумијем и дивим
вам се. Ово је још један разлог што ћу се борити за
вашу руку и срце, док не умрем.

ЈЕЛЕНА: Као што видите, ја на то немам право,
већ моји родитељи!

ПРИНЦ ВИКТОР: Имам и ја родитеље, но вас
питама дајете ли ми вашу руку и сагласност да ћете
ме узети, а ја вам нудим моју? Ја вас хоћу! Па
ћемо се доцније занимати код ваших и мојих
родитеља да нам дају њихово саизвољеније и
благослов.

(Јелена се болно осмјехује и брише сузе.)

ЈЕЛЕНА: Тако сте добри, принче!?

ПРИНЦ ВИКТОР: Још вам нудим све вријеме овога свијета да преболите оног храброг младића, а никако да га заборавите, јер би то био гријех! Само кажите - да.

(Јелена заћути. Гледа немоћно у Виктора. Одједном се преломи.)

ЈЕЛЕНА: Да!

ПРИНЦ ВИКТОР: Видите, како је потребна мала ријеч за срећу.

ЈЕЛЕНА: Једнако као за несрећу!

ПРИНЦ ВИКТОР: Ја бих вам препоручио ово прво. Вјерујте, мање боли, а много годи.

ЈЕЛЕНА: Не знам. Никада нијесам пробала... Али, вјерујем вам!

(Принц се широко осмјехује. Јелена такође. Узима принца под руку и одлазе. Књаз устаје.)

КЊАЗ НИКОЛА: Веселите се, Црногорци! Имате и зашто. Јелена је краљица Италије!

(Народ кличе: ЖИВЈЕЛА РЕЂИНА ЈЕЛЕНА! Књаз са свитом и главарима одлази. Народ полази за њима. Кроз народ се гура Сава, брат од стрица Лукин, сад већ са једва примјетним брчићима и наоружан.)

САВА: Је ли ко гледа' Луку? Перјаника? Луку, попа Радоја из Брда? *(Спази окамењеног Сулу и прилази му.)* Ја сам Сава, Сула! Не познајеш ме? Брат од стрица Лукин!

СУЛА: Откуд ти у злу срећу?

САВА: Поручио ми је Лука да дођем. Наша' ми службу у коњушницу. За почетак. Послије ћу бити перјаник ка' и он, ако Бог да. *(Смије се сјетно.)* Нас

се двојица нијесмо од рођења раздвајали, а сад ћемо поново бити заједно сваки дан... Само ће нас смрт раздвојити!

(Сава се засмије грохотом. Сула га погледа сажалјиво.)

СУЛА: Кад је тако, бјежи одавде, синко!

САВА (уозбиљује): Што, Сула, какво је зло?

СУЛА: Није како може бити. Од зла има и горега! Бјежи, и више се никад не враћај на Цетиње!

САВА: Шта то причаш, Сула? Што да бјежим са Цетиња?

СУЛА: Шта ће брод у каменицу?

САВА: Не замотавај ми трице у кучине, Сула, него ми реци ће је Лука?

ИВО ВРАНА: Ево Луке! *(Иво доноси на раменима мртвог Луку. Крв се слива низ Ивову одјећу.)* Није далеко одмака'.

СУЛА: Слабом није лако утећи. Силном је лако стићи. Али нико утека' није, што га Бог и истина стигли нијесу, па макар, на девето кољено!

(Сава пада преко мртвог брата. Јеца.)

САВА: Кад ме није нијеси заборавио, Лука, што ме нијеси зва' и да погинем са тобом!? *(Подигне Луку у наручје.)* Осветићу те, брате!

(Јеца. Сула му прилази.)

СУЛА: Не мораш, синовче! Осветиће се њему оно што је посија'!

(Одлази на једну страну, а Сава са Луком на раменима на другу, уз стијене иза манастира.)

- крај -

PROLJEĆNA ŽETVA

2001

Мит о врлинама и манана- драма за сва времена

Све у драми Обрада Ненезића "Прољећна жетва" одише неким старим временима, заборављеним вредностима и узвишеним идеалима за које вреди гинути. Можда се ова "прича" заиста догодила, можда је историја памти, можда је, оваква каква је у Ненезићевој драми на чудноват начин записана у неком дробњачком генетском коду па се тако са генерације на генерацију преноси и памти... Најтачније је да је Ненезићева "Жетва" измишљена драма са неколико историјских ликова, али њена уверљивост је готово доведена до аутентичности и сама тражи да поверујемо да иза ње мора бити нека чврста, животна, историјска тачност...

"Прољећна жетва" је драма о Црногорцима и Турцима или потурицама, о много јунака и мало кукавица, о части и издаји, о одсеченим главама и

исуканим сабљама... Све недоумице око сценске адекватности одсечених глава, крвавих стомака и смрти на сваком кораку Обрад Ненезић вешто амортизује митском аромом своје драме, митом у који тако желимо да поверујемо чак и онда када се догађаји у њој нижу противно нашој вољи, али неком вишом неумитношћу... Свака сцена врви од догађаја и сукоба, сваки лик има сопствени сукоб, своју недоумицу и борбу и собом носи неко необјашњиво проклетство тако добро познато сваком ко је растао по црногорским брдима и коме су част и слобода вековима у крви, и , с друге стране, проклетство тако вероватно за неког ко је херцеговачким пољима тражио одговоре за своје порекло, тражио кости својих предака по православној земљи, а молио се Алаху.

Већина драма има проблем са недостатком драмских мотива, а Обрад Ненезић са лакоћом нуди готово невероватно податне драмске мотиве градирајући их колико драмски, толико и етички, колико опште толико и појединачне...

Драму о Црногорцима, Дробњацима који својим јунаштвом спасавају част и слободу свога народа и свог владике, својих предака и својих потомака, у корак прати трагична драма Радисава и Анђе, мужа и жене чија десетогодишња очајничка жеља да добију потомство напоскон бива остварена у тренутку када су, по нужности онога чија су мерила за

правду и неправду неразумљива обичном човеку, и Радисав и Анђа и нерођено дете осуђени на смрт. Каква велика трагедија у пар слика и неколико реплика!

У овој драми нема идеализације, нема недодирљивих вредности, већ полемике са свим етичким неприкосновестима, са јунаштвом, храброшћу и чаићу, нема одговора, већ само питања која судбина сваког јунака ове драме остави за собом. Постављајући етичка питања, чак сумњајући у оно у што се не сумња, релативизирајући значај једне велике победе над Турцима личним трагедијама, а све то обавијајући неком чудноватом митском аромом, Обрад Ненезић смешта своју драму у времена у која чак ни сећања наших ближних предака не сежу, а опет, као да су ликови из "Жетве" наши савременици, а време турског харача и дробњачких јунака време данашње, наше, и као да се времена понављају, и као да се векови данима мере, и као да је "Прољећна жетва" вештином писца постала драма за сва времена.

Јелена Мијовић

ЛИЦА:

БАН НОВИЦА (50), дробњачки главар
ХАРАМБАША МИРКО (50), ускочки харамбаша
РАДИСАВ (35)

АНЂА (35), жена Радисављева

КАПЕТАН КРШИКАПА (45)

ВЛАДИКА РАДЕ (34), црногорски владика

СМАИЛ-АГА ЧЕНГИЋ (60), херцеговачки ага

БАКИР (65), хоџа

ДЕДАГА (25), син Смаил-агин

МАТО ГЛУШАЦ (70), херцеговачки пророк

АЛИ-ПАША (40), босанско-херцеговачки везир

РАДОВАН (20), владичин перјаник

ГРОФИЦА (35)

ПРОРОЧИЦА СИБИЛА (30)

ИБРО (25), агин слуга

ВРИЈЕМЕ РАДЊЕ:

Половина деветнаестог вијека.

СЈЕТВА

ПРВА СЛИКА

(Дубровник. На каменом молу сједи владика Раде и заммиљено слуша ударе морских таласа. Мало подаље сједи бан Новица и гледа у владика. Неколико пута се накашља не би ли скренуо пажњу свог господара, али узалуд. На крају мола стоји Радован и осматра.)

БАН НОВИЦА: Што нам је чињети, господаре? Ласно је чекати херцеговачког везира по дубровачких рива и молова, но ми из памети не излази она црногорска сиротиња што зебе од биједе и студени!

ВЛАДИКА РАДЕ: Ја нешто мислим, Господ нас није могао више проклети, него што је мене учинио владиком, а тебе баном, мој добри Ноко. Сиротиња ка' сиротиња задовијек мучи своју муку, а ја и ти- и своју и њихову.

(Пауза. Одједном се владика закашље. Крв покапље по бијелој марамици. Бан се намршти.)

БАН НОВИЦА: Могла би ти, господаре, ова влага, и со, штетити здрављу.

ВЛАДИКА РАДЕ: Не може више, него је, бане. Пристао би чо'јек и да умре, само да се надише ове љепоте и ширине.

БАН НОВИЦА: Могли смо се са везиром састати и у какву сувоту.

ВЛАДИКА РАДЕ: Могли, одиста, али није није миса' и дух виспрен и слободан ка' на пучини.

БАН НОВИЦА: Вала, господаре, спрешније је здравље од мисли. Доктор Маринковић вам је забранио свакако умарање.

ВЛАДИКА РАДЕ: Како ће чо'јек живјети а да не мисли?

(На молу се појављују двије даме са сунџобранима. Владика се осврће на жене, а Новица се још више згрчи и окреће презриво леђа дамама.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Неки су ме савјетовали да очи на женски пол не окрећем, а чо'јек и са смртнога одра се прене и погледа красно створеније.

(Владика устаје и скида капу, док им даме прилазе. Грофица се благо наклони. Њена пријатељица Сибила, такође. Владика им љуби руке. Оне се окрећу пут бана и пружају, инстинктивно, руке да их пољуби. Бан се мршти и прави се да их не види.)

БАН НОВИЦА: Не носио образ међу људе, господаре, те ћу их ја љубити у руке...

ВЛАДИКА РАДЕ: Ја и ти, бане, морамо бити примјер нашим дивљим Црногорцима, и показати им- како европске манире- тако и правила понашања.

БАН НОВИЦА: Лако се њима љубити, владико, и у руке и задњице, сити слободе и ситих трбуха, ма ваистину, да ми их је ће сучељити са херцеговачким Турцима, не би им на ум падали манири и манирисање, па би се заборавило црногорско дивљаштво.

(Владика немоћно слијезе раменима. Грофица враћа испружену руку и љубазно се обраћа владици.)

ГРОФИЦА: Намучићете се, владико, са овим вашим Црногорцима. Него, како ваше здравље?

ВЛАДИКА РАДЕ: Када би ме гријала ваша љепота, никада се не бих накашљао, грофице!

ГРОФИЦА (*уздише*): Бог убио твоју вјеру, што те држи нежењена!

ВЛАДИКА РАДЕ: Чу ли, Ноко?

БАН НОВИЦА: Ништа ја нијесам чуо, владико! Доша' сам ја ође ради спрешнијега посла, но да слушам блебетања бјелосвјетских алапача и бреспосленица!

ВЛАДИКА РАДЕ: Муч', пексине дробњачки, не кидај ми нос твојим глупостима!

ГРОФИЦА (*игнорише Новицу*): Пустите, владико, упознајте моју пријатељицу пророчицу Сибилу, Венецијанку.

ВЛАДИКА РАДЕ: Па шта видиш, Венецијанко, у мојим очима, осим жудње за ништавим овоземностима?

(Сибилу се загледа у пучину, па се онда окреће пут владике.)

СИБИЛА: Видим клупко брђанске туге, владико, како се одмотава низ твоје црногорске кланце и богазе, куда пролазе само љуте звијери, змије и гавранови, разносећи људске кости и месо! Видим сјетву вражијег сјемена у земљиној материци и краву жетву...

(Владика се намршти. Новица устаје и полази, накостијешен, на даме. Жене вриште.)

БАН НОВИЦА: Господаре, дај ми благослов да ућуткам ову циганску проклетињу и вјештицу,?

ВЛАДИКА РАДЕ: Немој, Ноко, гре'ота је. Нема њој веће казне но што је Богу леђа окренула, а са ђаволом иде у постељу. *(Поново се дубоко клања женама.)* Било ми је горко задовољство, моје даме. *(Двије даме уплашено и журно одлазе. Владика се замисли.)*

БАН НОВИЦА: Нема разговора са женама, без преко зуба, господаре!

ВЛАДИКА РАДЕ: А што се ти, букво дробњачка, не подиже да пољубиш у руке госпође, па не би ни оне биле онако отровне, аждаје? Мислиш са таквим манирима да нас примају и дочекују по Европи?

БАН НОВИЦА: Кога да љубим, господаре? Не гријеш се, тако ти Бога! Ја сам се закleo на ђивот светог Петра, да никад турску и женску руку пољубити нећу!

(У томе се на молу појављују Али-паша, везир херцеговачки, и Смаил-ага.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Од жена си јачи па им се не устајеш, нити руке љубиш, али ћеш се Турцима устати, ка' уз славу божију, и скуте пољубити!

БАН НОВИЦА *(увријеђено):* Не устајем се ја њима што су Турци, него што су јунаци, господаре!

ВЛАДИКА РАДЕ: Дробњак си ти, бане. Провео би камилу кроз иглене уши! Но, ми реци, шта да радимо са везиром и агама херцеговачким?

БАН НОВИЦА: Оно, господаре, што мораш ка' владар. Са пашама мир, а са Турцима рат! А кад дође вода до пода, ти обаљуј на нас Крајишнике, а ми ћемо на тебе, па шта нам Бог да!

ВЛАДИКА РАДЕ: Добра ти је политика, бане.

БАН НОВИЦА: Нема ту политике, владико, то је опстанак! Аге херцеговачке, нашим главама стичу славу и имање, а ми њинијем да преживимо! Ни ми, ни они, откад је свијета и вијека друго не умијемо радити.

(Али-паша и Смаил-ага прилазе. Али-паша и владика се срдечно рукују. Смаил-ага и Новица се гледају мрко и непријатељски, са рукама на оружју.)

АЛИ-ПАША: Ма, може ли, владико, бити чо'јеку драго да сретне свога непријатеља?

ВЛАДИКА РАДЕ: Знаш, везире, како се каже у мојој Црној Гори: Куку нама са Турцима, леле нама без Турака!

(Смију се. Владика пружа руку Смаил-аги.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Ако је ово Ченгић, није ни чудо што га моји горштакци величају ка' да је главом Мандушић?

АЛИ-ПАША: То је Смаил-ага, владико. А да је турском царству још двојица Ченгића, вили би се барјаци отомански и на Карпатима и на Пиринејима. А чији је Новица, владико? Он замркне под Мостаром, а осване под Цетињем.

СМАИЛ-АГА: Новица је мој, велики пашо! Ако Бог да и срећа јуначка, нећу се смирити док не пронесем банову главу кроз Гатачко поље, да га

свако турско дијете за нос повуче и свака була пљуне! А не носио главу на раменима ако до Ђурђева дана не покупим харач у Дробњак и крваву им ђурђевданску славу учиним!

БАН НОВИЦА: Снила баба што јој мило било, Смаил-ага! Ласно ти је кроз Гатачко поље прошетати, али није кроз Дробњак. Шетало је прије тебе осам паша, и ђавољи не изнесе главе! Од санџакбега Реџеп паше, ниједан турски кућић и оцаковић није још доша' у Дробњак по хараче. Ми смо се надали, Ченгићу, да ћете доћи по Реџепову главу, али од вас ни гласа ни аваза.

ВЛАДИКА РАДЕ: Полако, бане, нијеси доша' на мегдан, него на преговоре.

АЛИ-ПАША: Нешто мислим, владико, лако је нама владати поред оваквих јунака.

ВЛАДИКА РАДЕ: Имате право, свијетли пашо. Но не могу да схватим да поред лијепог Јадранског мора они мисле на своје сунтулије и ко ће чију главу пронијети!

(Паша гледа у даљину и послушкује таласе.)

АЛИ-ПАША: Босфор и Стамбол су љепши од Јадрана, и од Дубровника. Па кад ваша свјетлост воли љепоте и угођаје, зашто понекад не отпутујете у Цариград?

ВЛАДИКА РАДЕ: Нема пута владика црногорски у Цариград. У Стамболу султан сједи.

АЛИ-ПАША: Ја вам гарантујем да би се султан обрадов'о. Учинио би све што је у његовој моћи да вам боравак учини незаборавним!

ВЛАДИКА РАДЕ: Све док моја браћа пиште под његовим опанком, и немилице се истребљују, не можемо се гледати и надмудривати, свијетли пашо.

АЛИ-ПАША: То су изузеци, владико, и то бива само у најудаљенијим крајевима царевине и то далеко од воље и знања султанова. Султан уводи реформе ђе год може и ђе год доспије... но не може све одједном.

ВЛАДИКА РАДЕ: Како одједном, пашо? Куд вам је пет стотина година у Европи?

АЛИ-ПАША: Ви к'о да нећете да признате да су и народи на Балкану врло сурови и нецивилизовани?

ВЛАДИКА РАДЕ: Да се ви и Смаил-ага сјећате свога чукунђеда, мирног словенског сточара и паора, знали бисте да су народи прије отоманског царства били мирни, раду и Богу предани. Турци су криви те балкански народи не стоје на оном степену цивилизације на ком су били прије њих. А шта је Турцима сметало те за ових пет вјекова нијесу у цивилизацију ниједну стопу искорачили, него су и оно затечено разграбили и обурдали.

АЛИ-ПАША: Да су балкански народи мирно прихватили заштиту и владу турске царевине, данас би једнако уживали цариградско благостање.

ВЛАДИКА РАДЕ: Па шта им чини мала Црна Гора, те је чепају са свих страна, те се и сад спремају против ње!

АЛИ-ПАША: Послије мог љетошњег боравка у Стамболу и разговора са султаном, увјеравам вас, владико, да моја царевина више не иде за освајањима земаља. Али, свим расположивим средствима бранићемо оне територије на које друге државе потпуно бесправно бацају око.

ВЛАДИКА РАДЕ: Ка' Црногорци на Грахово?

АЛИ-ПАША: Црна Гора на Грахово. Србија на Санџак. Грчка на Македонију...

ВЛАДИКА РАДЕ: Па не уздиже се на Грахову цамија, него црква светог Николе, пашо! Нити су Граховљани јаничари и турске придворице, него љути Крајишници, који са Турцима диване само преко нишана.

АЛИ-ПАША: К'о цариградски ђак, владико, и велики поклоник султанових реформи, увјеравам вас да сам за разговоре. Мислим да ни једна стопа земље, која ће све нас надживјети, није вриједна ни најмање капи крви, било турске, било црногорске. Да тако не мислим не бих данас био ође, владико. Прошло је вријеме када се Турака морало бојати. Данас се трудимо да сусједне државе, без обзира на њихову војну и економску моћ, у нашој царевини виде моћног и доброг комшију и савезника.

ВЛАДИКА РАДЕ: Ја се, свијетли пашо, турске царевине не бојим, него се бојим своје браће, Црногораца. Турци никад нијесу Црну Гору потпуно прегазила, али су ме моја браћа често притијеснила. Није исто ратовати са непријатељем и са братом, пашо. Тако вам дајем своју тврду ријеч, иако бих се ја радо, ради општег мира и напретка, одрека' парчета црногорске земље, било то Грахово или моји Његуши, али ми то моја браћа неће опростити. И што је најгоре, мимо моје воље и наређења, повешће свој рат са Турском. А такви ратови су у мојој Црној Гори најчешћи!

(Пауза. Паша се сашаптава са Смаил-агом.)

АЛИ-ПАША: Онда, владико, да сачекамо. Да видимо шта ће руски, а шта турски цар рећи.

ВЛАДИКА РАДЕ: Ако ти имаш цара, пашо, и мораш га питати- ти га питај! А ја сам цар у мојој земљи и не питам никога шта ћу чинити у корист и добро мог народа!

(Али-паша устаје.)

АЛИ-ПАША: Свак ће пред свога Бога са својим дјелима и гријесима, владико! Кад нам се није дало да се сретамо у добру, срешћемо се у злу, па шта коме Бог да!

ВЛАДИКА РАДЕ: Свак свој крст носи, свијетли пашо!

(Паша одлази. Смаил-ага и владика се гледају још неколико тренутака. Владика скреће поглед. Смаил-ага одлази за пашом. Владика и бан ћуте једно вријеме.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Вала, бане, иша' сам по Европи и са ким год сам се погледа' у очи, свако их је савио земљи од мога погледа, осим овог Смаил-аге. Турчин силан и арли, и право би било да је он везир на цијелу Босну и Херцеговину а не Али-паша.

БАН НОВИЦА: Не дај Боже, господаре! Од два зла увијек треба оно мање бирати! Дао Бог да нам поживи Али паша!

(Одлазе.)

ДРУГА СЛИКА

(Владичина ћелија у Цетињу. Владика се моли. Негдје у даљини се чује ехо топова и пушака. Одједном звона објављују велику несрећу. У ћелију улази бан Новица, рањен и крвав. На рукама уноси леш владичиног брата Јока.)

БАН НОВИЦА: Господаре...

ВЛАДИКА РАДЕ: Знам, бане, само ми реци крвника!

(Владика мирно прилази, узима Јоково тијело и полаже га на своју сећију.)

БАН НОВИЦА: Знаш га, господаре. Ко је други кадар убити седам Петровића, него Смаил-ага Ченгић са својим јаничарима.

ВЛАДИКА РАДЕ: Знам, бане, но сам се нада' да се таквом јунаку нећу светити!

БАН НОВИЦА: Ако је за лијека, господаре, Грахово је, од данас па задовијек, црногорско!

ВЛАДИКА РАДЕ: Јес' ка' владици, али ка' брату, није-нити може бити!

БАН НОВИЦА: Једино сам, господаре, успио да Јоку сачувам главу. А то је било најтеже. Сва се турска војска сјатила да посијече и понесе главу брата црногорског владике. А само је крвнику Смаилу било доста да га убије!

ВЛАДИКА РАДЕ: Зла судбина је, мој Ноко, што се најбољи људи и јунаци налазе на супротној страни.

БАН НОВИЦА: Не може крвник бити добар, господаре!

ВЛАДИКА РАДЕ: Може, бане! Сад сва турска царевина слави Смаил-агу, јер је убио седам Петровића, а заборавља да је изгубила Грахово! Црногорци славе што су добили Грахово, а заборављају стотине изгубљених глава. *(Сједа поред мртвог брата и склања му крваву косу са лица.)* Не посјече, Смаиле, Јока, него Радово срце! *(Устаје.)* Зови ми, бане, Дробњаке! Петровиће је посјека', још му је Дробњак трн у оку! *(Новица одлази. Владика се крсти испред кандила и иконе.)* Нека је свет онај који прашта! *(Уздихе.)* Опрости, Господе, оном који праштати не може, јер мржња не види, нити бол чује! *(Враћа се до Јока. Усправља га уз зид. Плаче и разговара са Јоком као да је жив.)* Може ли то бити, Јоко, да си ми мртав... Не, ни да' Бог! Леле мене, Јоко, данас за тобом, па задовијек, леле! Куд оде, Јоко, са седамн'ес' љета... на за' пут, куку мене за

тобом, ископником, данас, па задовијек, куку!
(Улазе бан Новица, харамбаша Мирко, Кршикапа капетан
и Радисав.) Уби ми Смаил-ага браћу, Дробњаци!
(Они сагињу главу.) Лака им црна земља. Али ако не
предухитримо Ченгића сјутра ће се на вашим
кућама црни барјаци вити.

ХАРАМБАША МИРКО: Неће, господаре, док је
Дробњака и Ускока!

ВЛАДИКА РАДЕ: Мислили су и Петровићи да је
само Ловћен виши и јачи од њих, па им Смаил
главе пронесе кроз Гатачко поље!

КАПЕТАН КРШИКАПА: Не плачи, владико.
Није срамота погинути од доброг јунака.

ВЛАДИКА РАДЕ: Па што ти не погибе, капетане,
него седам Петровића!

КАПЕТАН КРШИКАПА(збуњено): Није ми било
суђено, владико! А нијесу само Петровићи на
Грахово погинули, него још стотине Црногораца,
па њих не жалиш? Нијеси ти владика само
Петровићима, него свим Црногорцима...

ВЛАДИКА РАДЕ(љутито): Сиктер, најгора сорто,
јер ћу те сад мушкетати!

БАН НОВИЦА: Немој, владико, ћивота ти светог
Петра, да није било капетана Кршикапе однесоше
Турци Јокову главу!

ВЛАДИКА РАДЕ: Слави овај дан и овај час, што
си ми мртвом брату спасио образ, Кршикапа, и
сиктер у маните Ускоке! Ако те још једном видим
на Цетиње, кунем ти се часним крстом, да ћу те
убити ка' задњег пса!

(Капетан бијесно скида капетански грб са капе и баца га пред владичине ноге.)

КАПЕТАН КРШИКАПА: Хвала ти, господаре, на бираним ријечима! Ево ти и грб и капетанство па подај онима који ће Црну Гору и тебе бранити од мене. Да нијеси владика другачије бисмо разговарали!

(Одлази. Владика ћути неколико тренутака... Закашље се. Бан прилази да му помогне, али га он зауставља руком. Брише марамицом крв са усана.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Одузми му капетанство и медаље, бане!

БАН НОВИЦА: Медаље неће дати без крви, господаре. Ако не знам цара руског, знам манитог Кршикапу!

РАДИСАВ: Гријех би био, господаре, таквом јунаку узети медаље. То што није капетан погин'о добро је за Црну Гору, и за петоро Кршикапиних тичади. Најстаријем је шес' година, а све једно другом до ува. Не би било штета да ја погинем, мени нема ко крепати од глади. Другима ћеца пјевају по кући, а мени само кокотови од расвита до расвита.

ВЛАДИКА РАДЕ: Даће Бог, Радисаве, родиће и теби Анђа.

РАДИСАВ: Нема нада у ненада, владико. Него, не огријеси се о капетана, јер бољи се неће родити.

ВЛАДИКА РАДЕ: Нека му медаља... заслужио их је. Доста нам је и овако крви, да се не крвимо међу

се! Сјећаш ли се, бане, шта ти обећа Смаил-ага у Дубровнику?

БАН НОВИЦА: Сјећам, владико.

ВЛАДИКА РАДЕ: Похараће Ченгић Дробњаке, или жив бити неће. Неће се Турчин смирити док не пронесе твоју главу Гатачким пољем или моју Стамболом!

БАН НОВИЦА: Неће, господаре, осим ако ми његову не пронесемо Ћемовскијем пољем!

ВЛАДИКА РАДЕ: Ти знаш, Ноко, да ће ми ова болештина брзо доћи главе. Није ми жа' умријети са тридес' четири љета, али ми је жа' не осветити браћу.

БАН НОВИЦА: Кунем ти се, господаре, да неко главе неће носити до Ћурђева дана. Ја или Смаил!
(Дробњааци одлазе. Владика остаје у молитви.)

ТРЕЋА СЛИКА

(Гатачко поље. На хару Ченгића весеље. Смаил ага и хоџа Бакир, удобно заваљени у јастуцима, пуше из наргиле, посматрају младу булу која игра испред њих. Један оронули Турчин свира (шаргију) и пјева.)

ПЈЕВАЧ:

"Каранфил се на пут спрема и пјева

А драга му коња седла и плаче..."

БАКИР: Вала, ага, да је неко други на твој мјесту, валахи и ја, са седам глава Петровића не би се заустављ'о, нити коња мијењ'о прије царева

града. Дао би ти султан сву Босну и Херцеговину под ноге, и на Босфору виле и градове.

СМАИЛ-АГА: Што ће мени на Босфору виле и градови, добри Бакире, кад ме Херцеговина родила, и чо'јеком и јунаком направила.

БАКИР: Безбели, свијетли аго, али је Али-паша са истих стопа потрч'о цару да би се китио твојим перјем, а ти си га заслужио и за њега крв пролијев'о.

СМАИЛ-АГА: Свијетли је паша учен чо'јек, а ође ти је учен- што и луд. Учени се крви боје, јер крв смета тим њиховим шејтанским реформама.

БАКИР: Валахи, Смаиле, смијешна работа и те реформе.

СМАИЛ-АГА: Дакако, смијешна, Бакире! О Бајраму коевитезају, не пуштајте крв, узмутиле се свјетске силе, смета реформама... А о Рамазану, пуштајте крв у славу Алаха! Бијте, газите, не остављајте камен на камену! Затрите влашко пасје сјеме! Скупљајте харач, треба за реформе! Ал', више види султан из Стамбола, него ја и ти из Херцеговине.

БАКИР: Нек добри Алах чува султана, ал' није добро са шејтаном коло водит'!?

(Улази Ибро.)

ИБРО: Свијетли аго, дош'о Радисав из Дробњака, ни жив ни мртав! 'Оће да га примиш!

БАКИР: Не дају каури ни ометити, пасја вјера! Баците курвиног сина у тамницу, па му сјутра главу о'сијеците, не ваља по ноћи ножа крвавити!

СМАИЛ-АГА: Лакше, 'оца, није дош'о крвник, него Радисав, безјак из Дробњака. Да што ваља, иш'о би владици на Цетиње, а не мени на хар. Уведи, Ибро, Радисава.

(Радисав улази, и са врата пада на кољена, пузи аги до скута и почиње их љубити. Бакир га удара чибуком по глави.)

БАКИР: Сиктер, псето, не погани агиних скута!

СМАИЛ-АГА: Која те мука наћерала, јуначе, мени под нож!

РАДИСАВ: Честити аго, спремају ти Дробњаци завјеру!

СМАИЛ: Окле ти знаш, влаше?

РАДИСАВ: Чуо сам их синоћ, свијетли аго, како се договарају дробњачки прваци. Послали харамбашу Мирка да те зову да купиш хараче. А кад доћеш више нећеш главе износити ка' што прије тебе није ни један паша што је на њихову ријеч долазио по харач...

(Бакир га опет удара чибуком по глави.)

БАКИР: Ти знаш, курвићу, ко је главу и ђе- губио и износио!

СМАИЛ-АГА: А што се ти нађе добар да ми то дојавиш?

РАДИСАВ: Ја сам најмлађи од осморо браће. Скоро сам се оженио, па нијесам на дио добио ни чеперка, све браћа разграбила. Па те молим да ми неђе додијелиш какву њиву и окућницу, да прехраним себе и жену. Колико нам је глад додјала не можемо више ни једно друго гледати!

БАКИР: Јамин, лаже каурин кад зине. Што није иш'о владици да тражи, но теби, ага?

РАДИСАВ: Иша' би ја владици да ми има о'кле дати! И он, сиромах, више пута без вечере и ручка остане, да би подијелио са сиротињом, што је притисла Цетиње ка' скакавци.

СМАИЛ-АГА: Валахи, влаше, ако слажеш да ће Мирко доћи, на колац ћу те набити, а умираћеш ми на њему неђељу дана!

(Поново улази Ибро.)

ИБРО: Свијетли аго, харамбаша Мирко из Ускока тражи да га примиш.

(Радисав пада на кољена.)

РАДИСАВ: Спасшавај, честити аго, ако ме харамбаша ође затече- нема ми пута у Дробњаке!

СМАИЛ-АГА: Један се неће враћати, ешхеду билахи, па ти или харамбаша, виђећемо!

(Смије се грохотом, на руком показује Ибру да уведе харамбашу и склони Радисава. Ибро изводи Радисава на друга врата. Харамбаша Мирко улази без оружја. Држи се достојанствено, скида капу, клекну испред аге и покуша да га пољуби у скуте, али га ага задржава.)

СМАИЛ-АГА: Какав бих ја јунак био, да пустим да ме јунак у скуте љуби.

(Устаје и рукује се са Мирком, на хоџино запрепашићење.)

СМАИЛ-АГА: Добро ми дош'о у дом, ако са добром долазиш, харамбашо!

ХАРАМБАША МИРКО: Са добром, аго!

СМАИЛ-АГА: Онда ми вазда у здрављу долазио! Устај Бакире и поздрави јунака о коме си и из

пјесама чуо. Боље да се са њим упознаш на хару, него у шанцу.

(Бакир невољно устаје и рукује се са харамбашом. Ага показује харамбашу гдје да сједне и заузимају мјеста за разговор.)

СМАИЛ-АГА: Причај, харамбашо, којим си добром дош'о!

ХАРАМБАША МИРКО: Послије битке на Грахову, оптужи владика нас Дробњаке и Ускоке, да смо са тобом шуровали и да си зато погубио његову браћу. А да смо ми у замјену добили Дробњак у Херцеговини, ка' своју земљу, са својом влашћу, јер је вели султан у царевини спров'о некакве реформе. Још вели да си све то ти смислио, честити аго, још у Дубровнику, док је херцеговачки везир Али-паша са њиме разговара'.

СМАИЛ-АГА: Валахи, добро мисли, владика. То би било добро рјешење.

ХАРАМБАША МИРКО: Кад смо се окупили и попричали, и ми смо дошли до тога рјешења, честити аго, ако нас примате! Нама дајте наше, а ми цару цареву. Оставите нам цркве и славе, а ми ћемо се манути пушке и сабље. Ми мирни и сити, ви богати и задовољни.

СМАИЛ-АГА: Све је то тако добро и лако да би било истинито, харамбашо!

ХАРАМБАША МИРКО: Досадило је и нама, ни тамо ни овамо. Сад кад нас Цетиње неће, ми смо одлучили да се вама понудимо, ако су истините те

приче о реформама... А ако нас нећете ни ви... онда ћемо сами, па шта нам Бог да!

(Смаил-ага прави подругљив израз лица.)

СМАИЛ-АГА: Шта на ту вашу одлуку вели раја, харамбашо?

ХАРАМБАША МИРКО: Раја ка' раја, аго. Ко ме се замјерио владика и коме су додијали страх и глад, благосиљају. А они што су им Турци некога погубили, куну и у камен затуцају! Али, сила Бога не моли. Ако добијемо ваш благослов и благонаклоност, честити ага, ласно ћемо са онима који другачије мисле. Оне што не утекну у Црну Гору и Брда, под нож и кулук, па ће брзо омекшати.

СМАИЛ-АГА: Вала, харамбашо, да не знам оно што знам, сад би те се ситан изљубио и изгрлио. Радисаве!

(Улази покуњени Радисав. Харамбаша остаје миран. Осмјехује се.)

ХАРАМБАША МИРКО: Јеси ли по'ита', Радисаве, да замутиш кашу, јеси?

СМАИЛ-АГА: Радисав не вели оно што и ти, харамбашо, него вели да сте ми ви, дробњачки и ускочки прваци, са благословом владике цетињског, направили завјеру.

ХАРАМБАША МИРКО: Онда, ви вјерујте њему, ага. Ја вас немам чиме разувјерити. Али, Радисав је први био против нашег договора, јер њему нема ко крепати од глади. Ево десет година је без ђеце, а владика му не да да се опет ожени. Али, ако нас

изда, добиће благослов од владике и неће се ископати, па по'ита' да тебе против нас окрене. А кума је посла' на Цетиње да дојави владици, али су га наше страже убиле на Крнову...

РАДИСАВ: Издајници и никоговићи! Све ће вас проклињати потомци! Сјети се, харамбашо, ко ти је убио оца и ђеда?

ХАРАМБАША МИРКО: Никшићки Турци, Радисаве, па што?

РАДИСАВ: А сад њима да скутове љубиш? Срам те било, рђо!

ХАРАМБАША МИРКО: Убили би они, мој Радисаве, сјутра и мене и тебе, прекосјутра моје и твоје дијете... Е па, неко мора прогледати и зауставити то истребљење! Боље данас, да сјутра не буде касно!

РАДИСАВ: У гроб ће вам се преци преметати! Потурице!

ХАРАМБАША МИРКО: Боље они, него ми да се у гробу преврћемо. Опамети се, Радисаве! И не вуци ону сиротињу за нос и у смрт. Доста је пропатила. Владика се шета по свијету и пише пјесме. Не интересује њега шта ћемо ја и ти дати фамилији за вечеру...

РАДИСАВ: Убиј ме, честити аго, да не гледам како ми се браћа турче!

(Смаил-ага се смије грохотом.)

СМАИЛ-АГА: Ти умислио да си главом Петровић, па да те погуби Смаил-ага Ченгић, да те прослави, јада јдног, немрчипушку и никоговића!

Не с'јече Смаил-ага свакаква говна... Нећу те убити, но ћу те пустити, нек те твоја браћа убију!

РАДИСАВ: Нек ме убије онда 'оца, или ово твоје момче, само да од братске руке не погинем, кумим те богом, честити аго!

(Баца се пред агине ноге и цјелива му скуте. Ага га удара ногом.)

СМАИЛ-АГА: Сиктер, гаде! Ибро, нек проведу вашку кроз поље Гатачко! Немој да му длака фали до границе Пиве! Марш, крмче влашки!

БАКИР: Пих, гријеха да се 'ваки јунак ископа!

СМАИЛ-АГА: Што нијеси ту јалову јадуљу довео код Бакира, харамбашо, да јој направи запис! Алаха ми, рађала би онда к'о крмача, дванаесторо! Сиктер! *(Ибро на силу изводи Радисава из хара. Смаил се засмије, а са њим и хоџа и Мирко.)*

Паметни сте ви, Дробњаци, харамбашо, и лукави мимо људе. Јасно је вама добро колики је вијек оног гаврана у мантији на Цетињу, па велите боље је данас сажвакати са здравим устима, него сјутра прогутати са сломљеним! Кунем ти се, харамбашо, да сте паметно учинили. Ни на једној мапи не постоји Црна Гора и Брда. Све је то отоманско царство. Питање је дана кад ће и онај калуђер закуцати на врата везиру у Мостару и пољубити му скуте! *(Устаје.)* Него, паметније је јутро од вечери. А морам обавјестити и везира о вашој одлуци. Осјећај се к'о у својој кући, харамбашо.
(Одлази.)

ЧЕТВРТА СЛИКА

(Јутро на хару Ченгића. На јастуцима сједе Смаил-ага, Бакир-оџа и харамбаша Мирко- пију кафу и пуше.)

СМАИЛ-АГА: Мислио си, харамбаша, да ћеш ноћас главом платити своју храброст да дођеш на хар Ченгића?

ХАРАМБАША МИРКО: Нијесам, ага, светог ми крста. Зна' сам да не долазим код никоговине, него на чувени хар Ченгића. Знам ја добро, честити ага, да би ти прије својом главом моју замијенио. Ка' што бих и ја да ми банеш у Ускоке!

СМАИЛ-АГА: Имаш право, харамбашо! Не може се чо'јек играти са образом. Није образ опанак па да се подере и промијени!

ХАРАМБАША МИРКО: Право кажеш, ага.

СМАИЛ-АГА: Ноћас сам мислио и премишљ'о, што ће мени да ја главобољим са Дробњаком и са Цетињем! Ето мостарском везиру, па нека мисли, то је његов пос'о.

ХАРАМБАША МИРКО: Ваистину, ага.

СМАИЛ-АГА: Али, харамбашо, ништа не почиње и не завршава се са једним чо'јеком. Ако је добри Алах изабр'о да дођете јуче код мене, а не код мостарског везира, онда не треба Алаха љутити. А и мило ми је да ја нечему ударим темељ, па нек потомци завршавају. А чини ми се да је дошло вријеме да се пушке и сабље држе само на зиду. Сав се свијет окрен'о некаквим реформама, а ми се и даље кољемо к'о вуци на кијамету. Јесу

реформе шејтанска посла, али чувају главу, веле паметни и школовани људи.

(Улази Ибро.)

ИБРО: Везир те поздравља, честити аго, и жели ти добро здравље.

СМАИЛ-АГА: Хвала свијетлом паши, него причај шта је поручио да радим са Дробњацима?

ИБРО: Свијетли паша је рек'о, честити аго, да никад није и неће, пиле учити кокош, јер док је он учио у Цариграду, пјев'о је пјесме султану о твом јунаштву, али му је мило што си га пит'о...

СМАИЛ-АГА: Не замлаћуј нас, Ибро, пашиним хвалама, него причај што је рек'о да чинимо са Дробњацима?

ИБРО: Рек'о је свијетли паша да се обистињују султанове визије и да му је то необично мило, јер на реформама почивају темељи нове и моћне турске царевине...

СМАИЛ-АГА *(љутито):* Не млати празну сламу, момче, ни ти ни паша, него шта је рек'о да чиним са Дробњацима?

МОМЧЕ: Рек'о је да чиниш што ти је воља, јер није било, нити може бити...

СМАИЛ-АГА: Сиктер!

(Ибро уплашено одлази.)

БАКИР: Шејтанска су посла те реформе, ага!

СМАИЛ-АГА: Биће онако како буде, 'оца. Није како је речено, него како је суђено. Ако се данас бојиш, касно је да се сјутра јуначиш!

(Улази Дедага Ченгић и води за уво старца Мата Глушица, са дугом сиједом брадом и косом и дреновим штапом са крстачом на врху у руци. Дедага гурне старца и он пада пред агине ноге.)

ДЕДАГА: Опет гата испред хара, оче!

МАТО ГЛУШАЦ: Ти, свијетли ага, живиш од ханцара, а ја од гатања и видања.

ДЕДАГА: Па што онда гаташ испред хара, што не гаташ по пољу?

МАТО ГЛУШАЦ: И живину кад пуштиш трчи пред домаћинску кућу, јер код сиромаша нема шта покљуцати, па тако и ја!

СМАИЛ-АГА: Паметан си, влаше, зато си ми и мио!

ДЕДАГА: Одријећу ја њега к'о шиљега, па ћемо му гледати у плеће, шта пише!

СМАИЛ-АГА: Није лако бити чо'јек и јунак, Дедага, сине. Не би тако прич'о да си негдје у гори срео харамбашу Мирка. Дрхт'о би, Алаха ми, к'о прут над водом. А сад се јуначиш над немоћним старцем. Не раде то људи и јунаци, Дедага!

ДЕДАГА: Зар ти је, оче, жао овог каурског вилењака и здухаћа!?

СМАИЛ-АГА: Није ми жао, него ме срамота да један Ченгић прља руке о ову стару вегуру! Сиктер, балавче! Кад научиш да разликујеш зло од јунаштва дођи код оца!

(Дедага, бијесно излази из хара. Бакир одбија неколико димова и зазвоца.)

БАКИР: Вала си строг, ага. Немаш сто синова,

него једнога.

СМАИЛ-АГА: На жалост, Бакире. Да их је стотину, један би био да ваља, овако један па не ваља!

БАКИР: Још је млад!

СМАИЛ-АГА: Чо'јек се са злом и добром рађа!

БАКИР: Није гријех мрзити кауре!

СМАИЛ-АГА: Није гријех мрзити кауре, ал' јес' не поштовати их! Бог је један и он све види! Шта ти мислиш, Мато? Чујем да те власи слушају к'о свеца, па није згорега да те и ја послушам.

МАТО ГЛУШАЦ: Не мораш ме данас слушати, честити аго, запало те, велики си јунак и бијесан ага. Али, сјутра кад одемо Богу на истину, слушаћемо- и ја тебе и ти мене, без разлике! Исти је Бог и мој и твој, само су нам пастири различити. Ти мислиш да је твој бољи, ја мислим да је мој, али не смијем да кажем!

СМАИЛ-АГА: Ти не смијеш да кажеш, па рече!

БАКИР: Пасја сорта!

СМАИЛ-АГА: Па, 'оћеш ли ми виђети, Мато, мисли ли ми добро овај каурски харамбаша?

(Мато гледа у Мирка.)

МАТО ГЛУШАЦ: Не мисли харамбаша добра ни себи!

СМАИЛ-АГА *(знатижељно):* Како то, Мато?

МАТО ГЛУШАЦ: Чим је чо'јек лак на оружје, не мисли он добра себи, па тако ни другоме! Он увијек носи своју, ал' и туђу главу у торби!

СМАИЛ-АГА: Значи, влашки пророче, да моја глава није сигурна у харамбашиним рукама?

МАТО ГЛУШАЦ: Честити аго, најсигурнија у његовим рукама. И колико видим, прије ће своју главу дати, него твоју!

СМАИЛ-АГА: Јеси ли сигуран, влаше?

МАТО ГЛУШАЦ: Мојом главом гарантујем, свијетли аго!

(Смаил се грохотом смије. Окреће се харамбаша и тапше га руком по рамену.)

СМАИЛ-АГА: А ја мислио да ћеш ме издати, харамбашо! Него, шта ми ради бан Новица? Је ли ме се ужелио?

ХАРАМБАША МИРКО: Нећеш ми вјеровати, честити аго, али је бан Новица све ово смислио!

БАКИР: Валахи, не вјерујем! Шејтанска су то посла, ага!

СМАИЛ-АГА: Велики људи, чине велика зла и велика добра, 'оца. Није влахиња родила јунака и чо'јека к'о бана! Само ме чуди што га владика није држ'о поред себе.

ХАРАМБАША МИРКО: Грдно га је увриједио, свијетли ага. Оптужио га је за издају! А бан је има' погинути бранећи главу Јока Петровића да је не пронесеш кроз Гатачко поље, ка' главе осталих Петровића. А и ми смо Брђани наопаки, мало нам треба да се наљутимо и сва добра заборавимо!

СМАИЛ-АГА: Ако је тако што причаш, харамбашо, није се чудити бану. Валахи, да мене неко оптужи за издају, био бих капац и султана

убити, а не кога друго. Но ме чуди што није бан дош'о, но тебе посл'о?

ХАРАМБАША МИРКО: Заклео си му се, ага, пред владиком и пред везиром, да ћеш му до Ђурђева дана главу пронијети кроз поље Гатачко. Па он тебе зове на Ђурђев дан, славу дробњачку, на побратимство и на хараче. Чекаће те на Мљетичку, са Дробњацима, Ускоцима и Морачанима. Посла' ти је своју сабљу... Ибро, дедер ту сабљу! *(Ибро улази, уноси сабљу и предаје је аги.)* И заклео се на крст часни да ће, ако једном намигнеш, са војском, под твојом командом, поћи на Цетиње, да освети своју час' и час' нас свих Брђана!

СМАИЛ-АГА: Валахи лијепа и чувена сабља! Боље залоге и љепшег пешкеша нијесам мог'о добит'.

ХАРАМБАША МИРКО: Ту му је сабљу посла' лично руски цар за јунаштво!

СМАИЛ-АГА: Шта ти мислиш, влашки пророче, видиш ли Смаил-агу Ченгића, турског агу и племића, на Цетињу!

(Мато се мало замисли. Направи грч на лицу, који прелази у неки злуради осмијех.)

МАТО ГЛУШАЦ: Видим, светог ми хљеба, честити аго, твог силнога кулаша, свијетло оружје и честиту главу на Цетињу!

(Ага се смије из гласа. Вади кесу са новцем и баца је пророку.)

СМАИЛ-АГА: Држ', бештијо влашка! Али ако

слажеш, нема ти останка у Херцеговину. Кожу ћу ти одрат' к'о шиљегу и бацити је у со да се штави, и тебе и њу. Сиктер! *(Мато зграби кесу са новцем и идући назад, и благосиљајући, излази из хара. Ага устаје.)* Спремајте се, Турци-Херцеговци! На Ђурђев дан у Дробњаке, а уз помоћ Алаха на Видов дан на Цетиње! Ако не милом онда силом, к'о одвајкада. И на небу је раја са конца и конопца, али један је цар! Нека буде горе Мухамед, а ође султан!
(Одлази. Они за њим.)

ПЕТА СЛИКА

(Дробњак. Мљетичак. Шатор са истим ентеријером као хар Ченгића. У шатор први улази харамбаша Мирко и придржава крило да прође до зуба наоружани и у турско свечано одијело обучен Смаил-ага. Иза Смаил-аге улазе Бакир-ога, и Ибро, такође наоружани.)

ХАРАМБАША МИРКО: Добро нам доша' у Дробњаке, честити аго! Нека ово од данас па задовијек буде твоја вјечна кућа!

СМАИЛ-АГА: Не дај боже, вјечна, харамбаша!

ХАРАМБАША МИРКО *(збуњено):* Мислио сам доживотна... Опрости ми, свијетли аго, мало сам се збунио.... Није нам доша' било ко, него главом Смаил-ага Ченгић!

СМАИЛ-АГА: Ако, харамбашо, само полако... Него, ђе су дробњачки прваци?

ХАРАМБАША МИРКО: Само што нијесу... *(Чују се гласови. Улазе бан Новица и капетан Кршиќапа.)* Ево их, свијетли аго. Ево главара...

СМАИЛ-АГА: Не мораш ми их представљати, харамбашо, боље њих познајем, него пола Гацка. А што сте разоружани, јунаци? Ибро, донеси им оружје! *(Ибро излази, па улази носећи оружје главарима. Они припасују оружје.)* Сад вас још боље познајем. Сјећаш ли се, бане, и ти капетане, кад ми пола војске посјекосте да одбраните главу владичиног брата?

БАН НОВИЦА: Сјећам се добро, честити ага!

СМАИЛ-АГА: А ево добри Бог уреди да смо данас на истој страни!

БАН НОВИЦА: Ни у што се чо'јек не смије заклетити!

СМАИЛ-АГА: Погријеси владика што вас против себе окрену. Ако ћемо право, једино је са вама и вама сличнима, мог'о сачувати онај преписак од Црне Горе. Него, неће владика како треба, већ како не ваља. Сам пао, сам се убио! *(Пали чибук.)* А теби је, Кршикапа, одуз'о капетанство?

КАПЕТАН КРШИКАПА: Јес', рђа га убила! Али, ако Бог да, и уз твоју помоћ, честити аго, одузећу и ја њему владичанство, па ћемо бити на исто!

СМАИЛ-АГА: Ако да добри и милостиви Алах, нећеш много чекати, капетане! Покупићу владици царев харач, не звао се ја Смаил-ага Ченгић.

(У томе зарже Смаил-агин коњ. Бакир и Ибро устају и узимају оружје. Смаил-ага их смирује и смије се.)

СМАИЛ-АГА: Полако, Турци, јунаци, не бојте се! Није цефердар опалио, него коњ зарз'о!

ИБРО: Кулаш не рже без неке, свијетли ага!

СМАИЛ-АГА: Чо'јек размази коња исто к'о дијете, мој Ибро. Нијесу му ово гатачке штале са простирком од сламе, него тврди дробњачки крши и урвине.

(Коњ поново заржсе. Ибро паничи.)

ИБРО: Нешто је осјетио, свијетли ага! Да изађем да погледам?

СМАИЛ-АГА: Осјетио курјака у планини, ето шта је! Има ко гледати да ти не гледаш. Шта ће радити тридес' љутих Гачана- јаничара, него страже држати. А ти подај главарима пешкеше и не причај много да ти језик не о'сијечем!

(Ибро из сандука вади дарове. Новици предаје токе.)

СМАИЛ-АГА: Банске токе за бана. Посл'о ми их султан по везиру. *(Ибро предаје сабљу Мирку.)*

Везирова сабља за главосјековића! А тебе, капетане, нијесам рачунао, али ево ти моја пушка!

(Узима пушку и предаје му је.) Не дај је из своје руке,

без кад се са душом раздвојиш! И дао Бог да ти једнако пуца за полумјесец к'о што је и за крст! *(У*

томе се с вана зачује сабласно завијање вука. Бакир и Ибро се опет погледују. Смаил-ага се смије.) Како бисте

се препали да се са вуком у пртину сретнете, кад овако на завијање стрецате, јунаци?

(Главари се смију.)

БАН НОВИЦА: И ми би тебе даривали, свијетли аго. Радисаве!

(У шатор улази Радисав са напереним џефердаром.)

РАДИСАВ: Срећан ти харач, честити ага!

(Џефердар плану. Ага пада на јастуке обливен крвљу, неколико се пута превали и замота у свилене плахте. Мирко прилази и одрубљује му главу. Капетан и бан разоружавају Бакира и Ибра. Мирко ископава из плахти агину главу, па је извлачи за крваву косу и подиже је. Новица се загледа у главу.)

БАН НОВИЦА: Ко ће чију главу пронијети, ја л' Гатачким, ја л' Ћемовским пољем, честити аго? Срећан вам слободни Ђурђев дан, Дробњаци! *(Дробњаци шенлуче. Бакир и Ибро од страха лијежу на земљу.)* Вас двојица пут под ноге! Причајте по Херцеговини и по турској царевини како аге и бегови купе хараче по Дробњаку! *(Бакир и Ибро излазе из шатора.)* Је су ли Гачани заробљени, Радисаве?

РАДИСАВ: Нико није главе изнио, бане! Гласа нијесу пуштили ка' што си наредио. Само су ножеви радили. А Турци уморни, па заспали ка' заклани! *(Смије се.)* И моја је Анђа уграбила главу Мирзе буљубаше! Анђо...

(У том улази у шатор Анђа са буљубашином главом, држећи је за нос.)

АНЂА: Срећан вам Смаил-ага, главари!

БАН НОВИЦА: Бићеш прва жена која ће понијети Обилића медаљу, или је ја носити нећу!

ХАРАМБАША МИРКО: Алал ти вјера, бане! Ја ћу моју вратити владици, ако не да медаљу Анђи!

БАН НОВИЦА: Па шта чекамо, Дробњаци? Владика нас чека! *(Крећу. Радисав, Анђа и капетан)*

остају на мјесту.) ‘Оћеш ли ти с нама, Радисаве? Ти си убио Смаил-агу!

РАДИСАВ: Бих, али немам ни коња ни опанака, а пред владику бос не могу. Опанке сам издро на путу до агиног Гацка!

БАН НОВИЦА: Послаће ти владика и опанке и коња! Шта ти чекаш, капетане!

КАПЕТАН КРШИКАПА: Ја немам пута на Цетиње, бане!

БАН НОВИЦА: Дај владици Смаилову пушку, па ће све заборавити.

КАПЕТАН КРШИКАПА (*љут*): Што ће пушка калуђеру? Боље да ја са њом таманим Турке по граници, него он врапце и голубове по Цетињу!

(Бијесно излази. Они слијезу раменима и одлазе. Радисав сједа на агине јастуке. Анђа поред њега. Ђуте.)

АНЂА: Они имају зашто сјећи главе и ићи на Цетиње. Имају ђецу, па ће њима ваљати што су задужили Петровиће. А зашто их ја и ти сијечемо, црни Радисаве? Ко ме ће нама ваљати?

РАДИСАВ: Не мучи ме, Анђо, задовојек. Ка’ да ми је мало мога јада, но да и твој слушам.

АНЂА: Иди са ових стопа владици и тражи му да се опет ожениш! Убио си Смаил-агу па ће ти дати благослов! А ја ти се кунем да ћу те вјерно и честито служити ка’ и до сад! А на њу ка’ сестра на сестру гледати. Ако буде другачије нека ме одмах Бог убије!

РАДИСАВ: Нијесмо Турци, Анђо, па да имамо по двије жене!

АНЂА: Изродићеш се, кукавче мој! Такав чо'јек па да се ископа? То не могу дозволити. Прије бих умрла!

РАДИСАВ: Имамо још времена, Анђо! Мени је тек тридесет пета, а теби тридесета, даће Бог!

АНЂА: Даће Бог, даће Бог... ево десет година! Е неће, мој Радисаве, него се спремај и код владике. Већ сам ти и жену нашла. Ону најмлађу барјактара Радоја. Здрава и једра ка' планина. Она ће ти десеторо родити. *(Зајеца.)* А ја ти се кунем да ћу их вољети и подизати ка' да сам их ја родила!

РАДИСАВ: О, луда главо, како да се женим кад не знам ни до кога је! А шта, ако је до мене?

АНЂА: Ништа, бар ме неће Дробњаци клети да сам таквом чо'јеку траг утрла!

РАДИСАВ: А то што ћу вам ја објема траг утријети... то ништа!

АНЂА: Ајде, не врдај сад! Ево ти моји опанци, па право код владике!*(Скида мале опанке и пружи их Радисаву. Радисав гледа немоћно жену.)* Ево... иди!

РАДИСАВ: А не бих ја увриједио тебе, Анђо, па да ће ми ова друга родити Мандушића!
(Загрли је.)

ШЕСТА СЛИКА

(Цетиње. Владичина ћелија. Владика немирно шета по ћелији. Улази Радован.)

РАДОВАН: Свети владико, Мато Глушац тражи да га примиш.

ВЛАДИКА РАДЕ *(осмјехује се):* Нека уђе гатало. *(Радован показује руком Мату да уђе. Мато улази и љуби руку владици.)* Нема те одавно на Цетиње, Мато?

МАТО ГЛУШАЦ: Ја, владико, идем куда ме опанак одведе, али сада те молим да ми одобриш да останем на Цетињу?

ВЛАДИКА РАДЕ: А што, Мато?

МАТО ГЛУШАЦ: Прорекох Смаил-аги да ће данас, на Ђурђев дан, главом и на свом кулашу доћи на Цетиње, па се обистини! А ја пута више немам у Херцеговину од Турака!

(Владика збуњено сједа.)

ВЛАДИКА РАДЕ: А неће зар, крвник, уризикати да бане на кулашу у сред Цетиња, ни да' Бог!?

МАТО ГЛУШАЦ: 'Оће, свети владико, и то овог трена! Ево ти Смаил-аге на врата!

(Из предсобља се чује галама. Владика збуњен устаје са трonoшца. Улазе бан Новица и харамбаша Мирко. Мирко из шарене ткание вреће вади Смаил-агину крваву главу и пружа је владици.)

МАТО ГЛУШАЦ: Рекох ли ти, владико? Ето ти главом Ченгић!

(Владика узима главу. Загледа је.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Дође ли ми, дође, Смаил-ага!

БАН НОВИЦА: Ја урадих са Дробњацима што

обећах, владико! Покупих хараче од турског цара!

ВЛАДИКА РАДЕ: Уради, бане! Ишти што ти је срцу најмилије?

БАН НОВИЦА: Да за твога живота Дробњаци не дају пореза!

ВЛАДИКА РАДЕ: Нек не дају!

БАН НОВИЦА: И да опростиш капетану Кршикапи и вратиш му капетанство!

ВЛАДИКА РАДЕ: Ето му капетанство, ионако бољег немамо!

(Бан љуби руку владици.)

БАН НОВИЦА: Хвала ти, владико, славиће те Дробњаци задовијек!

ВЛАДИКА РАДЕ: И ја њих, ваистину, бане! Осветише ми Јока и браћу! *(Мирку.)* Ти, харамбаша, ћутиш, а посјека' си Смаил-агу? Ишти, Мирко, не могу ти се одговорити?

ХАРАМБАША МИРКО: Да одликујеш Обилића медаљом Анђу Радисављевићу, јер се борила ка' поједан Црногорац! Радисав уби Смаил-агу, а Анђа уграби главу Мирзе буљубаше!

ВЛАДИКА РАДЕ: Али, она је жена!?

БАН НОВИЦА: Није, свети владико, ваистину, него чо'јек-жена!

ВЛАДИКА РАДЕ: Нек и то чудо данас буде! Нек и Радисав и Анђа дођу на Цетиње. Обојема ћу дати медаљу.

ХАРАМБАША МИРКО: Ево ти, владико, агино оружје, а кулаш је пред биљардом. *(Бан и харамбаша из друге торбе извлаче агино оружје и сат. Владика*

одлаже главу и пребира по оружју. Приноси сат уву.) Нек куца мјесто Јокова срца! (Уздише, а потом погледа строго главаре.) А, ђе је агина пушка, главари?

(Харамбаша и бан се погледују.)

БАН НОВИЦА: Поклонио је ага Кршикапи. Али је Кршикапа није да', господаре! Још је љут... Проћи ће га. И сам ће је донијети...

ВЛАДИКА РАДЕ: Е, неће ме манити Кршикапа вући за нос, бане, па да је он главом убио Смаил-агу! Радоване, шаљи перјанике у Ускоке. Нек мушкетају Кршикапу и нек ми пушку донесу!

(Радован излази.)

БАН И ХАРАМБАША (углас): Немој господаре, кумимо те богом и светијем Ђорђем!

ВЛАДИКА РАДЕ: Муч'!

(Владика се закашље и сједа. Мато му прилази и помаже му да сједе. Кад дође себи, он поташи Мата по руци.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Видај и гатај свуд по Црној Гори, Мато. Ко ти каква зла учини ти дођи па ћу му ја судити!

(Мато му љуби руку.)

МАТО ГЛУШАЦ: Хвала ти, свети владико, а ако си се покај'о, к'о што јеси за капетана, шаљи Радована за перјаницима, док не буде касно. Крен'о је Кршикапа са пушком на Цетиње!

(Владика се замисли па завика.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Радоване, момче! *(Радован улази у хелију.)* Трчи што брже можеш за перјаницима да не убију манитог Кршикапу!

(Радован одлази трчећи, а бан и харамбаша му прилазе и захвално га љубе у руке.)

БАН И ХАРАМБАША: Хвала ти, свети владико!

ВЛАДИКА РАДЕ: Сјећаш ли се, бане, кад нам она циганка у Дубровнику прорече крв до кољена?

МАТО ГЛУШАЦ: Сјећам, владико! И то није била циганка, но сам ђаво, лијеп да се очи од њега одвојит' не могу, али кад проговори пос'јече по срцу!

(Владика и Новица се збуњено гледају.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Окле ти знаш кад нијеси тамо био?

МАТО ГЛУШАЦ: Сву ноћ ме она заводи, мој владико, и за нос вуче.

БАН НОВИЦА: Циганише Мато, господаре. Неком испричали ја и ти а он чуо, па сад сеири.

МАТО ГЛУШАЦ: Не гријеш се, бане! Није Мату ни из џепа ни у џеп да свашта прича.

БАН НОВИЦА: Кад све знаш- ко је био са циганком на дубровачкој риви?

МАТО ГЛУШАЦ: Једно невино и заведено јагње, какви сте и ви били, али толико лијепо да јој ти нијеси смио у очи погледат', но си јој к'о јунак, кућић и оцаковић, окрен'о задњицу од страха! *(Сви се смију.)* Уздравље, главари! И у добру се не понесите, к'о што се злу нијесте дали! Није још Венецијанка своје зло пожњела.

(Одлази.)

БАН НОВИЦА: Да ми је ово неко прича'- не бих му вјерова'!

ВЛАДИКА РАДЕ: Значи, бане, крио си да ти се допала грофица, а овамо мене кориш?

БАН НОВИЦА: Јесте, ваистину, владико, толико да ми је очи заслијепила!

(Смију се.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Па, добро ми дошли и будите моји гости док вам се год не досади, кућићи и оцаковићи. *(Устаје и доноси гусле са зида. Пружа их Мирку.)* Ајде, харамбашо, учини срцу лијека. Од погибије на Грахову- у Цетињу су се само лелек у тужњава чули. А од гусала нема боље тужбалице.

ХАРАМБАША МИРКО: Немој мене, владико, ја не умијем!

ВЛАДИКА РАДЕ: Ускок, па не умијеш?! То не може бити!

ХАРАМБАША МИРКО: Умијем ја, али слабо. Боље да пјева бан.

ВЛАДИКА РАДЕ: Бана сам слуша', али тебе нијесам никад. Мора да знаш доста пјесама?

ХАРАМБАША МИРКО: Слабо, господаре...

ВЛАДИКА РАДЕ: Ајде, чоче, шта си се постидио ка' млада невјеста? Посјека' си Смаил-агу, а не смијеш загуслати?

(Мирко зграби гусле.)

МИРКО ХАРАМБАША: Ко не смије!

(Почиње гуслати... Онда запјева.)

Куне мајка Краљевића Марка

Вазда Марко чиниш наопако

Људи раде и градове граде

А ти своје граде разграђујеш

Људи праве ђецу и подижу

А ти туђе жене преваљујеш

Туђу ђецу љубиш што гамижу...

ВЛАДИКА РАДЕ: Немој, харамбашо, о Марку,
био је турски придворица!

ХАРАМБАША МИРКО: Ко ме се не слуша нек
зачепи уши!

*(Владика се на то грохотом засмије и наставља да слуша.
Узима перо и хартију са столића и записује.)*

...Но се жени Краљевићу Марко

Нек се вргну ђеца на јунака

Јер се спрема доба наопако

мало влаха а много Турака...

*(У томе улази Радован носећи на рамену тијело капетана
Кршикапе и Смаил-агину пушку у руци. Главари устају.
Владици пада перо и хартија на под.)*

РАДОВАН: Сретоше га перјаници више Цетиња и
предухитрише ме, господаре.

(Владика милује капетонаво лице.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Донесе ли ми пушку,
Кршикапа?

ЖЕТВА

ПРВА СЛИКА

(Дробњак. Онај исти Смаил-агин шатор, али у нереду. У шатор улази Дедага наоружан до зуба. За њим улазе плашљиви Бакир и Ибро.)

ДЕДАГА: Нећу оца сахранити док Дробњацима не утрем сјеме, Бакире. *(Ибро.)* Ибро, слушај ме добро: Палите све што се палит' може. Нек и камен изгори. Ако шта остане ја ћу тебе запалит'! Ћецу кољите, да се утре пасја милет. Старце сакатите, нек скапавају к'о дивина у гвожђима. Жене силујте нек наше сјеме носе, да се ороде, крмаче влашке!

БАКИР: Разбићемо војску, честити ага, бојат' се да се не организују па да на нас ударе...

ДЕДАГА: Не паметуј, 'оца! Ако те отац слуш'о, не морам ја! Не бој се, са Ченгићем си! Нијесам ја отац па да ме чобани дробњачки жедног преко воде преведу. А главаре ми хватај живе, да их сопственим рукама закољем! Је л' јасно, Ибро?

ИБРО: Јесте, свијетли ага!

ДЕДАГА: Јеси ли покупио све кљасто, слијепо, лудо и аветно, по Босни и Херцеговини?

ИБРО: Јесам, ага, к'о што си наредио!

ДЕДАГА *(смије се):* Пуштај их да силују, да пале, да кољу! Нека се једном у животу над нечим искале. Доста су се над њима искаљивали. Вјеруј

ми добро да ће се они најбоље иживљаваат'. *(Ибро клима главом и излази из шатора. Дедага се распојасава и почиње да се умива док му Бакир посипа.)* Смаил-ага ће им бити посљедњи Турчин којег су убили! Алаха ми, нећу им оставити живог створа, осим наше ђеце у њиховим материцама. А сјутра нам се наша ђеца неће светит'!

БАКИР: Све је то кад причаш лијепо и мило срцу чути, али немој да се залијеђеш, млади аго. Нијесу Дробњацци зечеви да их јуриш, к'о што си научио зечеве јурити по Гатачком пољу. Него горски вуци, вични гори и борби.

ДЕДАГА: А нијесам ни ја никоговић, 'оца, него син Смаил-аге Ченгића, који је више Црногораца посјек'о, него сви херцеговачки Турци.

БАКИР: Ако Бог да, Дедага, бићеш бољи од Смаила. Али си треб'о бар везиру учињет' на глас твоју похару, ако би што пошло наопако да ти помоћ пошаље.

ДЕДАГА: Нема користи од нашег везира, знаш и сам, 'оца. Не чита се јунаштво у књигама, него на мегдану!

БАКИР: Бојим се да ћеш везира наљутит'.

ДЕДАГА: И ја се надам, Бакире. Зато сам и војску сакупио. И сам знаш да треба нови везир на Босну. А Ченгиће неће немрчипушке стамболске водити!
(У шатор улази као вјетар Али-паша, задихан и знојав.)

АЛИ-ПАША: Шта ово радиш, Дедага? Са којим правом, несрећниче? И по чијем наређењу?

ДЕДАГА: Светим оца, свијетли везире! Радим оно што си ти треб'о одавно да урадиш- да сатреш са лица земље овај препишак од Црне Горе! А по своме наређењу, свијетли пашо, јер ми ни до твога, ни до султанова није стало!

АЛИ-ПАША: Мислиш да сам из Мостара дојох'о да причам са тобом или да сахраним Смаила, луда главо. Умјесто да дворим агу, ја јурим за тобом по дробњачким сунтулијама да спашавам твоју главу кад ти очеву нијесам мог'о. Оставио си највећег херцеговачог јунака да смрди у Гатачком пољу и пош'о са буљуком будала да се светиш, балавче пексијански! *(Удара га бичем по лицу. Дедага брише крв и стрпљиво стежући зубе, слуша пашу како бјесни.)* Играш се да због твоје самовоље и незнања пропану султанове реформе и да свјетске силе зарате! Није препишку од Црне Горе мог'о ништа ни Ћуприлић, ни велики Бушатлија... А наш'о се ти, балавац и буделетина, да газиш Црногорце!?

(Дедага се церека, док му цури крв из посјекотине, онда хитро вади кубуру и пуца му у груди. Али-паша пада мртав. Бакир зину од чуда. Дедага загалами.)

ДЕДАГА: Стража! Стража! Држете крвника, уби везира! *(Излази из шатора вичући и дајући упуства стражарима, док хоџа блене у тијело Али паше.)* Привук'о се, курвић, и уби пашу, на моје и 'оцине очи! Држ'те, крвника! *(Пуцњи и бат корака страже, која полази у потјеру за невидљивим убицом се умногостручују. Дедага поново улази у шатор. Смије се хоџи у лице, који се зноји и гута пљувачку.)* Сад нема ко

други бити везир на цијелу Босну и Херцеговину, осим мене, Дедаге Ченгића! Не бој се, Бакире, јуначка кућо, док мени буде добро биће и теби!

БАКИР: Шта учиње, Дедага, ако за Бога знаш!?

(Дедага наставља са облачењем, а потом гурну ногом пашино тијело које је притисло његово оружје. Узима га и опасује.)

ДЕДАГА: Убих везира, ‘оца, да бих пост’о везир! Ко му је крив што није ост’о да двори Смаила, но похит’о да брани Дробњаке од своје сабље.

БАКИР: Како мога, Дедага?

ДЕДАГА: Како и Бајазит Јакуба на Косову, ‘оца. Јакуб је Бајазиту био брат, а мени блесави Алипаша Сточевић ни род, ни помози Бог!

(Улази Ибро и испред себе гура гараве, кржаве и свезане Радисава и Анђу.)

ИБРО: Све је побјегло у планине, честити аго, једино смо њих привели. Бранили су своју кулу док им је нестало џебане... Послије су хтјели да се запале, али смо их уграбили од ватре. Двадес’ нас је изгинуло док смо их савладали и свезали.

ДЕДАГА: А ће су остали главари?

ИБРО: По планинама су са збјеговима, а бан и харамбаша Мирко су на Цетињу. Гости их владика што су убили Смаил-агу!

ДЕДАГА: То ће им задње гошћење бити. И њима и владици. Пиши, ‘оца, агама и беговима по Босни и Херцеговини, да купе војску... Од данас па за неђељу дана, крећемо на Црну Гору!

(Бакир брже боље вади хартију и почиње да пише.)

ДЕДАГА: Зар ти нијеси онај јадо што је долазио да тражи помоћ од мога оца?

РАДИСАВ: Јесам, ага!

ДЕДАГА: Па што данас убијаш Турке кад си тражио да дођемо у Дробњаке?

РАДИСАВ: Нека што сам убија' Турке, него што сам ти и оца убио!

(Радисав се смије. Дедага из окрета убодје ножем.)

ДЕДАГА: А ти си, значи, тај?

(Радисав пада на кољена. Кркља.)

РАДИСАВ: Ја! Добро ме се нагледај! Ја сам ти крвник!

(Дедага га пљуне и удара ногом. Радисав пада. Анђа пада крај њега на кољена и зајеца.)

АНЂА: Трудна сам, Радисаве! Трудна! Чујеш ли ме?

(Радисав се са крајњим напором исправља.)

РАДИСАВ: Са ким, Анђо?

АНЂА: Са тобом, а са ким бих друго!

РАДИСАВ *(ропће кроз крв):* Па што ми прије нијеси рекла?!

АНЂА: Чекала сам да одемо на Цетиње код владике по медаље, да ти се закунем на ћивот светог Петра, јер ми другачије не би вјерова'...

РАДИСАВ: Бих, Анђо!

(Муца и умире. Дедага се церека из гласа. Анђа се исправља. Сица.)

АНЂА: Сијеците, турска пашчади...

(Дедага је удара. Она пада.)

ДЕДАГА: Е сад ћу ти ја направити још једно! Да видимо чија је јача крв: турска или влашка!

(Пада на њу и почиње је обнаживати. У томе се са поља зачује пуцњава. Бакиру испада перо. Устаје преплашено. Ибро излази трчећи.)

БАКИР: Није добро, Дедага, учестале су пушке око шатора...

(Дедага се смије и покушава да силује Анђу.)

ДЕДАГА: Не бој се, Бакире, но се спреми, има ође за обојицу!

(У томе улази избезумљени Ибро.)

ИБРО: Бјежимо, свијетли, ага! Навалили власи... Прискочили и Ускоци и Морачани... Бјеж'мо, јер ниједан главе нећемо изнијет'!

ДЕДАГА: Ето ти кучко, сад не знаш чије носиш!

АНЂА: Зна Бог, гаде!

(Ибро и хоџа вуку Дедагу из шатора.)

ИБРО: Пушти кучку, ага, чувај главу...

(Пушке око шатора заглушују Анђин плач.)

ДРУГА СЛИКА

(Цетиње. Владичина ћелија. Владика нешто пише док га Новица и Мирко пажљиво посматрају и пуше.)

БАН НОВИЦА: Нешто много тешко ствараш, господаре, док си тако замишљен?

ВЛАДИКА РАДЕ: Пишем, Ноко, једну књигу о нашој борби против Турака. Биће ту и тужног и смијешног... А биће понешто и о женској љепоти!

(Бан се уозбиљује.)

БАН НОВИЦА: Немој, господаре, да ти замјере!

ВЛАДИКА РАДЕ: Знам, бане, да не приличи једном владици да о томе пише, али, ако ми живи

замјере, није нека штета... Људи живе и умиру, а дјела остају. Више ми је стало шта ће мислити о мојим дјелима, него о мени. Ово и пишем за наше потомке, да се знају рећи који су, одакле и чији су.

ХАРАМБАША МИРКО: Неће они имати кад за књиге, господару. Треба се од ове турске милети бранити. Боље да им у аманет оставиш олова и пушака, од слова неће имати никакве вајде.

ВЛАДИКА РАДЕ: Ако се штогод не запише о тој нашој борби, обичајима и догађајима, за неколика кољена, неће нам потомци знати зашто се боре. Претвориће се у дивље и необуздане пљачкашке чопоре. Зато и пишем, харамбашо, да препознају свој национални и отаџбински циљ!

ХАРАМБАША МИРКО: Ти најбоље знаш шта радиш, владико. Нијеси, зар, полудио, па да губиш вријеме ка' нас двојица на Цетињу.

БАН НОВИЦА: Имаш право, харамбашо, додијали смо господару.

ВЛАДИКА РАДЕ: Нијесте ни да' Бог. Останите колико год 'оћете. Мене мило слушати вас, а вама мене... па док нам не досади.

ХАРАМБАША МИРКО: Нешто сам лоше снијева', свијетли владико, па ме страх за ону нашу сиротињу. Бојати се турске освете.

БАН НОВИЦА: Шта си снијева', харамбашо?

ХАРАМБАША НОВИЦА: Снијевах Радисава, како се игра са чопором кљасте, слијепе и блесаве ђеце, а свако личи Смаил-аги, ка' јаје јајету!

(Бан се крсти неколико пута.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Мртав је Смаил-ага- не требате се бојати!

ХАРАМБАША МИРКО: Пуна је Херцеговина Смаила, господаре, него ми још нијесмо чули за њих.

(Чује се препирка на ходнику. Радована, који покушава да заустави Анђу, она угурава у хелију, онако гарава, крвава и подерана.)

АНЂА: Дивно сте засјели, главари, док вам Дедага свети Смаила по Дробњаку!

ХАРАМБАША МИРКО: Рекох ли вам ја да сам лоше снијева'! Диж' се бане, изгину нам раја...

АНЂА: Изгинула би вам давно да не би Морачана и Ускока! Сад немате око чега ићи. *(Владика помаже Анђи да сједне. Даје јој воде.)* Није Дедага поштедио никог кога је стигао. И Радисава ми је убио! *(Зајеца.)* Попалио! Посјека'! Скупио по Босни све лудо, кљасто и аветно, довео и силова' сваку жену коју је у Дробњаку стига', да нас изроди...

ВЛАДИКА РАДЕ: Укотиће се пасја сорта!

БАН НОВИЦА: Неће, господаре, док је нас!

ВЛАДИКА РАДЕ: То је виша сила, бане, ту ништа не можемо.

БАН НОВИЦА: Можемо, господаре! Побићемо сву ђецу, која се у Дробњаку роде за годину дана од Дедагине освете! Од Ђурђева до Ђурђева дана, нека буде јалова година!

ВЛАДИКА РАДЕ: Гријех је, бане!

ХАРАМБАША МИРКО: Боље и згријешити него се изродити и ископати, господаре!

АНЂА: Не чините то, кумим вас светим Ђорђем!

Они је игноришу, мада им то тешко пада.

БАН НОВИЦА: Дај нам благослов, свети владико!

(Владика се замисли. Шета. Закашља се. Брише крв.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Шта ће рећи потомци, бане?

БАН НОВИЦА: Ово због њих и радимо!

ВЛАДИКА РАДЕ: То ми неће опростити!

ХАРАМБАША МИРКО: Ти, владико, о томе и не пиши, па неће ни сазнати!

(Владика се поново замисли.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Ка' владика вас проклињем, ако побијете ђецу, која ником нијесу крива! А ка' господар Црне Горе и Брда наређујем вам: Затрите пасје сјеме и сачувајте своју крв и вјеру, нек сте благословени и ви и ваша дјела, па ма каква била, јер су у славу и вјечност народа и отаџбине!

(Бан и харамбаша љубе господара у руку.)

БАН И ХАРАМБАША: Хвала ти, господаре!

БАН НОВИЦА: До идућег Ђурђева дана неће бити турске клице у Дробњаку. Кунем ти се мојом главом, господаре!

ВЛАДИКА РАДЕ: Не мораш ми се клети, бане, никад ме нијеси изневјерио!

(Анђа трже револвер из бановог појаса и попречује се на вратима.)

АНЂА: Е нећете, главари, како сте намислили. Ово дијете што носим под пасом није ничије него

Радисављево. А једва сам га дожудјела ево десет година! Њега убити нећете!

БАН НОВИЦА: Откад си ти носећа, Анђо?

АНЂА: Од скоро, бане!

ХАРАМБАША МИРКО: Како то одједном, Анђо? Немаш ђеце десет година, па одједном трудна!?

АНЂА: Ако је Бог дао теби ђецу што неби и мени и мом Радисаву, харамбашо? А ја сам крила и од њега чекајући да се пред њим и владиком закунем на ћивот светог Петра да ми је једини чо'јек у животу! А види шта сам дочекала.

БАН НОВИЦА: Јесу ли тебе силовали богаљи?

АНЂА: Нијесу богаљи, бане, него Дедага! Не бих ни њему пуштила да нијесам била свезана и да ми није на очи убио Радисава!

(Настаје мук. Мушкарци се гледају.)

БАН НОВИЦА: Не играј се, Анђо, са Радисављевим именом и образом. Не подижи Ченгића крвника у Радисављевој кући!

АНЂА: Кунем вам се на ћивот светог Петра, да је дијете Радисављево!

(Опет настаје мук.)

ХАРАМБАША МИРКО: Како да објаснимо другима да је дијете Радисављево? А свака ће се жена у Дробњаку заклети да би спасила свој образ и образ братства.

АНЂА: Мене други не интересују!

БАН НОВИЦА: Нема раздвајања. Није твоје дијете скупле од других, Анђо!

АНЂА: Јес', бане! Моје је најскупље! Коштало ме главе Радисављево!

БАН НОВИЦА: Анђо, освијести се! Вазда си била примјер осталима... Буди и сад!

АНЂА: Не дај, свети владико!

ВЛАДИКА РАДЕ: Ја сам се већ преко мјере Господу замјерио.

(Анђа се уједно смије и плаче.)

АНЂА: Хвала вам, главари. Кад Ченгићи не ископаше Радисава, ископаше га ви!

(Анђа пуца у себе. Посрће. Крв јој јурне на уста. Пада мртва. Владика и главари се нијемо крсте.)

БАН НОВИЦА: Сад нам нема друге!

ХАРАМБАША МИРКО: Завршићемо што смо почели, бане, па да ће ме главе и памети коштати. Радији сам гледати полуђеле мајке по Дробњаку и Ускоцима, него луде Турке како се коте под нашим именом и презименом.

(Владика сједи и закашља се.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Многа се зла чине у корист добра, главари.

(Руком прави крст у ваздуху. Закашље се. Крв натопи марамицу. Они покушавају да му приђу. Он одмахује руком и кашље.)

ВЛАДИКА РАДЕ: Ко се крви не засити, тај се и не наживје!

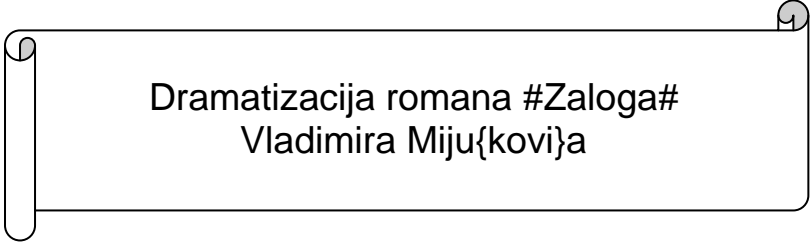
(Главари га опет љубе у руку и журно излазе.)

- крај -

ZALOGA

2000

Dramatizacija romana #Zaloga#
Vladimira Miju{kovi}a

Срећна драматизација несрећних предела

Ластва, село у катунској нахији, настањено људима који живе под сталним притиском турских освајача. Слика живота патријархалног црногорског друштва и људи којима је борба оружјем ништавна у односу на борбу да одрже дату реч.

*"Оно што речем, желио бих да сви чују"-
Овако се укратко може испричати чиме се бави
Владимир Мијушковић у роману "Залого" и Обрад*

Ненезић у истоименој драматизацији Мијушковићевог дјела.

"Слободни људи не разумију робове"- Сам одабир романа и идеја да га преточи у драму, указује да Ненезић посједује истанчан осјећај за драмско. Роман који има више нивоа и токова радње, у коме се просторно и временски лута, у Ненезићевој адаптацији постаје чврста драмска конструкција лишена свих сувишних ликова и непотребних рукаваца радње.

"Оно што прогутам, прогутам"- Ненезић из романа узима управо оно што је најдраматичније, те тако ништа "не прогута". У први план радње ставља побратимство харамбаше Спасоја и Турчина капетана Мушовића, око чега даље са лакоћом плете догађаје. Пред нама је дакле, драматизација окренута националном фолклору, али са правом дистанцом, којом се избегава претерана идеализација.

"И кад би хтио лијепо- не умије"- То наравно није истина, посебно када се обрати пажња на Ненезићев рад на ликовима из романа. Од типова он ствара карактере. Обликује их као пунокрвне људе, који више нису само део друштва коме припадају, већ су и личности за себе. Обећање које изговори тако извајан карактер добија ону тежину која је потребна. Оловну! Роман обилује богатим описима пејзажа, а Ненезић те пределе вешто тка у карактере. Несрећа предела у којима

живе, постаје на тај начин њихова лична несрећа. Можда и највећа!

"Јунаци смо да би смо били људи"- Два супростављена света- један који брани своју слободу и други који на њу кидише... А везује их нешто више од несреће предела. Веже их реч обећана! Два супротна света (али никако супростављена) Мијушковићев роман "Залого" и Ненезићева истоимена драматизација... А спаја их једна капа. Капа саткана од речи. Од оних речи због којих је боље умрети него их неодржати.

Слава онима који то умеју!

Дубоко сам уверена да су то људи попут Обрада Ненезића. Да они поседују речи... Речи које кости немају, а кости леме!

Катарина Милутиновић

ЛИЦА:

СПАСОЈЕ ЂУКАНОВ, катунски харамбаша
РАДОЊА ВЕШОВ, стари катунски харамбаша
СЕРДАР ПЕРКО
КРСТО
ЂОКО
ОБРАД
ВЛАДИКА ПЕТАР ПРВИ
ЂУРЂА, мајка Спасојева
МАРИЈА, сестра Спасојева

Племеници

КАПЕТАН МУШОВИЋ, капетан града Никшића
КАТИЦА, капетанова жена
АРСЛАН-БЕГ, капетанов син
АСКО ЉУЦА, стари градски барјактар
ДЕРВА ЗУКИЋ, буљубаша
МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ
АГАН ЗВИЗДИЋ
АЉО МАКАШ
ЈОВО, капетанов момак

Грађани

ВРИЈЕМЕ РАДЊЕ:

Почетак деветнаестог вијека

МЈЕСТО РАДЊЕ:

Ластва, велико село у Катунској нахији са више заселака и много раштрканих кућа- скоро половина нахије. Теренски има све особине краја и људе, који се на први поглед не разликују од осталих Катуњана. И они страхују, а ипак имају нешто своје: мање признају страх од осталих. Самопоздани су то људи, али хоће да изгледају још самопозданије...

Никшић, турски град на крајини, окићен са сваке стране црногорским лобањама. Пун љутих османлија и потурица, заклетих црногорских непријатеља.

ПРВИ ДИО

ПРВА СЛИКА

(На поплочаном гумну сједе главари и прваци из Ластве. Радоња, Обрад и Ђоко издвојено сједе на кришу испред гумна. Изукришали симсије и ћуте. Ватра се распламсава. Боје трепте по голом дрвећу. Чини се Катунјанима- виле и вилењаци, махнито играју своје коло. Мрште се јер им их је немило видјети. Од памтивијека доносе зло.)

РАДОЊА: Види их, проклетнице!

ЂОКО: У сан се не сниле, што су се разиграле!

РАДОЊА: Дигла их радос'.

ОБРАД: Нама ће жалос', не могу слагати!

ЂОКО: Дуг им је живот... потрајала жега. Зла година!

РАДОЊА: Нека је, и раније су долазиле.

ЂОКО: И пролазиле.

РАДОЊА: А ми остајали.

(Устаје Спасоје Буканов, харамбаша катунски, а Радоња, онако кошчат и мрк, већ у годинама, погледује га са мржњом, али ћути. Спасоје креће коло и пјева.)

СПАСОЈЕ:

Скочи коло да скочимо

Ко је јунак да видимо

(Сви улазе у коло и прихватају пјесму, осим Радоње. Одједном устаје.)

РАДОЊА: Не јуначи се у колу, него на мегдану, Спасоје?

СПАСОЈЕ: Ја сам јунак и у колу и на мегдану!

РАДОЊА: Говориш ка' да ти нема премца међу Катуњанима?

(Коло стаје. Спасоју се грчи лице. Ријечи и јагодица на грлу му подрхтавају.)

СПАСОЈЕ: Можда нијесам најбољи Катуњанин, али сам ође међу боље!

(Сви спуштају главе. Радоња сједа, бијесан на себе што је ишта рекао.)

РАДОЊА *(посрамљено):* Можда и јеси најбољи, харамбашо!

(Радоња се замисли. Спасоје запјева још јачим гласом.)

СПАСОЈЕ:

Скочи коло да скочимо

Да мегдана дијелимо...

(Поново крећу коло. Црногорци прихватају пјесму и играју. У коло улази Јово, задихан и знојав, одјевен у мијешано турско и црногорско одијело. Коло опет стаје.)

ЈОВО: Који је од вас харамбаша Спасоје Ђуканов?

(Спасоје излази из кола.)

СПАСОЈЕ: Које је добро, момче?

ЈОВО: Шаље ме капетан Мушовић... Посла' ти је понуду.

СПАСОЈЕ: Први сам му дар одбио!

СЕРДАР: Нијеси добро учинио! Ако си му шћер пуштио из заробљеништва, мога' си му дар прихватити, не ка' од капетана никшићког, него од захвалног родитеља!

РАДОЊА: Није требало булу пуштати! Могли би је за жито промијенили!

КРСТО: Имаш право, Радоња!

СПАСОЈЕ: Ја учињех, што учињех! Ти си нас први, Радоња, учио и научио да јунаци не бију боја са женама!

РАДОЊА: Ко је зна' да жега и суша неће камен на камен оставити!

СПАСОЈЕ: Ја нијесам прихватио дар капетана Мушовића, због тога што се чојство не може купити за паре! И поручио сам му: ми смо Катунјани јунаци да би били људи!

ПЛЕМЕНИЦИ: Алал вјера, Спасоје!

СПАСОЈЕ: Моја дружина и ја смо поступили онако са његовом шћери, не да учинимо добро њему, капетану Мушовићу, него што тако морају радити људи и јунаци, ако ће да буду људи! Ако су Турци Никшићани јунаци, да би били људи... не можемо их вољети, непријатељи смо, али их цијенимо! Ако су јунаци, да не би били људи... клаћемо се ка' и досад!

ОБРАД: Клати, ваистину, док и једног траје!

СПАСОЈЕ: Жа' ми је што сам капетановој жени одбио дар. Не могу прежалити, јер сам себи да' ријеч да никад нећу увриједити слабијега. Али погазих ријеч и увриједих булу. А и она је мајка. Јунаци, изнад свега, цијене мајку!

ЈОВО: Харамбашо, сад ти капетан Мушовић нуди побратимство.

(Мук. Племеници ћутке заузимају мјеста на кршима и литицама изнад гумна, као промрзли и накостријешени орлови. На гумну остају Спасоје и Јово.)

СПАСОЈЕ: Судите, браћо и пресудите! Мој образ вам на ваш образ! А ја одох да не би било по моме него по вашему!

(Одлази.)

РАДОЊА: Чух ли, или снијевах!?

ЂОКО: Шта Радоња?

РАДОЊА: Спавах ли ја, браћо?

ЂОКО: Је си ли при себи, Радоња?

РАДОЊА: Не знам!?! Полудио сам ја, или неко други?! Мисли харамбаша Ђурђин да ће застидјети Мушовиће! Ето му га сад! Није ово, мој Ђоко, Спасојево него Ђурђино. Не личи Спасоје Ђукану, више него мени. Чити Ђукуша! А људина је био Ђукан. Док је он био жив, то је била моја друга кућа... *(Сви гледају испред себе... и слушају Радоњино сиктање испод гласа.)* А Ђурђа је зло. Ако Ђурђу питаш: коме Спасоје личи, каже: чити ујаци. Кад оде у род па је питају коме личи, каже: чито отац. Са браћом се, кучка, надгорњава! И потрефила је. Нити личи оцу, нити ујацима. Личи њој! Права Ђурђа!

ЂОКО: Прегониш Радоња... Увриједила те Ђурђа, али јунак и чо'јек не смије ћерати инат са женама! Одиста, не ваља ни оно што је урадио Спасоје... Али нека си му опростио, био је дијете. Зна читава Катунска нахија да си људски и јуначки поступио и да нијеси оставио рањеног Ђукана да га Турци обезглаве. Све је распричала Ђурђа! То најбоље зна Спасоје...

(Радоња устаје.)

РАДОЊА: Па што не призна Спасоје Ђуканов, него слуша мајку, алапачу и калијежницу!?

ОБРАД: Неће, зато што је јунак!

РАДОЊА: Крвави јунак, Обраде! Што мудрујеш, ко му то пориче? Али је он пуца' на мене у шанцу, ка' на крвника!

ЂОКО: И промашио. Данас не би промашио да ти се на крст закунем, али је Спасоје чо'јек!

РАДОЊА: Умије бити и чо'јек... Ја ћу ти рећи, само да се чује... *(Долази Спасоје.)* Данас гледамо како играју боје по овом катунском камењару, а добро знамо шта слуте кад се разиграју. Сушу! Глад! Муку! *(Силази са крша на гумно.)* Да ја заробих шћер капетана Мушовића, боје би играле а ми би им се смијали. А Спасоје Ђуканов, не но Ђурђин, 'оће да се надгорњава са никшићким капетаном!? Неће Спасоје, него Ђурђа! Оно Ђурђино у њему!
(Спасоје плану.)

СПАСОЈЕ: Реци капетану Мушовићу да Спасоје Ђуканов прихвата побратимство! Нек одреди мјесто и дан састанка!

ПЛЕМЕНИЦИ: Са срећом, харамбашо!

(Спасоје прилази Радоњи.)

СПАСОЈЕ: Радоња, ти ме вријеђаш!?

(Радоња га гледа испод ока.)

РАДОЊА: Реци кад и чиме?

СПАСОЈЕ: Трпио сам Радоња, али више не могу!

РАДОЊА: Зло је, ако катунске харамбаше трпе увреде!

СПАСОЈЕ: Трпи се једно зло док се не изроди

друго. Чуо сам шта си ми река'!

РАДОЊА: Гласно сам говорио... да ме добро чујеш. Оно што прогутам, прогутам! Оно што кажем, желим да свако чује!

СПАСОЈЕ: Гутам и ја ево годинама твоје приче, Радоња. Не што ми је мило, него што си у праву. Али да ми се ругаш побратимству са Мушовићем, то нијеси у праву и то нећу да прогутам!

РАДОЊА: Не ругам се ја том побратимству, Спасоје. Ја се том побратимству спрдам, срамотим, смијем и све најгоре!

СПАСОЈЕ: А је ли то увреда, Радоња?

РАДОЊА: Није, Спасоје! Увреда је побратимство са крвником! Ја тако мислим. Како ко мисли, тако и ради. Ти си се побратимио, ја се смијем!

СПАСОЈЕ: Ја сам вјерова' да би ме ти понешто савјетова' и научио.

РАДОЊА: Зрео си и паметан... Мислиш да си најпаметнији. Нијеси више од мога наука.

СПАСОЈЕ: А да је теби Мушовић понудио побратимство, примио би га?

РАДОЊА: Не бих, Спасоје!

СПАСОЈЕ: Би! И био би поносан!

РАДОЊА: Доста рече, харамбашо! Значи, поносан си!? Кад се поносиш побратимством са крвником, ти си изгубио понос. Жалим га ка' твоју главу!

(Радоња одлази и сједа на криш гдје је прије сједио. Спасоје задрхти. Ставља руку на нож. Окреће се племеницима.)

СПАСОЈЕ: Браћо, опростите! Незгодан је час, незгодно вријеме и незгодно мјесто... али, ја преко овога не могу! (*Прилази Радоња.*) Радоња, устани... ја чекам!

(Радоња мирно пуни симсију. Сердар стаје између њих.)

СЕРДАР: Искупили се паметни да не би пала крв. Да би научили друге. А они се лађају ножа!? Помислите, шта ће бити. Ко остане жив нека рече Нахији, Црној Гори и владици ко је почео, а ко завршио. Најтежа је осуда она која долази после смрти!

ПЛЕМЕНИЦИ: Тако је, сердаре!

РАДОЊА: Не бој се, сердаре. А полако и ти, Спасоје. Куд трчиш? Нити је Радоња зец, нити је ово гумно тијесан кланац. Умријети никад није касно!

ПЛЕМЕНИЦИ: Божија вјера, харамбашо!

РАДОЊА: Ако ти је побратимство искрено, Спасоје, капетан Мушовић ти је брат!

СПАСОЈЕ: Искрено је! Код мене је увијек онако како је!

РАДОЊА: Ако ти је Мушовић брат, ти нијеси Катуњанин. Нијеси Црногорац. А био си и једно и друго. Ђукан те направио, свака му част. Ђурђа те родила... Радији бих да те родила нека друга, али и њој алал вјера. Не поричем, рођен си! Али, Катунска нахија те створила! Она те подизала! Уздизала! Ту попела, харамбашо! Први си међу најбољима! Најбољи међу првима! И зар ћеш све то дати за побратимство са Мушовићем?

(Спасоје вади нож. Дрхти.)

СПАСОЈЕ: Устај, Радоња!

СЕРДАР: Спасоје, не закрви племе!?

ЂОКО: Радоња, крвомутниче! Шта уради?

СПАСОЈЕ: Кад си ме изазва', немој ме, Радоња, још нагрдити да кидишем на тебе, а ти сједиш!

(Радоња мирно пали симсију.)

РАДОЊА: Ниједан чо'јек, било да је поган или чо'јек, не жели да чује ону ријеч од које се боји или га боли. Јунак се зове онај што је јачи од другог, а чо'јек онај што је јачи од себе! Ако ћеш мрзити капетана Мушовића ка' што си га мрзио, онда ти није побратим. Ако ћеш се претварати да га волиш, онда си поган. Ја знам да је побратим брат. За њега се гине! А капетан Мушовић је крвник. А брата, иако је крвник... никад не бих убио.

ПЛЕМЕНИЦИ: Имаш право, Радоња!

СПАСОЈЕ: Побратимство са Турцима су увели наши стари. То нам је наследство!

РАДОЊА: Тога се наследства ја одричем. Ако је њима требало, нама не треба.

СПАСОЈЕ: Од њих нам је остало да поштујемо непријатеље, ако су људи и јунаци.

РАДОЊА: То им поштујем.

СПАСОЈЕ: И да се држи дата ријеч!

РАДОЊА: Кад сам је погазио? Дата ријеч је обавеза, а побратимство је љубав. Дата ријеч је уговор а побратимство више од обавезе и уговора... Љубав, Спасоје! А има ли љубави

између крвника? *(Сви ћуте. Радоња ослушкује уздахе племеника.)* Друга је ту, мој Спасоје. ‘Оће никшићки Турци твоју главу. А паметни капетан види да је другачије не може добити.

ПЛЕМЕНИЦИ: Неће и не може, да’ Бог и вјера божја!

РАДОЊА: Ти оно, лањске године, посијече Мехмед Љуцу, барјактара града? А Мехмед је сестрић капетанов. Мехмед је личио на ујака, па га је ујак много волио и особио. Стари Аско Љуца, отац Мехмедов, авет и зло, потпирује мржњу код капетана. ‘Оће отац главу за главу! А ти, Спасоје, вјерујеш у понос Мушовића?! Држиш до његове ријечи!? До сада је није погазио. Али, Турчин је то... чува је за нешто крупно. Немој да то буде твоја глава! Е, бранићу је, Спасоје, колико могу. Не дам је капетану!

ПЛЕМЕНИЦИ: Не, без наших глава!

РАДОЊА: Скупа ти је глава, Спасоје! Мало је за њу побратимство. Ко је добије, треба да је скупо плати. *(Погледује на племенике. Они гледају у њега.)* Из овог би испало да те волим. Не волим те, Спасоје, него те мрзим! Али, Ластва те воли. Нахија те воли. Црна Гора те воли! Њима требаш. А у њину љубав нека се утопе све мржње!

ПЛЕМЕНИЦИ: Бог ти је свједок, Радоња!

(Спасоје се зноји. Дрхти. Стеже нож. Радоња ставља руку на нож.)

РАДОЊА: Чуо си ме, харамбашо! Ако сам у праву, признај себи и задржи за себе. Ако си

увријећен, пери увреду. Неће ти се стари Радоња помјерити, иако би ми син био! Имамо обојица добре и окрвављене ножеве, а ти бирај мјесто да браћа не виде како се сијечемо! Ја рекох шта сам имао!

(Мук. Па потом, племеници тихо мрмљају између себе, погледују на њих двојицу, који чекају њихов или божји суд.)

ПЛЕМЕНИЦИ: Поштено... Братски... Јуначки...
Алал вјера, Радоња!

ДРУГА СЛИКА

(Спасоје огрнут струком, пуном снијега, долази на гумно кроз снијежну мећаву. Сједа на криш изнад гумна. Замисли се. Из главе му не избија слика братимљења са никшићким капетаном. Чини му се да ту на сред гумна види себе и Мушовића како се братиме. Мећава заспе Спасоја. На гумну се појављује слика братимљења. Спасоје и капетан стоје један напрема другога. Капетан иза паса вади криви нож.)

КАПЕТАН: Који ће први?

СПАСОЈЕ: Ти, капетане!

КАПЕТАН: Тако је. Старији сам и припада ми.

СПАСОЈЕ: Припада ти, зато што си понудио побратимство!

(Капетан га изненађено гледа. Гуши срџбу у себи. Боде Спасоја ножем у палац десне руке. Спасоје вади нож и боде капетана у палац лијеве руке. Спасоје приноси прст капетану. Капетан лиже крв. Капетан приноси прст. Спасоје лиже крв. Размјењују оружје. Стискају један другом руку и братски се љубе.)

СЕРДАР: О, Спасоје!!!

(Спасоје се прене. Слика побратимства се расплињава са гумна. Међава појачава. Сердарев глас као да растјерује међаву. Сердар долази на гумно.)

СПАСОЈЕ: Ево, нешто се замислио...

СЕРДАР: Без свађе данас, Спасоје, кумим те Богом и светим Јованом! Да видимо шта да се чини са ђецом и нејачи!? Било је злих година, али оваква није у Ластву долазила. Паде снијег на суву земљу. Не на суву, него на спржену. Од Видова дана није пало капи кише, ни за лијека...

(Племеници долазе, један по један, и заузимају мјеста по кршима изнад и око гумна. Назива се: Помага' Бог! Одазива: Бог ти помогао!)

СЕРДАР: Браћо, и небо је против нас! Жега нам не остави ни клицу за сјемена! Снијег ће нас докусурити ако се ми између себе не поубијамо... Владика је поручио оно што је сваки од нас зна': Катунјани, вама ни небо ни Турци не могу ништа, ако вам ваша памет главе не дође!

ПЛЕМЕНИЦИ: Владика ка' владика!

СЕРДАР: Реци им, Спасоје, шта је поручио владика и нахијски главари.

СПАСОЈЕ: Старији је Радоња, и он је био са нама код владике...

РАДОЊА: На млађима свијет остаје.

СПАСОЈЕ: Договорисмо се да за жито заложимо све што имамо. Али да се дијели свакој кући подједнако, нећемо ли на број из зиме изаћи. Па, ако Бог да, на прољеће ћемо плијенити кад ослабе турске страже.

ОБРАД: Је ли то све?

КРСТО: Велика памет.

ОБРАД: Мислили смо, кад сте толико чекали, нешто ћете паметније смислити. А ће ћемо по жито?

СПАСОЈЕ: У Боку, Обраде. Лакше нам је продријети. А Латини су лакомији на сребро и злато.

КРСТО: Да заложимо токе и оружје? Слава Богу, имамо га доста. Само да је наше. У памет се, Катуњани! То су наши преци скинули са Турака.

ОБРАД: Успомене из бојева и мегдана да поједемо у каши, качамаку и чорби?

СПАСОЈЕ: Мило ми је да поштујете претке. То је наш обичај. Али, пред нама је зима. Што не поједе суша, притиснуће и појести снијег. У Ластви је глад, а снијег се тек накмаља са сјевера. Браћо, данас на нас мисле ћеца, жене и старци!

КРСТО: Отимаћемо!

СПАСОЈЕ: Ко ме, Крсто?!

КРСТО: Ко ме и досад! Турцима. Стока је дебела и лојава, љетовала је по планинама.

СПАСОЈЕ: Али, тај лој морамо платити крвљу. Турци добро чувају стоку. Јунаци су то. Но, нека и то, и досад смо крвљу плаћали, али нас је овај пут премного. Није лако плијенити толико месо. Не може се о месу до прољећа.

КРСТО: Можемо! Курјаци живе читав вијек о месу... и не кувају га!

СПАСОЈЕ: Добро... ја сам моје свршио.

РАДОЊА (*устаје*): Шта ријешисмо, племеници?

ОБРАД: Ће си био до сад, Радоња?

РАДОЊА: Ће сам био? На зли пут док сам са вама, а никад у срећу док сам међу вама. А ја вас питам шта ријешисте и шта мислите? Да умијете мислити не би то говорили. Ви и курјаци! Постоје три врсте курјака: горски вук, вук чуचाвац и пожмиреп. Мало је горских вукова. Вукова чуचाваца има ту и тамо. А пожмирепа- на сваки корак. Не дате токе, делије? Не дате оружје, јунаци? Не чине јунака златне и сребрне токе, златом и сребром оковано оружје... него срце! Више вриједи једно катунско дијете најгорега Катунанина, него сво оружје и токе Катунске нахије. А преци живе у нама, не живе у успоменама!

КРСТО: Опробаћемо, Радоња.

РАДОЊА: Проба се во, 'оће ли орати! Крава, је ли млијечна! А не проба се живот племену! (*Мук.*)

Шта ћемо? Спасоје, шта да радимо? Ко ће са нама, ево му мјесто. Ко ће са курјацима, срећан му пут!

СЕРДАР: Радоња, немој да се одвајамо! Треба да се држимо заједно, па шта нас снађе. Племеници, да послушамо Радоњу и Спасоја? Ако владика чује да се Ластва опет подијелила, проклеће нас!

ЂОКО: Неће нам оставити камен на камену!

КРСТО: Од жеге и снијега не може бити горе.

ЂОКО: Може владичина клетва!

ПЛЕМЕНИЦИ: Ваистину може!

КРСТО: Лако је владици! Склопио примирје са Турцима. Родило му у Стањевићима, па има шта да једе. А Његуши тргују са Котором, имају паре, лако им је!

ОБРАД: И то што кажеш: туђа рука свраба не чеше.

КРСТО: Кад је тако, оружје њему, оружје нама!

СЕРДАР: Још и то, да се покољемо међу се.

ОБРАД: Није нико луд да га послуша да удари на нас!

ЂОКО: Лако би да није клетве!

КРСТО: Нека куне! Нећу да умрем од глади, макар се жив распада' на земљи. Мучио сам се на овом свијету, нека се мучим и на оном. Клаћу се док ме неко не закоље!

ПЛЕМЕНИЦИ: Алал вјера, Крсто!

КРСТО: Свима ћу да отимам. И Црногорцима и Србима! Зашто да не отимам? Они у миру са Турцима, тове и себе и стоку, а ми крепавамо од глади. Е, неће!

ОБРАД: Са њима је Бог. А уз Бога владика...

ЂОКО: А да неће са нама.

КРСТО (*диже пушку*): Е неће, мајчини синови! Рат свима!

(Хватају се у коло. Крсто запјева.)

КРСТО:

Скочи коло да скочимо

Ко је јунак да видимо

Скочи коло да скочимо

Да мегдана дијелимо

(Пјесма пуна ината одлијеже. Владика, онако кошчат, бијел од снијега и иња, бану на сред кола. Тресу му се вилице од бијеса и студени. Катуњани му прилазе и редом љубе руку.)

ВЛАДИКА: Зашто вас је да' Бог, Катуњани, без за зло и кавгу? Да није Турака ви би једни друге истријебили.

СЕРДАР *(скрушено)*: Ми смо ође мирни, владико. Слушамо твоју вољу... већином... Само се један дио Ластве не покорава.

ВЛАДИКА: За зло, моје и ваше, доста је и један из Ластве. Зато сам и доша'! Вјерујем ја главарима што ми на праг долазите, али не вјерујем онима што остају у Ластви. А у Ластви је свак главар!

ПЛЕМЕНИЦИ: Ако, ако, владико!

ВЛАДИКА: Мислите ли да Турци не знају како је код нас?! Шта ћете ако надре војска?

КРСТО: Је ли и Бог да', владико. Дочекаћемо их!

ВЛАДИКА: Теби је једнако оштар и језик и нож, Крсто.

КРСТО: Хвала Богу, владико, устребаће Црној Гори.

ВЛАДИКА: За зло, Крсто! Чиме ћеш их дочекати?

КРСТО: Чиме и раније: гвожђем и оловом!

ВЛАДИКА: А шта ћете јести?

КРСТО: Носе Турци храну. Ако Бог да- да је донесу, па да им је отмемо.

ВЛАДИКА: Да им је отмете!? А куд ће нејач?

КРСТО: Има доста пећина и урвина. И раније смо их тамо крили.

ВЛАДИКА: Од глади нема јунака. Глад је страх над свим страховима!

ЂОКО: Неке је страх и прославио... неке и опоганио.

ВЛАДИКА: Остала племена су дала ријеч да неће дати вашим четама да пролазе. А ако Црногорци дозволе да им се затре траг због самоглавности Ластве, нека их! А ви ако можете побиједити Катунску нахију, Црну Гору, Турке и глад... Побиједите!

(Окреће се и љутито полази.)

СЕРДАР: Свети владико...

(Владика одмахује руком.)

ВЛАДИКА: Ја своје рекох... А ви како 'оћете!

(Грмљавина једе владичине ријечи. Владика одлази. Снијег појачава. Племеници ћуте. Ђоко гледа у небо, престашен.)

ЂОКО: Владичина клетва!

ОБРАД: И раније је пада' снијег, а владика нас је благосиља'...

(Крсто чкиљи у небо.)

КРСТО: Није за толико могла стићи клетва до небеса... Превисоко је!

(Тужбалицу доноси вјетар. Они се изненађено и забринуто гледају.)

ТУЖИЛИЦА:

Добро јутро за сва јутра
сине Јово

Куд ми оде прије вакта
 куку мајци
Прије реда и времена
 пуни доме
А што мајку не утјешеш
 зли ми вијек
А што мајку не загрлиш
 ка’ ‘но што си научио
Што си очи заклопио
 очно сунце
Медна уста затворио
 мој шећере
Што не збориш и говориш
 разговоре
Но си сада на небеса
 мој анђеле...

(Сви племеници устају и ваде ножеве. На гумно долази Марија, Спасојева сестра и зајеца.)

МАРИЈА: За зло сте се састали, племеници!
Умрије Јово Пајов... Умрије ‘тић од двије године,
од глади, куку мене... Лијепо сте вијећали,
главари...

СЕРДАР: Огријеси’ се владика о Ластву!?

ЂОКО: Река’ сам вам ја!

КРСТО: Почели смо да крепавамо. Није владика
крив, него ми! Ако не почнемо плијенити сви ће
редом... ђеца, стари, немоћнији...

ЂОКО: Ако ми изгинемо, онда им поготово нема
спаса!

СЕРДАР: Нема друге, него да се иде у Боку... или Никшић!

КРСТО: Кад је дотле дошло, ја сам да се иде у Боку.

СЕРДАР: Ближи нам је Никшић. Аге и бегови имају доста жита, а миле су им паре. Немају га коме продати, него нама. Тражимо на ријеч. И они од нас траже на ријеч.

КРСТО: Прича' ја или не прича' на исто ми долази!? Кад сте већ одлучили да се иде у Никшић, нијесте нас требали ни окупљати... *(За себе.)* Ко зна 'оћу ли ја у живот затећи оне моје 'тиће!?

СЕРДАР: Морамо одлучити ко ће да иде.

ЂОКО: Залудњи нам је одник, све је то владика удесио.

КРСТО: Ја у гроб жив нећу, Ђоко! Па нека удесује и владика и Бог!

ОБРАД: Ја мислим да у Никшић треба да иде Спасоје. Коме ће Мушовић дати жито, ако неће побратиму?

ПЛЕМЕНИЦИ: Да иде Спасоје!

(Мук.)

РАДОЊА: Ђе највише вода жубори, ту је најплиће! Плитко ми размишљате, племеници!? Спасоје неће рећи- да неће да иде, али ви заборависте да је Спасоје прошле године посјека' градског барјактара Мехмед Љуцу! А Љуце чекају ка' вуци! Љуце су за Никшић, што смо ми за Катунску нахију. Кад град склапа примирје, Љуце

изузима... Кад владика склапа примирје, Ластву изузима! *(Гледа их испод ока, па наставља.)* Ја сам река' што сам има', а ви племеници сад дарујте Спасоја никшићким Турцима!

ОБРАД: Кад је посјека' Мехмед Љуцу, била је крајина. Сад је вјера. А не дугује он само граду Мехмед Љуцу, но ни сам не зна колико дугује!? Град разговара са онима које најбоље познаје... а најбоље познаје оне што му највише дугују!

ЂОКО: Аманати божијега, Спасоје, колико посијече Турака?

СПАСОЈЕ: Ни близу колико Радоња. А посјека' сам тридес' двије главе.

(Сви думају тешке мисли и пале симсије.)

КРСТО: Да се иде у Боку?

РАДОЊА: Зашто у Боку? Ријешили смо да се иде у град. Спасоје не иде... а ко ће ићи, споредно је. Не иде сам, ни ради себе. Иде и говори у име Ластве.

ОБРАД: Нека иде Радоња.

(Мук. Гледају Радоњу испод очију и крију се иза дима.)

РАДОЊА: Добро. Ја идем. Одредите ми двадес'торо момчади... Не тражим их да ми чувају страх, него да ми прокрче пртину до границе. Нека дођу одма', крећемо прије зоре.

(Огрће струку и одлази)

ЂОКО *(Обраду):* Шта ти би да предложиш Радоњу? Радоња је задужио више Никшић, него пола Катунске нахије.

ПЛЕМЕНИЦИ: Ваистину задужио!

ОБРАД: Оте ми се ријеч Бог је убио!

(Устају. Свак одлази на своју страну.)

ТРЕЋА СЛИКА

(Радоња, смрзнут и уморан, заузима старо мјесто на литици изнад гумна и не обраћа пажњу на племенике који га знатижељно посматрају, раиштркани, мрки као гавранови. Вади симсију.)

КРСТО: Како те дочека капетан Мушовић, Радоња?

РАДОЊА: Ка' јунак јунака.

ЂОКО: И од куће му је.

СЕРДАР: Школован капетан. Први од Мушовића и Никшићана.

КРСТО: Ако Бог да, и посљедњи!

ПЛЕМЕНИЦИ: Ако Бог да!

ОБРАД: Ја сам чуо да није неки мегданџија.

КРСТО: Изазови га да видиш.

ОБРАД: Не може мене од тебе запанути.

ЂОКО: Ако му се вас двојица наћаните, неће га Никшић изимити.

РАДОЊА: Ако ми претуримо зиму, онда ће и Мушовић.

ОБРАД: Причај, Радоња, кумим те Богом. Теже ми је ишчекивање, него глад и муке. Ми нијесмо заспивали од кад си отиша', а ти палиш симсију ка' да нијеси од оноћлани.

РАДОЊА: Госћодско капетану, и иће, и пиће, и

држање. Дочека' ме ка' везира, посио спрема себе и стима' ка' најближега. Нијесам био ни сио, кад ме је упита' како је у Ластви! *(Пауза.)* Све добро и лијепо! Дочеках ка' из пушке.

КРСТО *(за себе.)*: Не може мимо то!

СЕРДАР: Не прекидај, Крсто!

РАДОЊА: Он мене за здравље, ја њега за здравље... Како су грађани, капетане?

КРСТО: Силно и бијесно!

РАДОЊА: Таман тако, дочека капетан.

КРСТО: Пита' бих га да није укрка' оволики снијег.

РАДОЊА: Ти, Крсто, ка' да си био са мном у Никшић!? И капетан спомену снијег. Ја реко' - ово је зло... али шта ћеш, капетане, небо шаље земљи: добро и зло!

ЂОКО: Ваистину, харамбашо!

КРСТО: Капетан школован, све зна... али мене пита: Харамбаша, ти си старији, памтиш ли овако погану годину?

ОБРАД: Навлачи те Туре да му одаш наше јаде!

РАДОЊА: Нијесам ни ја, Обраде, говеда чува', но васи вијек разговора и дивана водио. Одиста, са неким преко нишана, али, били смо и остали људи. Вељу- људи заборављају оно што је било, капетане. Другачије мјере оно што је за њима. Али, ослободиће нас од овог зла свети Ћорђије!

КРСТО: Образа ти, прекрсти ли се Турчин кад спомену свеца?

(Племеници се смију.)

РАДОЊА: Преда мном не прекрсти. Не знам, да тебе види, не би ли од страха! Вели капетан: Јес', јес', харамбашо, доћи ће прољеће. А како је мој побратим Спасоје Ђуканов? Никад боље! Слагих, не трепнух. Родило му и на камен. Живом тврда глава... Дуге ноћи. Спасоје слуша гусле и сије прошлост на сито и решето.

СЕРДАР: Пита ли још за кога?

РАДОЊА: Пита за свакога. Рекох: нијесу горе од мене и Спасоја, ако нијесу боље.

КРСТО: То Турчина боли! Шта вели он?

РАДОЊА: Лијепо је кад се живи у миру, харамбашо.

КРСТО: Ја се не бих мијења'.

РАДОЊА: Ма ни капетан Мушовић са тобом, Крсто, да ти се закунем на крст часни!

СЕРДАР: Не знаш ти, Крсто, шта је господство.

КРСТО: Ни ти, сердаре, а ето си сердар! Мени за Турке и крваву пољану не треба господство... а теби за владику и главаре треба!

ЂОКО: Шта му рече, Радоња, за жито? Нијеси, зар, заборавио?

РАДОЊА: Почех изокола... Реко'- капетане, овај снијег притиска, а свијет једе. Примирје ударило Катуњанима у главу, па се опуштили. Снизују се амбари. Видимо- нестаће жита, па је боље на вријеме мислити и набављати, док није касно.

КРСТО: Да сте мене послушали...

РАДОЊА (*мршти се на Крста*): Остали Катуњани набавили жито из Боке. Но, Спасоје, још неки Катуњани и ја... нас већина, рекосмо- куд на зли пут у Боку, ближи је Никшић.

КРСТО: Сви, без ја!

ОБРАД: Чуду се не могу ишчудити да није капетан пита' - шта вели Крсто?

(Племеници се опет смију. Крсто се мршти на Обрада.)

РАДОЊА: Ближи је град! Са њима тргујемо... Поштујемо дату ријеч, одвајкада. И, ето, дођох, ако имате жита, купили би.

СЕРДАР (*нестрљиво*): Шта вели Мушовић?

РАДОЊА: Лијепо се промијени. Учиње ми се да је мислио да сам доша' да промијеним вјеру... за вечеру!

КРСТО: Биће и таквих, ако не снађемо жито.

ОБРАД: Рече ли му да имамо стоку, али је запа' снијег па је не можемо ћерати на пазар?

РАДОЊА: Све од ријечи до ријечи, како смо се договорили. И на крају сам му река' - капетане, ти гарантуј грађанима, а ми ћемо теби! *(Пуши и намјерно отеже, јер га сви гледају као свеца.)* Ућута се Мушовић ка' да га посјекох. Имаш, капетане, залогу, катунску ријеч. Та залога никог и никад до сада није преварила. Ако је, реци Мушовићу?

ПЛЕМЕНИЦИ: Ваистину није!

(Радоња заћути. Мук.)

СПАСОЈЕ: Нешто ми отежеш, Радоња?! Шта ми рече побратим?

(Опет мук.)

РАДОЊА: Вели: То је за мене сигурна залога.... али није за аге и бегове!

СПАСОЈЕ: Шта је побратиму сигурна залога?!

(Радоња ослушкује њихово ишчекивање.)

РАДОЊА: Ти, Спасоје!

ПЛЕМЕНИЦИ: Спасоје залога?! Побратим залога?!

(Спасоје стисну зубе.)

РАДОЊА *(Спасоју):* Река' сам ти ја давно шта 'оће Мушовић! 'Оће Турчин твоју главу пошто-пото! Па и преко побратимства!

ПЛЕМЕНИК 2: Вала неће, без великог чуда!

ЂОКО: Лукави Мушовић!?

КРСТО: Турчин је Турчин! Лукав- нелукав!

ОБРАД *(злурадо):* Побратим Спасојев?!

СЕРДАР: Да послујемо људи. Жито морамо наћи.

СПАСОЈЕ *(устаје):* Шта да послујемо, сердаре? Тражили смо жито и добили смо га!

СЕРДАР: Добили!?

СПАСОЈЕ: Добили, сердаре!

ОБРАД: Капетан тражи у залогу тебе, Спасоје!

СПАСОЈЕ: Ја идем.

РАДОЊА: Нећеш, Спасоје! Ако Ђукану нијесам главу сачува', мртвом сам му се закleo: твоју ћу сачувати!

СЕРДАР: Ми те не шаљемо!

СПАСОЈЕ: Не шаљете ме!? Да је који од вас 'мјесто мене, био бих искрен и река' му- иди! Мораш! Сиротиња твоје крајине ставила ти је крст

на раме. Носи га! (*Огрће струку.*) Мој пут је спас крајине! Остајте ми здраво!
(*Одлази.*)

ДРУГИ ДИО

ПРВА СЛИКА

(Капетан Мушовић сједи на хару, пространој одаји са малим прозорима и дебелим демирлуцима. Свјетлост више одаје ватра него дан. Под је прекривен разнобојним ћилимима. Разно оружје виси по зидовима.)

КАПЕТАН (*пали симсију и тихо прича са собом*): Град годинама чека твоју главу, харамбашо Радоња. Годинама моји грађани снијевају да ће је унијети у град, а ти је унесе сам у мој хар... и изнесе је у ма'ниту Ластву!? А ја њоме не окитих бедеме града. Лако ти је било, харамбаша... ући и изаћи. Увела те и извела, ријеч града! (*Мало се замисли на љутито наставља.*) А ти, Спасоје, побратиме, не дође код побратима!? Посла Радоњу!? Доћи ћеш, побратиме, Алаха ми! Није стари Радоња доша' да сеири, но га у град, међу крвнике, угнала глад и сиротиња Ластве. Невоља уведе чо'јека онђе ће га никад не би увело јунаштво. Ти, Спасоје, не дође код побратима, не даде ти понос! А зна' си да ћеш увриједити мој понос! Наши су се поноси давно сукобили ка' крвници. Рвају се. Један ће пасти... Који, виђећемо, побратиме! (*Улазе аге и бегови.*)

Називају капетану- Алаха. Он ћутке отпоздравља.)
Грађани, аге и бегови, чок јаша за падишаха!

ГРАЂАНИ: Чок јаша!

КАПЕТАН: Позва' сам вас на договор.

АСКО ЉУЦА (*старачки, астматично*): Дошли смо, капетане. Ми слушамо тебе, ти одговараш цару!

КАПЕТАН: Грађани, на реду послушности и одговорности, почива царевина!

ГРАЂАНИ: Тако је, капетане!

КАПЕТАН: Зва' сам вас да вам кажем да је јуче код мене био катунски харамбаша Радоња Вешов.
(*Мук, па жагор.*)

ДЕРВА ЗУКИЋ: Видио сам га.

МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ: Чуо сам и то чудо?! Да ми нијесу рекли озбиљни људи, не бих вјерова'.

АСКО ЉУЦА: Жао ми је за моје оружје што га нијесам срео!

КАПЕТАН: А знате ли зашто је долазио?

ДЕРВА ЗУКИЋ: Чекамо да нам ти кажеш.

КАПЕТАН: Изгледа да је код њих мука и невоља.

АСКО ЉУЦА: Молим се Алаху да буде и већа!

КАПЕТАН: Убила Ластву небеса. Што не понесе жега и суша, притисну снијег!

АСКО ЉУЦА: Шућур Алаху!

КАПЕТАН: Траже жито. Залого им ријеч!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Катунска ријеч, сигурна залого!

АСКО ЉУЦА: Све што је катунско, од шејтана је!

КАПЕТАН: Зна' сам, аге и бегови, да ћемо се око залогe спорити. Зато сам тражио сигурну залогу!

АСКО ЉУЦА: Ја вјерујем само мртвој катунској глави!

КАПЕТАН: Залогa је... Спасоје Ђуканов! *(Настаје тајац.)* Јесам ли паметно учинио?

МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ: Паметно је све што урадиш, честити беже!

АГАН ЗВИЗДИЋ: Паметно. Сигурна залогa.

ДЕРВА ЗУКИЋ: Спасоје ти је побратим, капетане?!

КАПЕТАН: Ако је, Дерва.

ДЕРВА ЗУКИЋ: Ми смо и раније давали жито на ријеч... и колико знам никад није било спора!

ГРАЂАНИ: Никад!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Сад тражимо чо'јека у залогу!? И што је најгоре, капетан града тражи свог побратима у залогу!? Спасоје неће доћи. Схватиће то као увреду и осветиће се граду, крраво! *(Пауза. Ђуте и гледају у прекрштене ноге.)* Затвориће нам пут низ Бјелопавлиће и уз Дугу. До града ће долазити дан и ноћ. Нећемо имати мира. Проћи ће зима. Сагњиће нам жито по амбара... ни стока га неће хтјети. Доћи ће прољеће... Тражићемо катунску ријеч да изјавимо овце на планине. Онда ће Катунјани тражити некога од нас у залогу... *(Пауза. Аско се смије.)* Можда и тебе, капетане града!

КАПЕТАН: Ако је за град и грађане, ево и главе!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Полако, капетане, није дотле дошло. Катунјани су зло и људи. Зло су, јер су људи. А Аско се радује што су гладни. Мржња му

је помрачила памет. А ја се највише бојим кад су Катуњани гладни.

АСКО ЉУЦА: Сад их треба притиснути и истријебити крмад влашку!

КАПЕТАН: Примирје је, Аско.

ДЕРВА ЗУКИЋ: Стари су ме Турци учили да је чојство не придавити непријатеља кад мре.

КАПЕТАН: Зато сам им и да' жито. Нека чује раја да је град спасио од глади чувеног крвника-Ластву!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Не учиње добро, капетане!

КАПЕТАН: Још се не мириш, Дерва!? Ја сам учио школе. Научио сам нешто. Катуњани су арлије. Ниједан од њих није ускочио у град од глади и сиротиње, али, од увреде и неправде, јесу изреда!

ДЕРВА ЗУКИЋ: А што увриједи побратима?

КАПЕТАН: Да ми није побратим, не бих га ни зва'. Ластва ће га откупити на Ђурђев дан.

ДЕРВА ЗУКИЋ: Али ти никад нећеш Спасојеву љубав.

КАПЕТАН: Дерва, знамо обојица да се вук не питоми. Али највише навраћа на познато мјесто. Мило ми је да Спасоје остане неко вријеме код мене. Ја ћу са њим разговарати. Разговараћете и ви... Ко зна шта може бити?

МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ: Паметно, капетане.

АГАН ЗВИЗДИЋ: Паметно, јашта, честити беже.

КАПЕТАН: Е, мој Агане, паметно, али узалудно. Изгледа да сам оста' сам.

ГРАЂАНИ: Нијеси, капетане! Никад! Аферим ти, честити беже!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Онда сам ја сам, грађани! А знам да вас има што мислите истоо ка' и ја! Град у залогу тражи харамбашу Спасоја Ђуканова!? Не вјерује његовој ријечи?! А добро знамо, Турци, Никшићани, да би харамбаша Спасоје за своју ријеч сагорио сву Катунску нахију!

АСКО ЉУЦА: Зло је за град, ако тако мислите, грађани! Гледам вас, видим вас, а не познајем вас! Кажете- у Ластви је глад, мука, невоља... Е, добра глад, добра мука, добра невоља! То су мој отац, моја браћа, моји стричеви, моји синови! То је моја снага и освета! Кад бих се ја мога' претворити у глад, све бих оставио! И вас и ово мјесто! И поша' пјевајући у Ластву! Све бих поморио. Ни 'тицу не бих оставио! Опустео бих крваву крајину! А ви од мене тражите да спашавам погане кауре!? Ја, Аско Љуца!? Док сам мога', ја сам њима помага' пушком и сабљом, није ми друго ништа требало!

КАПЕТАН: Прибери се, Љуца! Не говориш ка' поносни и честити Љуца!? Него ка' да си брзоплети и аветни Пуш или Макаш. Ово је хар. Ође се ријечи бирају.

АСКО ЉУЦА: Прибери се ти, капетане! И не пореди Љуце са Пушима и Макашима, да грдан нијеси! То не бих ни султану опростио! А ако 'оћеш право то ни Макаши, плестокупљевина и никоговина, не би никад урадили што си ти

урадио. Ти си побратим са Спасојем. Спасио ти је шћер. ‘Оћеш да му добрим вратиш добро. А чиме му враћаш добро? Љуцама нећеш, па да си султан! Откад су Љуце ушле у овај град- ниједан није умро природном смрћу. Сви су закопани без главе. Главе су им понијели Црногорци. Мене је Спасоје убио кад ми је убио Мехмеда! Мог сина, а твог барјактара и сестрића, капетане! Убио ме Спасоје, кад ми је убио наду. Моју наду, а твог сестрића, Мушовићу! Аско Љуца је мртав, а незакопан. Најтежи су незакопани мртваци, капетане!

МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ: Разумијемо те, Аско, али прегна! Вријеђаш капетана! Вријеђаш нас! Вријеђаш град! Твоји синови су припадали граду. Погинули су за част града. Мртви припадају граду. Град их свети!

АСКО ЉУЦА: Мудрујеш, Махмуте, мудрујеш! Мудрујте, Турци, мудрујте! Мудрују они којима је добро. Никад нијесу мирни они којима је зло и неправда. Код нас се каже- срамота је једно мислити, а друго говорити. А ја мислим- срамота је једно говорити, а друго радити. (*Тихо. Сасвим тихо.*) Има’ сам срце. Оно ме водило. Па је сагорело. Било је добро... Био сам Аско Љуца.

ДЕРВА ЗУКИЋ: Срце даје чо’јеку снагу, а води га разум, Аско!

АСКО ЉУЦА: Освету води разум и срце! Ако дође Спасоје Ђуканов, ја ћу га убити!

КАПЕТАН: Нећеш га убити, Аско! Нећеш и не смијеш!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Ако је Аско, немој ти прегнати, капетане! Аско је најстарији међу нама. Он је Љуца, а ти си капетан.

КАПЕТАН: Јес', Дерва, капетан сам, и Мушовић сам! Проговорио сам и ка' капетан и ка' Мушовић! Од Аска браним Љуце. Од оца браним мртве синове. Од Аска браним Аска! 'Оће да убије Спасоја!? Његова освета би осрамотила град. И град неће дозволити срамоту! Доста и ти дугујеш Катунјанима, Аско. Узели су ти дуг за све што си има'. И још нијеси подмирио. Премного дугујеш. Али данас да пођеш у Катунску нахију лијепо би те дочекали. Вратио би се, јер би те сваки Црногорац заштитио и одбранио. Не ради тебе, него ради себе и свог образа. Је ли тако, Аско? Је ли тако грађани?

ГРАЂАНИ: Тако је, капетане!

КАПЕТАН (*љутито*): Посио си то мјесто у зачелју, први си до мене, а 'оћеш да осрамотиш град!?

АГАН ЗВИЗДИЋ: Гријешиш, Аско! Нијеси ти посљедњи Љуца. Имаш унуке. Да' је добри Алах да освете Љуце!

ГРАЂАНИ: Да се освете и посвете!

АСКО ЉУЦА (*врти главом*): Унуке, велите? Мушкарци су... али, ко зна 'оће ли бити јунаци!? Ко зна 'оће ли бити Љуце!? Ако не буду јунаци, и

катунски крвници, нијесу ни моји унуци, нити су Љуце!

КАПЕТАН: Нијесу Катуњани волови, па да их саћераш у тор, свежеш за рокове и доведеш... и режеш како 'оћеш! Но су Катуњани-Катуњани! За једну њихову главу мораш дати неколике! Ти си, Аско, ако ћемо право, и Мехмеду, твоме сину, главе доша'! Умјесто савјета и наука, упртрио си му барјак. А он- Љуца! Неће, вели, по породици барјак, него да га сам заслужи. И заслужио га је, али и погинуо. Има' је среће и у смрти... Бар је погинуо од јунака. Однесе му главу и оружје Спасоје Ђуканов. А шта би било да му је главу однијела каква катунска танковина? Сину Аска Љуце и сестрићу капетана Мушовића?

АСКО ЉУЦА: Мудрујеш, мудрујеш, капетане!

КАПЕТАН: Доста, Аско! Сав си се претворио у пакост и зло!? Нестајеш и губиш се ка' паучина!
(*Окреће се осталима.*) А сад, дајете ли жито или не?

ГРАЂАНИ: Дајемо, честити беже!

КАПЕТАН: Ти, Дерва, ћутиш?

ДЕРВА ЗУКИЋ: Чекам да ти још једном скренем пажњу, капетане! Поручи Катуњанима да дођу за жито, али нека не долази Спасоје у залогу. Осветиће нам се то!

КАПЕТАН: Како рекох, тако мора бити!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Кад је тако, капетане, и ја дајем жито. Не издвајам се од осталих.

АСКО ЉУЦА: Ја моје не дам!

КАПЕТАН: И не тражимо ти га!

АСКО ЉУЦА: А ако Спасоје дође, убићу га!
Први пут се сретнемо, он је мој или ја његов!

КАПЕТАН: Нећеш га убити, Аско!

АСКО ЉУЦА: Вријеме је да се поздравим са овим мјестом. *(Устаје и љуби мјесто на коме је сједио.)*
Ође су Љуце увијек сједјели и никад нијесу погазили ријеч!

КАПЕТАН: Ни Мушовићи, Аско!

ГРАЂАНИ: Алах је свједок!

КАПЕТАН: Ако убијеш Спасоја и ја ћу тебе!

АСКО ЉУЦА: Ти ћеш убити свог најоданијег војника, а ја свог крвника, капетане!

ГРАЂАНИ: Аферим ти, Љуца!

(Аско одлази.)

ДРУГА СЛИКА

(Капетан Мушовић и Спасоје, сједе, један наспрам другог, на хару и пуше. Дуго ћуте.)

КАПЕТАН: Код побратима си, побратиме...

СПАСОЈЕ: На хару сам Мушовића, капетане.

КАПЕТАН: Доша' си код побратима. Биће ти ка' побратиму!

СПАСОЈЕ: Ја сам залога Ластве код капетана града!

КАПЕТАН: Ја сам поносан на то што сам побратим катунског харамбаше Спасоја Ђуканова!

СПАСОЈЕ: И ја сам се поносио побратимством! Били смо побратими... Ко зна, можда и обновимо побратимство!?

КАПЕТАН (*увријеђено и тихо*): Кажеш- били смо побратими?

СПАСОЈЕ: Чудиш се?! Ја сам ти био побратим. Цијенио побратимство. Држа' до њега ка'до светиње. Ластва тражила од града да купи жито... и не би довољна њена ријеч!? Ти, побратиме затражи Спасоја за залогу!? Не сјети се, капетане никшићки, да ти је Спасоје побратим? Ако се сјети, побратиме, од себе уради најгоре. А од побратима направи залогу. И ја дођох... Сад сам залога! Мртва ствар, али вриједна!

КАПЕТАН: Љутиш се! Мило ми је... јер ко се љути, тај и осјећа! Ја сам се љутио! Мислио сам да ти не осјећаш!

(Јово уноси кафу. Послужује.)

КАПЕТАН: Код вас је у Ластви невоља?

СПАСОЈЕ: Невоља?! Каква невоља?

КАПЕТАН: Код вас је глад?

СПАСОЈЕ (*збуњено*): Глад у Ластви?! Ма, ко ти то рече, капетане?

КАПЕТАН: Ластва ми је рекла! Исприча ми пут Радоњин по оном кијамету и невоља, која га је ућерала међу Турке! Међу крвнике!

СПАСОЈЕ: Е, мој капетане, видимо потрајаће снијег, па на вријеме затражили да купимо и да се снадбијемо житом. А ви одма'... невоља, глад, све скапа...

КАПЕТАН: Углавном, треба вам жито. Ето, није невоља, али је брига. Ластва се сјети града, а у граду мене, капетана. Кога Ластва посла да тражи жито?

СПАСОЈЕ: Посла харамбашу Радоњу Вешова.

КАПЕТАН: А ће си ти био, побратиме?

СПАСОЈЕ: У Ластви, капетане.

КАПЕТАН: Што ти не дође да тражиш жито код побратима?

СПАСОЈЕ: Одредише Радоњу. Кад Ластва разговара са градом, онда иде најбољи код најбољега. Такав је ред и обичај.

КАПЕТАН: Кад би граду нестало жито...

СПАСОЈЕ: Није нестало!

КАПЕТАН: Кад би граду затребало, а град одредио Аска Љуцу да иде у Ластву, ја бих река': Грађани, у Ластви имам побратима. Побратим се на побратима ослања. Ако ја не пођем, мој ће се побратим увриједити.

СПАСОЈЕ: Нијесмо вас увриједили ако смо послали Радоњу. Како град цијени ријеч харамбаше Радоње Вешова?

КАПЕТАН: Цијени његову ријеч.

СПАСОЈЕ: А каква је ријеч Аска Љуце?

КАПЕТАН: Ми је у граду цијенимо.

СПАСОЈЕ: А можемо ли је ми цијенити?

КАПЕТАН: Кад је погазио?

СПАСОЈЕ: А кад је да'? Никад не даје своју, нити признаје нашу ријеч!

КАПЕТАН: Изузеци су Аско и Радоња. Сад се разумијемо... И не заборави, код побратима си!

СПАСОЈЕ: У Никшићу сам код капетана града. Залого сам за двије стотине товара жита.

КАПЕТАН: Иди куд ти је воља.

СПАСОЈЕ: Залого стоји ђе је оставе.

КАПЕТАН: Ти, побратиме, можеш куд ти је воља. Пратиће те моји момци. Моја ријеч је закон.

СПАСОЈЕ: Данас, кад сам преша' границу, наше је побратимство престало. А није ни згодно. Ти, капетан града, цара представљаш, па да си побратим залого, која вриједи двије стотине товара жита. Али, ако се вратим, можемо обновити побратимство.

КАПЕТАН: Ако се вратиш?! Ти сумњаш у моју ријеч?

СПАСОЈЕ: Не кажем да ћу погинути. Али залого сам... може се умријети.

КАПЕТАН: Можеш се вратити кад 'оћеш!

СПАСОЈЕ: Вратићу се на Ђурђев дан! Моји ће донијети паре, а ти им предај залого.

(Улазе Катица и мали Арслан-бег.)

КАПЕТАН: Ово је моја жена Катица и мој син Арслан-бег.

(Спасоје устаје. Рукује се љубазно са Катицом, вади прстен из појаса и ставља га Катици на прст. Она се осмјехује и почиње да загледа прстен.)

СПАСОЈЕ: Давно сам треба' даривати снаху, али ми се није пружила прилика прије данас.

КАТИЦА: Ја ти се, ђевере, најљепше захваљујем на дару, али зашто си ти вратио моје дарове?

СПАСОЈЕ: Кад би чо'јек увијек зна' како да учини, ђе би му крај био!?

(Узима Арслана у наручје, баца га у ваздух, дочекује у руке, голица га. Арслан се смије. Љуби га.)

ТРЕЋА СЛИКА

(Ноћ. Спасоје лежи на дивану. Упалује луч. Протеже се. Устаје и шета до прозора. Кроз прозор се види пар лобања како ношене вјетром ударају о зидине. Узима здјелу са разним ђаконијама.)

СПАСОЈЕ: Да ти се, Мушовићу, дигао отац из гроба не би га пазио ка' што мене пазиш.

(У том се чује куцање и капетанов глас.)

КАПЕТАН: Побратиме!

СПАСОЈЕ: Ево ме, капетане.

КАПЕТАН *(улази):* Нијеси спава'?

СПАСОЈЕ: Сад сам се пробудио.

КАПЕТАН: Побратиме, примиче ти се Божић?

СПАСОЈЕ: Примака' се.

КАПЕТАН: А ти се не спремаш!? Нијеси код крвника, него код побратима.

СПАСОЈЕ: На хару сам Мушовића.

КАПЕТАН: 'Оћу да прославиш Божић ка' да си код своје куће. То је моја жеља. Ако то не урадиш, увриједићеш ме! Реци шта ти треба?

СПАСОЈЕ: Хвала ти, побратиме. Само ми треба неко ко ће ме послушати.

КАПЕТАН: Не би били побратими кад се не би могли један на другога ослонити. Јово! *(Јово улази.)* Само ти, побратиме, реци Јову шта ти треба... И не штеди!

СПАСОЈЕ: Хвала ти, побратиме. Од тебе је доста. Побратими смо, али су нам вјере различите. Немој да их вријеђамо.

КАПЕТАН: Како ти кажеш, побратиме.
(Капетан излази.)

ЈОВО: Харамбашо, ја сам син попа Ђука. Доша' сам да те послушам.

СПАСОЈЕ: А ђе живите?

ЈОВО: Ту, у Попима.

СПАСОЈЕ: Је ли жив поп?

ЈОВО: Јес', а кад он умре ја ћу бити поп.

СПАСОЈЕ: Како си, онда, слуга капетану?

ЈОВО: Капетан ме је и описменио. Многа ми је знања пренио.

СПАСОЈЕ: Из Курана?

ЈОВО *(увријеђено):* Није капетан такав. Он поштује нашу вјеру. Не поштују наши Црногорци и његови Турци, јер нијесу школовани. А ка' што видиш, он ти је сам предложио да славиш Божић на сред хара Мушовића!

(Спасоје се замисли.)

СПАСОЈЕ: Нијесам зна' да у граду има поп!

ЈОВО: Нијеси чуо за попа Ђука?

СПАСОЈЕ: Нијесам.

ЈОВО: Ми за тебе одавно знамо.

СПАСОЈЕ: Колико има наших у граду?

ЈОВО: Три куће. Али је пуна околина.

СПАСОЈЕ: Нека дође поп код мене.

ЈОВО: Он не улази у хар. Може само до авлије.

СПАСОЈЕ: Онда, нека ми пошаље све што ми треба да прославим Божић како ваља и требаје. По'итај, соколе, да не оцрним образ Катунској нахији.

(Јово излази. Улази капетан.)

КАПЕТАН: Треба ли још што, побратиме?

СПАСОЈЕ: Имам једну жељу...

КАПЕТАН *(весело):* Да је одмах испуним.

СПАСОЈЕ: Од сада па док траје Божић, да ми гост буде мој синовац Арслан-бег.

КАПЕТАН: Не могу ти рећи колико ми је мило испунити ту жељу, побратиме! А Арслану ће бити још милије.

СПАСОЈЕ: То је све што сам желио.

КАПЕТАН: Побратиме, још једном, немој шта да ускратиш од обичаја!

СПАСОЈЕ: Код нас је обичај да се пуца преко бадњака. Не знам колико ће грађанима бити мило да чују шенлук за Божић са сред хара Мушовића?!

КАПЕТАН: Пуцај, побратиме!

СПАСОЈЕ: Узбунити град! Пуцају једном.

КАПЕТАН: Можеш и три пута. Има ли још што?

СПАСОЈЕ: Обичај је да се превуче преко гусала...

КАПЕТАН: Пјеваћеш и о нама, харамбашо!

(Смију се.)

СПАСОЈЕ: И о нама и о вама, честити беже!
Једнако.

КАПЕТАН: Има ли још што?

СПАСОЈЕ: Да ти захвалим, побратиме! А ти ћеш први доћи да ми честиташ Божић.

КАПЕТАН: Први, Алаха ми! А доћи ће, изреда, аге и бегови. И да их дочекаш ка' што би их у својој кући дочека'!

СПАСОЈЕ: Хвала ти, побратиме.

ЧЕТВРТА СЛИКА

(Арслан уноси бадњаке. Спасоје залива бадњаке вином. Арслан разасипа сламу по ојаку. Спасоје се крсти. Креће и Арслан... Спасоје му зауставља руку. Осмјехује се.)

СПАСОЈЕ: Немој ти, синовац! Био би први Турчин који се прекрстио! Да вечерамо.

(Сједају за тавулин. Једу.)

АРСЛАН-БЕГ: Колико имаш синова, стрико?

СПАСОЈЕ: Тројицу, синовче!

АРСЛАН-БЕГ: Мрзе ли они Турке?

СПАСОЈЕ: Имаће кад... и они Турке... и ти Црногорце!

(Арслан узима гусле и пружа их Спасоју.)

АРСЛАН-БЕГ: Ајде нешто одгуслај, стрико.

СПАСОЈЕ: Чуће Турци, синовче!

АРСЛАН-БЕГ: И ја сам Турчин, стрико!

СПАСОЈЕ: Ваистину Турчин! И то најбољи. Али мој синовац!

АРСЛАН-БЕГ: И Божић је, стрико, ваља се превући преко гусала... Тако бабо каже!

(Спасоје га љуби у тјеме. Узима гусле. Загусла.)

СПАСОЈЕ:

Мој синовче све ти ваља знати

Добро добрим враћи, зло не памти

И кад чо'јек допадне пораза

Мора држат' до свога образа...

АРСЛАН-БЕГ: Пјевај ми о Ластви, стрико!

СПАСОЈЕ: Боље је познају Турци. Нека ти они пјевају о Ластви.

АРСЛАН-БЕГ: По њиховом, стрико, у Ластви ни 'тице не пјевају!?

СПАСОЈЕ: Има једна 'тичурина, синовче, што поваздан са шљемена попијева.

АРСЛАН-БЕГ: Каква је то 'тица, стрико?

СПАСОЈЕ: Гавран! 'Тица смрти, мој Арслане!

(Забаци главу и запјева.)

У Ластвино каменито царство

Видјет нећеш сузу ил' богаство

Све јој друго рађа из пушака

Понајбоље гробље од јунака...

(Арслан му ставља руке око врата и чврсто га загрли.)

Ту се чешће лелече но смије

Ту заклетве сем слободе није

Кроз те горе нећеш срести вука

Сем бусије ил' чете хајдука

Срешћеш мајку сахрањује сина

Другог сина спрема хајдуцима
Трећег сина чува к'о зјеницу
Док оснажи његову десницу...

(Арслан заспива Спасоју у крилу. Спасоје одложи гусле и узаслања се на јастуке. Арслана привија на груди и почиње да милује дјечака по коси. Са прозора плану пушка. Обојица умиру у истом трену. Из Спасојевих и Арсланових леђа потече крв. Тамна силуета се помоли на прозор, за час, и нестаје.)

ПЕТА СЛИКА

(Спасоје и Арслан леже мртви и загрљени. Капетан куца.)

КАПЕТАН *(весело):* Добро јутро, побратиме...
(Улази.) Срећан ти Божић! *(Спази их и стаје... Осмијех му се претвара у грч на лицу.)* Побратиме!? Арслане, сине!? *(Сједа поред лешева.)* Дивно ти честитах Божић, побратиме! *(Заплаче. Крије лице у шаке.)* Аско, Аско... зна' сам да си способан за све нељудско и крвничко! На колац ћу те набити, стара мрцино, па да си главом везир из Мостара! На колац ћу те набити пред читавим градом, курвин сине! Доша' си да убијеш и погинеш, Љуца? Што погане кости не остави, но утече, Љуца? Нијеси ти Љуца, Аско! Љуце ово не раде. *(Устаје.)* Стићи ћу те и убити, крвниче, па да побјегнеш на крај свијета!
(На вратима се судара са Катицом.)

КАТИЦА: Ђевере, сретан ти Божић... Зар још спавају?

КАПЕТАН: Не спавају него славе, Катица! Арслан-бег и Спасоје Ђуканов, катунски харамбаша, славе крвави Божић, Катица!

(Катица долази до лешева. Зајеца. Пада на лешеве.)

КАТИЦА: Арслане... Арслане сине, жалосна ти мајка! Арслане... Куку мени...

(Капетан је подиже. Она јеца. Капетан пребацује вунено ћебе преко лешева.)

КАПЕТАН: Не шенлучи оно синоћ Спасоје, него је пуца' крвник, Катица! Умири се! Немој ко да те чује... Јово!

(Јово се споља одазива.)

ЈОВО: Ево ме, честити беже!

КАПЕТАН: Позови Аска Љуцу и остале аге и бегове! Нека одма' дођу да честитају Божић Спасоју Ђуканову!

ЈОВО: Сви су авлији, осим Аска. Аге и бегови чекају да честитају Божић харамбаша.

КАПЕТАН: Нађи Аска и са стражом доведи!

(Јово клима главом и излази.)

КАТИЦА: Арслане, сине, Арслане... куку мени...

КАПЕТАН: Имаћеш кад кукати, Катица. Иди сад, док побратима осветим! И ником ништа не говори!

(Прати је до врата. Са зида скида двије златне леденице. Јово задихан улази.)

ЈОВО: Честити беже, Аско је умро! Сад ми је стража рекла...

КАПЕТАН: Узе Аско ријеч граду и однесе је са собом у гроб. Аско је од радости умро, мој Јово.

Од среће се убио. То могу само крвници. Они што су заслијепљени крвљу. Како је све припремила стара поган!? Кад је убио Спасоја, убио је и себе...

ЈОВО: Није се убио, честити беже! Умро је.

КАПЕТАН: Кад је умро, пасји милет?

ЈОВО: Још прекјуче су виђели да ће умријети... А јуче је, рано ујутро, умро...

КАПЕТАН: Јуче!?

ЈОВО: Хтјели су да ти јаве, али он није да'.

КАПЕТАН: Аско, Аско, огријеших се о тебе...

ЈОВО: Задње што је река' је аманет: да те ни на његов гроб не пуште!

(Улазе аге, бегови и свјетина. Капетан ћути и гледа у прекривене лешеве.)

КАПЕТАН: Трчи Јово у Катунску нахију и реци да је погинуо Спасоје Ђуканов.

ГРАЂАНИ: Погинуо харамбаша!?

КАПЕТАН: Поручи Катунџанима: ако не дође неко од првака или неко од његове породице, нећу га дати!

(Јово одлази. Мук.)

МАХМУТ ХОЏАЈЛИЋ: Честити беже, неки су пријетили.

КАПЕТАН: Ко ме Махмуте?

МАХМУТ ХОЏАЈЛИЋ: Харамбаши.

КАПЕТАН: Кад?!?

МАХМУТ ХОЏАЈЛИЋ: Јуче. Љутили су се на тебе што си дозволио каурину да слави Божић на славном хару Мушовића.

КАПЕТАН: Који су то, Махмуте?

МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ: Дерва зна.

КАПЕТАН: Који су, Дерва?

ДЕРВА ЗУКИЋ: Пас који лаје не уједа. Најгори су лајали, беже. А ти нијесу. Пуши и Макаши су кадри убити каква нејака старца или крмељаво дијете, али харамбашу Спасоја није мога' убити свак.

(Капетан устаје и обраћа се свима.)

КАПЕТАН: Грађани, чок јаша за падишаха!

ГРАЂАНИ: Чок јаша!

(Капетан вади двије златне леденице иза паса.)

КАПЕТАН: Видите ли ове двије златне леденице, грађани?

ГРАЂАНИ: Видимо, честити беже!

КАПЕТАН: А какве су?

ГРАЂАНИ: Славно и свијетло оружје Мушовића!

КАПЕТАН: Нијесу моје. Заклетва и савјест из срца ми их је извукло. Ја их држим у рукама, а ви их гледате. Ни ви, ни ја, још не знамо чије су! Оне припадају најбољем у граду. Кад кренух из Стамбола, прими ме падишах, даде ми ове леденице и рече: Држи их и чувај. Оне припадају оном грађанину који спаси част граду!

МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ: Који је то?

АГАН ЗВИЗДИЋ: Шта је урадио?

КАПЕТАН: Ви знате да је код мене био катунски харамбаша Спасоје Ђуканов. Знате да сам га поштова' ка' побратима?

ГРАЂАНИ: Знамо, капетане!

КАПЕТАН: Али, каурин је каурин. Он, без ичијег знања и одобрења хтједе, силом на срамоту, да слави Божић на сред славног хара Мушовића!

ГРАЂАНИ: Пасја вјера!

КАПЕТАН: Синоћ претрпјех, али рекох мојој Катици: сјутра ћу крвника граду и грађанима, па нек они одлуче шта ће са њим... да ја моје крви не гријешим.

ГРАЂАНИ: Аферим ти, Мушовићу!

КАПЕТАН: Али неко уграби ноћас, руке му се позлатиле. Уби пасју вјеру и уграби славу што ће се до Стамбола чути. Ко је тај? Нека се јави да му предам златне леденице од падишаха! Ако их је ко заслужио, он је!

ГРАЂАНИ: Тако је, честити беже!

(Настаје жагор. Иступа Аљо Макаш, мали и нечемуран.)

АЉО МАКАШ: Моје су, капетане!

ГРАЂАНИ *(запрепаићено):* Аљо Макаш!?

ДЕРВА ЗУКИЋ: Сиктер, никоговино!

КАПЕТАН: Рече ли ти то, Аљо Макашу?!

АЉО МАКАШ: Истину рекох, честити беже! Синоћ сам заобиша' страже и први се прикра' хару Мушовића... И у поноћ честита' харамбаши Божић!

КАПЕТАН: Добар си, Аљо, али сам мислио да од тебе има и бољих!

АЉО МАКАШ: Доста су Макаши били најгори!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Шта то радиш, капетане?!

КАПЕТАН: Награђујем Аља, Дерва.

ДЕРВА ЗУКИЋ: Не чини то, капетане, Алаха ти! Не награђуј срамоту града! Није он спасио град, него убио!

КАПЕТАН: Дерва, ја сам капетан!

ДЕРВА ЗУКИЋ (*љутито*): А ја сам грађанин и буљубаша, капетане!

(*Гледају се крвнички. Капетан скреће поглед на Аља.*)

КАПЕТАН: Причај, Аљо, јеси ли био сам... или ћеш са неким дијелити леденице?

АЉО МАКАШ: Сам, капетане!

КАПЕТАН: Било их је још који су тако мислили?

АЉО МАКАШ: Било, али ја уграбих, да покажем да Макаши нијесу гори од Љуца и других!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Ја више не могу гледати, ни слушати, ову бруку града!

КАПЕТАН: Дерва, ко је капетан? Ја или ти?

ДЕРВА ЗУКИЋ: Капетане, ако му даш леденице, ја бјежим из града, право у Катунску нахију. Тежи ћу вам бити ја, него сви катунски јунаци и харамбаше!

МАХМУТ ХОЦАЈЛИЋ: Аљове су леденице. Заслужио их је!

ГРАЂАНИ: Заслужио, честити беже!

КАПЕТАН: Него шта је, него заслужио! Ево ти леденице Аљо Макашу! (*Уперује леденице Аљу у груди. Пуца истовремено из обје. Аљо пада мртав. Мук. Капетан баца леденице на њега.*) Сад су твоје, Макашу! Дерва, стражу око њега! Нико да се није примака' пашчету! (*Пауза. Грађани се снебивају. Капетан заплаче.*)

Открива лешеве.) Погибе ми побратим, грађани!
Погибе ми и Арслан-бег, Турци - Никшићани!

ГРАЂАНИ: Гријех! Зло! Погибе Арслан-бег!?

КАПЕТАН: Зло што погибе!? Није зло, Турци! А како би било зло да се Арслан није наша' у Спасојевом загрљају? Славимо, Турци, Арсланову погибију! Ниједан Мушовић није задужио Никшић колико Арслан-бег! Спаси част граду!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Да спремимо Арслана, беже?

КАПЕТАН: Он је спреман, Дерва. Чека! Ако нам га дају они што дођу за Спасоја?

ДЕРВА ЗУКИЋ: Ако га дају?

КАПЕТАН: Ако га дају, Дерва!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Ако не?

КАПЕТАН: Нека иде са Спасојем.

(Излази.)

ШЕСТА СЛИКА

(Грађани сједе око лешева. Чује се удар лобања о бедеме.)

ДЕРВА ЗУКИЋ: Чујете ли, грађани, како ударају лобање о бедеме?

ГРАЂАНИ: Чујемо, буљубашо!

ДЕРВА ЗУКИЋ: Ни мртвима није мило да овакав јунак дође код њих.

(Јово улази.)

ЈОВО: Честити беже, дошли Макаши, питају: могу ли носити Аља?

КАПЕТАН: Не могу! *(Јово излази.)* Аљо се неће закопати! Нека његов смрад осјети царевина!

(Испред хара се чује тужбалица. Јово улази.)

ЈОВО: Дошле Катуњанке за харамбашу, честити беже.

ГРАЂАНИ: Катуњанке!?

(Улазе Марија, Бурђа и три жене, све у коротној црнини. Марија нариче.)

МАРИЈА:

Под тврди сам бедем стала
 ја кукала
Да са братском главом зборим
 њом се зорим
Је л' ти ово тврда вјера
 о невјеро
Мушовићу, образ губиш
 међу људе
Што ми уби брата мога
 платио га...

ЂУРЂА: Муч! Не брукај мрвог брата!

(Капетан устаје.)

КАПЕТАН: Ја сам капетан Мушовић.

ЂУРЂА: Ја сам харамбашина мајка.

КАПЕТАН: Мајка! Мило ми је што си баш ти дошла!

ЂУРЂА: Уведе ме зли глас у град, Мушовићу.
(Онда показује прстом на Аља.) Који се ово опружио?

КАПЕТАН: Аљо Макаш.

ЂУРЂА: Видим шта је било, него, како је било, капетане?

КАПЕТАН: Спасоје ће ти све рећи!

(Скида ћебад са лешева. Катуњанке гласно јецају. Бурђа их пресијече погледом. Оне заћуте.)

БУРЂА *(тихо говори Спасоју):* А како то гледаш, сине!?! Кажу- да си се некад зна' и наљутити? Кажу- зна' си и оштро погледати? Али мајку си вазда лијепо гледа'... *(Уздихе.)* Чије су ти то очи, Спасоје? Има' си лијепе очи. А сад, ето, разроко гледаш?! Љут си? Знам и на кога, инацијо! *(Окреће се капетану.)* Неће, капетане, Спасоје ријеч да рече! Узалуд га питам. А чије је ово дијете, кукала му мајка?

КАПЕТАН: То му је синовац! Мој син Арслан.

БУРЂА: Окле он, жалос'ан, код Спасоја? Гријех у Бога!

КАПЕТАН: Био синовац стрицу полазник.

БУРЂА: Црно га је полазио! А, капетане, све виђеније грађане знам из приче. Сва Нахија о њима прича. Ко би Аљо Макаш?

КАПЕТАН: Најгори био, најгори оста'!

БУРЂА: Није, капетане! Макаш уби харамбашу Спасоја. За њега ће се далеко чути. А што ти уби Аља?

КАПЕТАН: Што га убих!?! Убио ми је побратима! Пуца' је у моју ријеч! Гађа' је у част града! Оставио ме без јединца сина. Но, једино га за то не кривим!

БУРЂА: Што се тиче, капетане, твоје ријечи, и образа града, о томе нека каже град. Али што уби Аља Макаша да осветиш Спасоја, то ти нахија никад неће опростити! Знала сам да ми је Спасоје

јунак и да ће погинути. Јунаци све грабе на брзину, па и њих смрт уграби. Али, капетане, ти прецијени... за побратима, за сина, за ријеч града, за свој образ... уби Аља Макаша? Призна, да све то може платити његова глава!

КАПЕТАН: Чим уђосте, твоја ме кћер прекори? Шта би рекла, и она, и други, да нијесам наша' убицу и пресудио му? Ко би ми вјерова'?

(Ђурђа показује на лешеве.)

ЂУРЂА: Ко овоме не би вјерова'? *(Женама.)* Спремите носила. Капетане, узми сина!

КАПЕТАН *(са сузама):* Нећу га узимати! Он је Спасојев. Зар не видиш како га чува! Носите га у Ластву, нека виде Црногорци!

(Катица вршишти.)

ЂУРЂА: Алал вјера, Мушовићу! Сад видим капетана града и Спасојева побратима!

(Катица се баца пред Ђурђу на кољена. Љуби јој скуте и зариди.)

КАТИЦА: Мајко, и ја сам мајка... дај ми Арслана! Куку мене, Арслане сине! Мајко, ти имаш право да га узмеш Спасоју!

ЂУРЂА: Узећу му га! И даћу ти га! Мајке имају право на своје синове. Ја сам дошла да узмем и однесем сина. Ти си твог гледала и нијеси узела!? Ја не бих могла. Зато ти се једнако чудим и дивим!
(Помаже Катици да устане. Потом покушава да одвоји Арслана од Спасоја, али не успијева.) Не даш га, Спасоје? Узећу ти га... Марија, помози! *(Марија одваја Спасојеву руку. Ђурђа узима Арслана у наручје,*

љуби га у чело, и предаје га Катици. Жене стављају Спасоја на ћебе и дижу га. Бурђа милује Катицу.)
Подијелисмо синове, шћери, али крв остаде помијешана!

(Окреће се да грађани не виде сузе и одлази. Жене за њом, са Спасојем на носилима. Марија почиње да тужи.)

МАРИЈА:

Јао мени без лијека

довијека

Братска рано без пребола

мој соколе

Тешко ли ме црну другу

јутрос твоја ђеца боле

Мој Спасоје

добро моје

Куд ћу сестра безбратница

сјетуј мене очњи виде

Ће ћу горска кукавица...

(Вјетар понесе тужбалицу у Катунску нахију.)

- к р а ј -

Напомена: Приликом драматизације коришћени су стихови из епске пјесме "**Непогађена ријеч**" Ж. Букановић и народне тужбалице.

САДРЖАЈ:

ЈЕЛЕНА САВОЈСКА3

*Драма која заслужује
књигу и позорницу5*

ПРОЉЕЋНА ЖЕТВА81

*Мит о врлинама и манама –
- драма за сва времена83*

ЗАЛОГА139

*Срећна драматизација
несрећних предела141*

Едиција САВРЕМЕНА ДРАМА

Обрад Ненезић
ДРАМЕ

Уредник

Павле Горановић

Рецензенти

Синиша Ковачевић

Јелена Мијовић

Катарина Милутиновић

Технички уредник

Милун Р. Осмајић

Издавач

ЈУ Никшићко позориште

За издавача

Зоран Булајић

Штампа

Штампарија „Лапчевић“ – Ужице

Тираж

300

ЦИП – Каталогизација у публикацији

Централна народна библиотека
Црне Горе, Цетиње

821 . 163 . 4 – 2

НЕНЕЗИЋ, Обрад
Драме / Обрад Ненезић. – Никшић:
Никшићко позориште, 2006 (Ужице:
Лапчевић) . – 202 стр.; 21 см

Тираж 300. – Јелена Савојска; Прољећна
Жетва; Залога

ISBN 86 – 908697 – 1 – 9
COBISS . CG – ID 10709008

